

Kazalo

Sodobnost 11

november 2018

Uvodnik

Igor Saksida: Literarnost kot preseganje
tvitovske gluhosti 1395

Mnenja, izkušnje, vizije

Nada Grošelj: Prevajanje otroške in
mladinske književnosti 1405
Majda Koren: Projekt: Bi Sneguljčica danes
sploh še nasedla? 1413

Pogovori s sodobniki

Andrej Pleterski z Anjo Štefan 1422

Sodobna slovenska poezija

Klarisa Jovanović: Če v juho pade muha 1438
Barbara Pogačnik: Blizu pod soncem 1451

Sodobna slovenska proza

Nataša Konc Lorenzutti: Tronci 1466
Peter Svetina: Nekaj je v zraku 1483

Razmišljanja o(b) knjigah

Alenka Urh: Krt in njegov vrt 1496

Tuja obzorja

Luigi Ballerini: Šifra: Nič 1506

Sprehodi po knjižnem trgu

- 1522 Sebastijan Pregelj: Pri kamnitem stolpu
(*Alenka Urh*)
- 1527 Andrej E. Skubic: Telefon ali tisoč stvari
(*Ivana Zajc*)
- 1530 Alenka Spacal: Kako ti je ime? (*Milena
Mileva Blažič*)
- 1534 Igor Karlovšek: Preživetje (*Sabina
Burkeljca*)
- 1537 Feri Lainšček: Ne (*Diana Pungeršič*)

Sodobna dramatika

- 1540 *Nebojša Pop Tasić*: Svetloba

Uvodnik

Igor Saksida

Literarnost kot preseganje tвитovske gluhosti

Vedno bolj se v času, ki ga sooblikujemo, v šolskem prostoru in širše zastavlja vprašanje smiselnosti potopitve v svet književnega besedila: bralčevega soočanja z njegovimi domišljjskimi, čustvenimi in miselnimi razsežnostmi in izzivi. V času, ko se celo (na videz) pomembna politična govorica (zavestno?) usmerja – verjetno ne zateka – k tвитom, saj so tovrstni izstrelki veliko učinkovitejši kot dolgotrajne in naporne argumentacije različnih pogledov, je literarnost, vsaj črnogledemu se lahko tako zazdi, obsojena na obrobje (molka). Zakaj brati književnost in o njej razpravljati v času stoznačnih tвитresnic? Zakaj se predajati izmuzljivim zgodbam, nelogičnemu svetu nonsensa, poeziji, skozi katero kot palimpsest preseva izročilo?

Naj so besedila namenjena otrokom ali odraslim, zdi se, da je odgovor jasen. (Vsaj tistim, ki jim je mar za ščeбетanje, daljše od 140 znakov.) Smisel daje branju *literarnost*, s katero označujem umetnostna besedila v sporazumevalni verigi med avtorjem in bralcem, natančneje rečeno: bralci, saj se ti razlikujejo po svojih življenjskih, kulturnih, medbesedilnih izkušnjah, pa tudi po bralni zmožnosti, namenih in načinih branja ter ne nazadnje književnih interesih. Literarnost je zato najprej in predvsem posebna oblika sporazumevanja – književnost torej ni, ne more in bržkone tudi ne sme biti slonokoščeni stolp, ki ga je ustvaril (nerazumljeni) večni genij in se mu smrtniki lahko na kilometer približamo kvečjemu po kolenih. Komunikacijsko razumevanje književnosti pomeni, da se je z besedilom – in

posredno tudi z avtorjem – možno ali celo nujno pogovarjati, kar pomeni, da pomen besedila nastaja iz prepletanja dveh svetov, avtorjevega in bralčevega (edninsko obliko uporabljam kot oznako za skupnost bralcev).¹ In če vsaj temeljno pismen bralec avtorju mora priznati pravico, da svet upodablja, razlaga po svoje, ga celo ruši, je pričakovati, da ima to pravico tudi bralec – če je *njegovo opomenjanje besedila kolikor toliko veljavno glede na potencialni pomen*, ki ga je v besedilne sheme vpisal avtor. Zmrdovanje nad bralčevo samovoljo, ki da je sama po sebi znamenje nerazumevanja avtorja, ruši literarnost: ruši prepričljivost oziroma aktualnost literature, prepričuje vedno nova kritična branja (klasike in sodobnosti), literaturo (dela in avtorje) pa spreminja v niz podatkov, uporabnih za reševanje križank. Ker se predstavniki svetovi bralcev bliskovito spreminjajo, je literarnost, ki gre v smeri poustvarjalnih predelav besedila, smiselno spodbujati ali vsaj zagovarjati: Prešernova poezija dobi povsem drugačen sporočanski naboj z energijo metala (Brezno: *Krst*)² ali v sodobni estetiki *trapa* (Trkaj: *Glosa*)³, Cankarjeva besedila v stripovskih predelavah⁴ nikakor niso rušenje, ampak medbesedilna aktualizacija njegovih sporočil. Poustvarjalna svoboda predelovalca, ki besedilo vzame za izhodišče svoje lastne stvaritve, zagotovo ne more biti omejena le na pisanje – sleherni bralec je soustvarjalec, interpret, ne pivnik sporočilnosti književnosti.

Literarnost kot večsmerna komunikacija je še posebej značilna za mladinsko književnost. V izogib udobnosti popolnega relativizma, ki se izraža v stališču, da mladinska književnost kot posebna naslovniška vrsta literarnosti sploh ne obstaja, saj da je povsem vseeno, ali je delo za otroke ali za odrasle, je treba zapisati, da naslovniško opredelitev te ali one knjige kažejo že okoliščine izdaje. Pri razločevanju mladinske književnosti od tiste za odrasle seveda ne gre za kakršno koli vrednotenjsko tehtanje umetniške prepričljivosti prve ali druge – pojmovanje pisanja za otroke kot literarnosti, katere temeljna značilnost je umetniškost, je na Slovenskem staro več kot stoletje (preberemo ga lahko že v Župančičevih in Brinarjevih spisih o mladinski književnosti) in pomeni odklon od vzgojno-poučne

¹ “Splošno sprejet opis branja kot procesa bralčevega tvorjenja pomena s pomočjo besedila opozarja na dejstvo, da je vse, kar nam ponuja potiskana stran, zgolj tiskarska barva, medtem ko pomen lahko nastaja le v bralčevi glavi. Ta opis branja kaže tudi na pomen bralčeve dejavne vloge pri tvorjenju pomena in na njegov osebni prispevek k zanj veljavnemu pomenu besedila.” (M. Grosman: *Zagovor branja. Bralec in književnost v 21. stoletju*, 2004, str. 12.)

² https://www.youtube.com/watch?v=B_yGjM5V4vY

³ <https://www.youtube.com/watch?v=xsqharrtKt4>

⁴ Npr. B. Gorenc - Pižama, T. Komadina: *Moj lajff*, 2017.

uporabnosti književnosti, značilne za najstarejša, kvečjemu pogojno literarna besedila. Okoliščine izida opozarjajo na pojav časopisov za mlade bralce (npr. Vedež), ustanovitev specializirane založbe (npr. Mladinska knjiga) ter na razmah različnih zbirk v okviru premišljeno vodenege uredniškega programa za mlade v sodobnem času. Zapisati je mogoče celo, da danes prevzemajo (vsaj po količini mladim namenjenih izvodov) vlogo, ki določa naslovnika, tudi nekateri tipi besedil – predvsem mladinske so slikanice, pravljice, kratke fantastične pripovedi, lutkovne igre, nonsensna poezija ipd. Posebna, naslovniško pogojena literarnost se izraža tudi v zapisih avtorjev o lastnem ustvarjanju: že J. Stritar je pisal o vzgojno-poučni namembnosti besedil otrokom, O. Župančič je otroka pojmoval kot sogovornika, ki zna prepoznati kakovostno književnost, posebej pa se dialoška podlaga literarnosti v razmerju avtorja do otroštva kaže v sodobnih avtopoetikah: v Grafenauerjevi opredelitvi pesnikovega infantilizma kot stanja duha, Zajčevem igrivem vživljanju v otroštvo med ustvarjanjem, Preglovem in Zupanovem poudarjanju pomena pogovora med ustvarjalcem in bralci, zblíževanju med pesničnim in otroškim svetom (kot načinom doživljanja sveta) v zapisih S. Vegri, V. Žabota, B. A. Novaka⁵ in drugih. To pomeni, da literarnost mladinske književnosti – ne glede na dela, ki iz odrasle prehajajo v mladinsko književnost in obratno – izhaja iz avtorjeve sporočanje naravnosti do (lastnega) otroštva: avtor med ustvarjanjem upošteva (implicitnega) bralca, njegov izkušenski svet in jezikovne zmožnosti; kot je zapisal F. Forstnerič: dobra mladinska literatura “stvari ne ‘otroči’ in ‘pomanjšuje’, torej tudi ne otroči in ne pomanjšuje otroka, ampak ga ohranja v njegovi otroškosti tako, da skrajno skrbno izbira in ustvarja pesniške kode (simbole), ki s svojo elementarnostjo komunicirajo hkrati z otrokom in odraslim”⁶. Če omenjeno izhodišče ne drži in se kot mladinsko besedilo označi kar vsako besedilo, v katerem nastopajo otroci ali mladostniki, potem ni razloga, da kot otroških ne bi označili romanov *Gospodar muh* W. Goldinga, *Pločevinasti boben* G. Grassa ali *Hiša Marije Pomočnice* I. Cankarja – v vseh treh imajo osrednjo vlogo (doraščajoči) dečki in deklice. Taka oznaka bi bila brez dvoma skrajno vprašljiva, saj omenjena dela – če po še bolj ekstremnih primerih niti ne posežem – pač ne izražajo otroške perspektive doživljanja sveta. Povezovanje avtorja in

⁵ “Skozi jezikovno igro mi privre na dan ostanek lastnega otroštva. Igra z različnimi umetniškimi govoricami mi pomaga, da se otroku ne približujem ‘od zunaj’ in ‘od zgoraj’, temveč ‘od znotraj’. Pesmi in igre za otroke morajo namreč temeljiti na igri samih otrok.” (Glej: B. Golob: *Do zvezd in nazaj*, 1995, str. 158.)

⁶ Pesem kot poetični opis, *Otrok in knjiga* 11, 1980, str. 68.

otroškega implicitnega bralca po mnenju A. Chambersa vzpostavljajo prvine besedila (npr. slog, perspektiva, stališča, nedoločnostna mesta), in sicer tako, da avtorji “postavijo v središče pripovedi otroka, ki iz svojega bistva vidi in doživlja vse”⁷; mladinska književnost je torej v jedru zaznamovana s *perspektivo*, ki je prav na podlagi avtorjevega vživljanja v otroštvo (in zanj relevantne teme) *sprejemljiva stvarnemu nedoraslemu naslovniku*. Sprejemljivost perspektive se povezuje tudi z namenom besedila, ki se – tako smo znova pri okoliščinah javnega izražanja avtorjevega vživljanja v otroka – izraža v načinu objave (v mladinski slikanici, zbirki ali časopisu); tako izraženi namen spremlja mladinsko slovstvo že od njegovega nastanka: “Sintagma *mladinsko slovstvo* nam v razpravi pomeni besedno produkcijo, ki nedvoumno razodeva intencijo producenta oziroma namembnost specifičnemu naslovniku.”⁸

Na tej podlagi se razpre literarnost kot *razsežnost besedila*. Če je mladinska književnost z avtorjevim zavestnim sporočanjiskim namenom usmerjena k otroku oziroma mladostniku, to še ne pomeni, da ni zanimiva tudi za odraslega bralca, ki mu intencionalno ni namenjena; ta v njej pač vidi “kakšen ozadnji pomen, ki je otroškemu bralcu skrit”⁹. Še več: zapisati je mogoče celo, da je kakovostno mladinsko besedilo napisano tako, da luščene tovrstnih, mlademu bralcu manj dostopnih pomenov dopušča: znano je npr. branje ljudskih pravljic in *Malega princa*¹⁰ v luči psihoanalitične teorije, prav tako je zanimiva seminarska razprava o Pfisterjevi *Mavrični ribici* v kontekstu povsem odraslega razumevanja vloge pravljичnega obdarovanja (*srebrne luske*, srebrniki: prijatelje si je mogoče kupiti; vse ribe imajo na koncu vsaka *po eno lusko*: sreča se skriva v povprečnosti). V takih primerih gre lahko za specifično strokovno interpretacijo ali zavestno branje proti besedilu, do katerega ima odrasli bralec vso pravico – tovrstnega odraslega opomenjanja besedila, tudi če gre za še tako “radikalne” interpretacije, ni mogoče rušiti v imenu otroškega razumevanja pravljice, saj pomen in še manj smisel besedila nista nekaj vnaprej določenega, ampak ju sooblikuje bralec. Četudi Saint-Exupéryjev namen ni bil otrokom prikazati kačo kot simbol nezavednega, ki duši razvoj, slona kot simbol moškosti, ovčko kot čredno psihologijo in kruhovce kot uničujočo individualizacijo, je tovrstno branje znamenje žive literarnosti kot prepleta besedila, bralca in njegovega

⁷ Glej: P. Hunt: *Children's Literature. The development of criticism*, 1990, str. 98.

⁸ M. Kobe: *Vedež in začetki posvetnega mladinskega slovstva na Slovenskem 1778–1850*, 2004, str. 15.

⁹ M. Kmecl: *Mala literarna teorija*, 1976, str. 318.

¹⁰ L. M. von Franz: *Puer aeternus*, 1988.

najširšega, tudi s teoretskimi paradigmami opredeljenega sveta – pa čeprav v tovrstnem drugotnem obstoju književnega besedila *Mali princ* ni več mladinska književnost. Med mladinsko in nemladinsko književnostjo zgolj na ravni *receptije* zato ni jasnih meja: mladinska besedila je mogoče brati povsem “odraslo” (celo proti besedilu), dela za odrasle pa kljub prvotno drugačni namembnosti prehajajo v mladinsko berivo (o tem je pisal že P. Hazard v povezavi s Cervantesovim romanom *Don Kihot*, ki ga bržkone ne bo nihče razglasil za mladinsko književnost). Vsekakor bi bilo zanimivo raziskati starost in število bralcev slovenskih klasičnih besedil; če že ni pretiranih težav, da se slikaniška različica Levstikovega *Martina Krpana* danes uvršča med mladinska besedila, med drugim tudi zato, ker mladega bralca onkraj Levstikove programske opredelitve (inovacija folklornega vzorca za odraslega bralca z bolj ali manj prepoznavnim družbenim kontekstom) pritegne osrednji junak ter humorna, napeta zgodba in ilustracije, bi imele večje težave pri opredelitvi prvega slovenskega romana, Jurčičevega *Desetega brata*, ali manj zahtevne Prešernove poezije (npr. *Povodnega moža*) kot mladinske književnosti – kljub predpostavki, da se branje obojega za marsikoga sklene z zaključkom osnovne šole.

Za premislek o dialoški razmerja med bralcem in besedilom je posebej zanimiva problemska mladinska književnost, ki jo je glede na temo, zgodbo in podobo književnih oseb mogoče opredeliti kot sklop besedil z izrazito družbenokritično vlogo, saj prikazujejo stiske in propad(anje) osrednje osebe, pogosto v tesnobnem, celo tragičnem vzdušju; tako opozarjajo na družbeno pogojenost znotrajliterarne snovi in izražajo oporekanje realnemu svetu. Čeprav je ta podvrsta mladinske književnosti namenjena mladim bralcem, je v izjavah avtorjev opazna tudi njena druga vloga. S. Vegri je v povezavi s svojo problemsko pesniško zbirko *To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke* zapisala: “V tej zbirki so predvsem zbrane ‘tabu’ teme za otroke in so se mi zapisali razni mali protesti.”¹¹ Mali protesti – zoper otroka ali njemu nenaklonjeno, nasilno, pogosto celo strašljivo realnost osamljenosti? Intenca pisanja malih protestov v poeziji S. Vegri je jasno razvidna v njenem zagovarjanju otroškega dostojanstva, ki ga svet, tudi odrasli, ogrožajo z nasiljem ali brezbriznostjo. Isti tloris angažiranega in vrednotenjsko opredeljenega problemskega pisanja je videti tudi v besedilih J. Vidmar, mojstrice slovenskega mladinskega problemskega romana – o kateri koli temi že piše, vedno piše s prepoznavnim

¹¹ Poskus prikazati drugačen odnos do sodobne poezije za otroke. *Otrok in knjiga* 27–28, 1989, str. 176.

etičnim stališčem, ki identificira žrtev, nesprejemljivo ravnanje drugih in razloge za problemski razvoj zgodbe. Tako ne more biti naključje, da tudi njena besedila, pa naj govorijo o zlorabi, sovraštvu, nasilju, nesprejemanju drugačnosti ali o bolezni, vedno delujejo kot protest, ne le kot prikaz – z duhovitim podtonom je kljub problemski temi motenj hranjenja, ki izvirajo iz družinskih konfliktov in dvomljivih vrednot sodobnega sveta, ta namen izražen v njenem zapisu k *Debeluški*¹²: “Urša je iz vnetljive snovi, zato nosi nalepko: PAZLJIVO RAVNANJE! Ne poskušajte je posnemati, nanjo raje opozorite svoje starše!” Z mislijo na Chambersovo otroško optiko se v povezavi s problemsko mladinsko književnostjo tem bolj jasno kaže osrednji nesporazum te danes moderne, če že ne kar modne tematike: Kako naj bo problemsko besedilo napisano, da omogoča bralčevo zaznavanje, razumevanje in vrednotenje “malih protestov”? Je zgolj nizanje šokantnih motivov dovolj, da je delo res problemsko? So zgolj vulgarni, prikazi spolnosti, nasilja, zasvojenosti, samomora to, kar v povezavi z mladim književnim junakom omogoča, da delo označimo za mladinsko – glede na prej očitane poteze posebnosti perspektive v tovrstnem pisanju za mlade? Osredotočenost na etično vlogo besedila v mladinski književnosti ni nikakršen moralizem, saj kakovostni avtorji v njej ne pridigajo z nauki, likov ne polarizirajo – in, tako kot to velja za starejše vzgojno-poučne modele, ne oblikujejo ploskega otroškega svarila ali zgloda kot nasprotnih modelov za (ne)srečno življenje v prihodnje. Najboljša problemska besedila svojo “klofuto svetu” izrišejo najprej in predvsem z večplastnostjo besedila samega: tako je že Snojevo fantastično pripoved *Avtomoto mravlje* mogoče brati vsaj na treh ravneh. Najprej kot niz dogodivščin obeh osrednjih junakov, dečkov Vida in Jošta, ki se po pomanjše-valnem teku preselita v kraljestvo mravelj, se soočita z nizom preizkušenj, dokažeta svoj pogum in se nato ob pomoči čebel rešita pred zasledovalci. Prvine fantastične mladinske pustolovke je najti v zgodbi, polni nenavadnih preobratov, potovanju med svetovi, predvsem pa v podobi osrednje osebe, ki se s pogumom, bistrrostjo in iznajdljivostjo uspešno izmakne vsakršni nevarnosti (po vzorcu: problem – pot – rešitev). Na drugi ravni besedilo tematizira odraščanje, oblikovanje identitete posameznika (človečnosti) v razmerju do množice (uniformiranih, nerazmišljujočih in oblasti podrejenih mravelj); obe možnosti branja se povezujeta tako

¹² *Debeluška*, 2008, str. 3.

z bralnorazvojno teorijo¹³ kot z opredelitvijo bralnih vlog¹⁴ – junaški bralec v pripovedi doživlja napetost, dialog, preplet realnosti in fantastike, v njej se mu ponujajo premisleki o družbenih vlogah in posameznikovem notranjem svetu (čustvih, razmišljanju), vedenjskih vzorcih, moralnih pravilih in demokratični razpravi o njih, nazorni in ovrednoteni sta upodobitev spopada med negativnimi in pozitivnimi osebami ter zmaga junaka. Prikaz obeh izjemnih dečkov v uniformiranem kraljestvu mravelj pa razpre še tretjo možnost razumevanja Snojeve fantastične pripovedi: človeška dečka s svojo enkratnostjo vneseta v pomravljičeni, totalitarni svet humanost, kar pomeni, da je besedilo mogoče brati tudi v vlogi razmišljujočega bralca. Svet mravelj je svet porobotenja posameznika in systemskega nasilja, ki se najbolj pretresljivo kaže v motivu mučenja; je svet, v katerem je svoboda misli in delovanja nemogoča, saj je podrejenost kraljici popolna – takemu svetu se je mogoče upreti le z otroškostjo in umetnostjo. V njem tudi ni nikakršnih humanih vrednot: jezik se spreminja v prazno *mravljinščino*, celo mrtvih se ne spoštuje, ampak se jih *preparira, izsesa, požre*. *Mravlježerstvo* je tedaj simbolna oznaka nihilizma zatiralskega sistema, ki deluje z brutalnimi mehanizmi nadzora – zato ni naključje, da je Snojevo delo mogoče brati na ozadju klasične distopije, saj avtor “z ironično satiričnega vidika odstira pogled na že kar groteskno srhljivo podobo totalitarnega sistema, radikalne uniformiranosti, do kraja zavtomatiziranega in stehnziranega, torej v vseh pomenih ‘razčlovečenega’ sveta – pravo Orwellovo leto 1984 ‘v malem!’”¹⁵ Odveč je poudarjati, da s takim tematskim potencialom Snojevo besedilo ponuja celo vrsto družbenih kontekstualizacij ter povsem sodobnih aktualizacij. Sporočilna večplastnost, pri kateri je “problematizacija problema” povsem jasno začrtana, a ne moralistično polarizirana in neposredno, vsiljivo izražena, je tudi odlika izvrstnega problemskega romana K. Brooksa *Dnevnik iz bunkerja*. Tudi to delo je mogoče dojemati “zgolj” kot triler, kot niz šokantnih pripetljajev, ki se dogajajo glavnemu junaku in so bralcu v strašljivo zabavo. Osrednja oseba, najstnik Linus, kot prvoosebni pripovedovalec opisuje grozljivo usodo samega sebe in še petih oseb, ki jih je neznanec ugrabil in zaprl v podzemni bunker. Temačno vzdušje, podobno kot v filmih tega žanra, npr. v psihološki grozljivki *Žaga* (rež. J. Wan), ustvarjajo podoba prostora, ponavljajoči se zvoki premikanja dvigala, brnenje v zidovih, kamere, mučenje s hrupom,

¹³ M. Kordigel Aberšek: *Didaktika mladinske književnosti*, 2008.

¹⁴ J. A. Appleyard: *Becoming a Reader. The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood*, 1991.

¹⁵ M. Kobe: *Pogledi na mladinsko književnost*, 1987, str. 134.

z vodo, vročino in mrazom, napad s solzivcem in s psom. Zaznavanje in razlaga predvsem te motivike v povezavi z ujetostjo in razvojem vseh šestih oseb omogoča tudi primerjavo s filmom *Eksperiment* (rež. O. Hirschbiegel); neznanec je hladni (razumski?) opazovalec dogajanja (povedno je natančno beleženje časa), njegove intervencije (npr. umor kot pogoj za izpustitev) so del načrtnega, strahovitega in povsem neetičnega poskusa, v katerem se, drugače kot v filmu, osebe ne znajdejo prostovoljno. Druga raven razumevanja je nakazana v spremni besedi S. Sanda: roman je možno razumeti tudi kot nadvse pretresljivo tematizacijo odraščanja: šestnajstletni Linus se sooča s spremembami, ki jih prinaša mladostništvo. So starost, spol in značilnosti oseb naključne? Se iz upodobitve samozavestne Anje zrcali Linusovo premišljanje o nasprotnem spolu? Je prikaz poslovnega Birda Linusov upor zoper prevladujoča pričakovanja do mladostnika in do zanj nesprejemljivih konvencij zahodnega sveta? Je narkoman Fred navezava na Linusovo problematično razmerje do očeta, prav tako zasvojenca? Ali je le prikaz še ene od možnosti upora zoper družbeno pogojeno sprejemljivo podobo mladega človeka? Ima isto vlogo še drugi upornik v bunkerju, Russel, temnopolti gej in na smrt bolni pisec? Lahko vlogo devetletne deklice Jenny razumemo kot tretjo možnost Linusove odraslosti, saj prav zanj kljub razburkanemu valovanju različnih občutij (zmeda, bes, upor) skrbi¹⁶ kot odgovoren odrasli celo na koncu pripovedi, ko postaja možnost izhoda vse manj verjetna? So neznančeva "darila" (alkohol, droga, cigarete in pornografija) skušnjave in pasti, ki spremljajo odraščanje? Ta sporočilno kompleksni in izmuzljivi roman, v katerem je celo konec mogoče razumeti na dva povsem nasprotna načina (kot Linusov pobeg ali kot smrt, vdajo), ponuja bralcu tudi temo nerazumljivega, neutemeljenega, nesmiselnega zla, ki se v življenju pojavi nenapovedano, deluje nepredvidljivo in se nenadoma potuhne, izgine. Zlo kot sovražna Usoda, ki so ji junaki izročeni po prav nič pravičnem vzorcu, je nakazano že v poimenovanju neznanca (*On, Tazgornji*); je uničujoča sila, ki brez razloga osebe brez krivde potisne v brezizhoden položaj, jih hkrati spreminja, razčlovečuje, jih sili v hranjenje s ščurki, morda celo v kanibalizem, kar nakazuje navezava tik pred koncem: *jemeso in kri vsejeisto piščanec krava prašič (...)* *prosim*

¹⁶ "Zdaj, ko sta tukaj Fred in Anja, je občutek čisto drugačen in nisem prepričan, da mi je všeč. Saj vem, da tudi prej ni bilo ničesar, kar bi mi lahko bilo všeč, ampak mislim, da sem se nekako navadil na vse, tako kot je bilo – samo midva z Jenny, ki se po najboljših močeh trudiva skrbeti drug za drugega." (Str. 45.)

*odpusti mi.*¹⁷ Vseprisotna groza, ki se izraža tudi v slogu (predvsem preskokih, halucinacijah, prikazu samomora in sklepnem “izginevanju” besed), se vseskozi prepleta z jasno etično držo romaneskne perspektive: Linus je žrtev, ki navkljub morbidno-grotesknim prizorom ostaja v najglobljem bistvu človek, zmožen sočutja in skrbi za bolj krhkega od sebe. Zato je to problemsko besedilo, tako kot to velja tudi za J. Snoja ali J. Vidmar, upravičeno in smiselno priporočati v branje mladim, saj sta v njem etičnost in spoštovanje (perspektive) otroka razvidna; na drugi strani pa tega nikakor ni mogoče trditi za dela, ki problemskost razumejo kot vulgarnost jezika, nazornost (sprevržene) spolnosti in nasilje zaradi nasilja.

Literarnost, ki jo omogoča sporočilna večplastnost kakovostnega (mladinskega) besedila, je razumeti tudi kot priložnost za dinamičen *pogovor med bralci o prebrani knjigi*. To pojmovanje literarnosti kot dialoški branja je najti že v Chambersovih zavzemanjih za dejavnosti, ki naj pri mladih spodbujajo literarno branje. Razprava o mladinski književnosti torej ni le samotna, v jedru skorajda poljuben dialog med bralcem in besedilom. Ob prostočasnem in kurikularnem¹⁸ branju je (morda predvsem) mladinska književnost od slikanice do kakovostnega presežnega (*crossover*) romana priložnost za gradnjo *bralne skupnosti*, o kateri je pisal že Appleyard, isti koncept pa je zaslediti tudi v pomembnem zborniku s pomenljivim naslovom *Mladinska književnost kot sporazumevanje*¹⁹. Taka skupnost pojmuje mladinsko književnost kot polje, na katerem se srečujejo mladi in odrasli bralci, razpravljajo o sporočilnosti besedil, drug drugemu prisluhnejo in ne pristajajo na aprioristične in klišejske predpostavke o (ne)ustreznosti spontanega otroškega ali odraslega, “tvojega ali mojega”, prostočasnega ali šolskega branja besedil. Bralna skupnost, ki ji je povezovanje različnih razumevanj besedila, tudi takih, ki besedilo na podlagi individualnih idej in ideologije spodkopavajo, vrednota, ne bo do nezavesti poudarjala bralčeve pravice, da o prebranem molči²⁰, sploh pa ne bo v molk silila tistih, ki o besedilu menijo drugače. Še posebej je gradnja bralne skupnosti bistvena, kadar mladinska književnost postane predmet skupnega branja istih ali vsaj podobnih besedil (književni pouk, projekti za spodbujanje branja). Te dejavnosti že zaradi umeščenosti v vzgojno-izobraževalni sistem zahtevajo

¹⁷ “FRED: Saj ni nič drugače, kot če ješ kaj drugega. Piščanca, kravo, prašiča ... vse je samo meso. Meso. Hrana. Energija. Vse je isto. (Se zareži.) Obdržati bi morali tudi Birda in druga dva. Od Birda bi lahko živeli cele mesece.” (Str. 226.)

¹⁸ B. Krakar Vogel: Oblike kurikularnega branja literature. *Otrok in knjiga* 95, 2016, str. 5–16.

¹⁹ *Children's Literature as Communication* (ur. R. Sell), 2002.

²⁰ D. Pennac: Čudežno potovanje, knjiga o branju, 1996.

odgovorno ravnanje vseh, ki sodelujejo pri izbiri in vrednotenju mladinskih del ter pripravi bralnih nalog in projektov; predvsem pa je nujno, da se ti sogovorniki zavzemajo za medpanožno sodelovanje, ga negujejo in nagrajujejo s pogledi različnih strokovnih skupin. Ni mogoče pristati na to, da “varuhi kakovosti” domujejo le v eni ustanovi, še posebej če njihove odločitve ne odmevajo le med njenimi zidovi, ampak – hote ali nehote – rišejo pot branja in razumevanja književnosti zunaj nje: v bralni skupnosti. Še manj je mogoče pristajati na nedialoškost kot izhodišče prizadevanj za spodbujanje bralne pismenosti, ki se kaže v nepripravljenosti za temeljito, pogosto dolgotrajno in, zakaj ne, tudi naporno soočanje mnenj. Zamenjava za strokovni dialog ne smejo biti zaklepanje vrat, spletno hujskaštvo, užaljenosti polni članci in smešenje tistih, ki so nasprotnega mnenja – pot v bralno skupnost vodi prek pogovora, soočanja argumentov in konsenza; drugačna, zlasti površna in napadalna “vrednotenjska” praksa pa ni nič drugega kot množenje tvitovske gluhosti, največje sovražnice literarnosti.

Mnenja, izkušnje, vizije

Nada Grošelj

Prevajanje otroške in mladinske književnosti

Foto: Mojca Pišek

Pred kratkim sem spet vzela v roke 26. zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev, posvečen dvema temama: prevajanju Prešerna in prevajanju pravljic. Sklop člankov o pravljicah se začne z Janezom Gradišnikom, enim od velikanov slovenskega prevajalstva, ki je bil ob izidu zbornika (1997) še med nami. V prispevku *Prevajanje mladinskih knjig* se Gradišnik osredotoči na izbor otroških in mladinskih knjig, ki jih je prevedel sam, in analizira vsebinske in jezikovne značilnosti, zaradi katerih so bili izvirniki zanimivi za govorce izhodiščnega jezika, njihovi prevodi pa tudi za slovenske bralce. V ospredju torej ni abstraktna prevodoslovna ali celo sociološka refleksija o prevajanju mladinske književnosti. Pa vendar se Gradišnik v utrinkih, posejanih po besedilu, mimogrede dotakne večine glavnih problemov, tako da prevajalskemu praktiku ob branju švigne skozi misli cela paleta lastnih izkušenj. Med takimi problemi vsekakor izstopa odločitev za podomačitev ali potujitev besedila.

Eden najpogostejših izzivov v otroški (a tudi v mladinski ter tu in tam v "odrasli" književnosti) je vprašanje, koliko smemo ali celo moramo besedilo podomačiti in prirediti. Pomembno se je zavedati, da se nam višje, splošnejše prevajalske norme, med njimi tudi strpnost ali nestrpnost do prirejanja, pogosto zdijo samoumevne, vendar gre v resnici za vrednote posamezne kulturne skupnosti. Primer takega razhajanja so

vsebinski posegi v prevedena besedila: teh v slovenskem prostoru uredniki in prevajalci praviloma ne krajšajo, medtem ko je v anglofonem ali frankofonem svetu krajšanje bistveno bolj sprejemljivo. Kot namreč ugotavljajo Marija Zlatnar Moe, Tanja Žigon in Tamara Mikolič Južnič v študiji *Center in periferija: razmerja moči v svetu prevajanja* (2015), je v današnji prevajalski praksi razvidna težnja, da prevajalci perifernih jezikov (tj. jezikov, ki imajo v svetovnem prevodnem sistemu periferno mesto), kakršna je slovenščina, poskušajo kulturno specifične elemente izhodiščne kulture ohraniti, medtem ko prevajalci v najbolj centralnih jezikih, kakršna sta angleščina in francoščina, sledijo domnevemu okusu domačega občinstva.

Francosko prevajalsko in uredniško svobodo – ali po slovenskih merilih že kar samovoljo – izpostavi tudi Gradišnik v svojem prispevku, ko predstavi knjigo *Čarodejna kreda (Trollkrittet, 1948)* norveške pisateljice Zinken Hopp (1905–1987). Kot zapiše Gradišnik, je v tej nenavadni zgodbi, v kateri imajo nepogrešljivo vlogo ilustracije, glavna gonilna sila jezik. Ta značilnost doseže vrhunec v poglavju, v katerem protagonista Jon in Sofus jesta kolače, označene s črkami abecede. Kolač s črko A ima obliko ptice arare, B obliko bobra in tako naprej, povrhu pa te živali in ljudje tudi govorijo – v stavkih, kjer se vse besede začenjajo na “njihovo” črko. Kot enega kompleksnejših primerov navajam odlomek o črki K: pooseblja jo mlad kunec, ki v prevodu izjavi: “Kruljavi kunci kreobračajo kozolce,” na Jonov ugovor, da se reče “preobračati” in ne “kreobračati”, pa se odreže: “Kakor kane.” V odsotnosti izvirnika lahko samo ugibamo, koliko domiselnosti je potreboval prevajalec Gradišnik (sam skromno govori o “nekaj majhnih spremembah besedila”), da je v slovenščini poiskal nove živali ali ljudi in stavke, ki so ustrezali avtoričinemu namenu, ter prizorčke po potrebi dejansko na novo napisal. Nasprotno je francoski prevod, kot zapiše Gradišnik, poglavje o abecednih kolačih kratkomalo izpustil.

S tem prehajamo k prevajalskemu problemu, neločljivo prepletenemu z gornjim. Prav gotovo je odločitev francoskega prevajalca ali urednika, da se ne bo ubadal z jezikovnim orehom, očiten primer skrajne prevajalske in uredniške svobode. Toda kako potemtakem opredeliti pristop slovenskega prevajalca? Če je cele stavke, morda celo odlomke, nadomestil z avtorskimi bravurami, pomensko nemara precej oddaljenimi od izvirnika, ali ni to prav tako priredba, celo samovolja? Konec koncev je v slovenski laični in tudi strokovni javnosti precej razširjeno mnenje, da prevajalska zvestoba vendar temelji na korektnem slovenjenju posameznih besed in besednih zvez. Na ta pomislek bi sama odgovorila: nasprotno, Gradišnikov pristop je najvišja zvestoba izvirniku, kajti zvestoba je v doseganju *cilja*, ki ga želi

doseči avtor. (Prevode, ki imajo v ciljnim jeziku drugačen namen kot izvirnik v izhodiščnem, zdaj puščam ob strani.) In za *Čarodejno kredo* prav gotovo ni bistveno to, da neko črko zastopa natanko določena žival in ne katera druga ali da ta žival spregovori stavek s togo opredeljeno vsebino. Bistvena je igra z jezikom, ki ji je pomen v tem primeru odločno podrejen. Sama sem se v podobnem položaju znašla pri prevajanju Pavčkove pesmi *Besedovanje* v angleščino: treba je bilo poustvariti očitne (in prav zato duhovite) kvazietimologije. Rezultat je bil pomensko seveda precej drugačen od izvirnika, kakor vidimo že pri primerjavi prve kitice. Slovensko besedilo "Če biva pek v opeki, / se skriva v mraku rak, / potem je lek v obleki / in v vlaku lak" je nadomeščeno z: "If dumps are found in dumplings, / The main spills through domain, / And pain through every painting, / And rain through every brain." Toda zanimivo, mojemu testnemu bralcu, rojenemu angleškemu govorniku, ki razume slovensko, je bila v prevodu najbolj všeč prav ta pesem.

Pred podobno dilemo med pomenom in estetskim učinkom se znajdemo v prevajanju literature za odrasle: leta 2011 je Silvana Orel Kos v okviru pesniško-kritiško-prevajalskega festivala Pranger poslovenila pesem *abeceda* (*alfabet*, 1981) danske eksperimentalne pesnice Inger Christensen (1935–2009), pesem, ki jo prav tako sestavlja nizanje besed na isto črko. Prevajalka je festivalskim organizatorjem predstavila dve rešitvi: v prvi, dobesedni, je danske besede nadomestila s smiselnimi slovenskimi ustreznici. Te so se seveda začenjale na različne črke, pogosto druge kakor v izvirniku; že A v besedi "abrikostræerne" iz prvega verza se je v dobesednem prevodu "marelice so, marelice so" zabrisal, podobno pa se je zgodilo tudi B-ju (in vsem drugim črkam): "praprot je; in robide, robide / in brom je; in praprot, praprot." Pomensko je bila zvestoba izvirniku ohranjena – žal pa ni bilo več ne duha ne sluha o načelu, po katerem je bila pesem zložena in po katerem je dobila svoj naslov. Zato je prevajalka predložila še alternativo, v kateri je ohranila začetne črke in po potrebi izbrala druge besede s podobnih pomenskih polj: "amarene so, amarene so // bukovčica je; in borovnice, borovnice / in bor je; in bukovčica, bukovčica." Festivalski organizatorji so se brez pomisleka odločili za drugo možnost. Lahko rečemo, da je bila slednja izvirniku dejansko zvestejša od dobesednega prevoda, ker je poustvarila eno ključnih in najopaznejših načel v kompoziciji te konkretne pesmi.

Ko se odločamo za podomačevanje ali potujevanje, so posebno poglavje osebna imena in realije; ta izziv je najznačilnejši za otroško literaturo, kajti v literaturi za odrasle imena – vsaj po sodobnih prevajalskih konvencijah –

redko prevajamo. Dandanes vsaj v nekaterih evropskih državah prevladuje strategija, da prevodi, namenjeni otrokom, težijo k podomačevanju. Kako zelo je podomačevanje uveljavljeno, kažejo imena književnih junakov iz del švedske mladinske pisateljice Tove Jansson, ki so v angleških prevodih deloma prevedena, deloma prilagojena angleški fonetiki, tako da na primer "Filifjonka" postane "Fillyjonk". V tej zvezi omenimo tudi francoski prevod imena, ki ga nosi priljubljena junakinja iz knjig Astrid Lindgren "Pippi Långstrump" (dobesedno "Pipi Dolga nogavica" ali v slovenski tradiciji "Pika Nogavička"). Pikin priimek, ki se v izvorniku in večini prevodov v svetovne jezike nanaša na nogavice, je bil v francoščini zamenjan z namigom na njeni trdi, v zrak štrleči kiti: "Fifi Brindacier" (iz *brin d'acier*, "jeklena nit").

Medtem ko je bilo v zadnjih letih precejšnje pozornosti deležno slovenjenje imen in izmišljenih besed iz knjig o Harryju Potterju, sem se sama strokovno ukvarjala s primerjavo pristopa v dveh slovenskih prevodih Astrid Lindgren. Prvi, *Bratec in Kljukec s strehe* (*Lillebror och Karlsson på taket*, 1955; posredni prevod prek nemščine Kristina Brenk, 1978), v celoti teži k podomačitvi, medtem ko je drugi, *Emil iz Lönneberge* (*Emil i Lönneberga*, 1963; prevod iz švedščine Lena Holmqvist in Vesna Petrič, 1993), bistveno bolj usmerjen k ohranjanju švedskih elementov oziroma kaže mešan značaj. Pri tem naj poudarim, da imata ti deli v izhodiščni književnosti zelo podobno mesto, saj sta namenjeni približno enako starim otrokom v isti kulturi in jezikovni skupnosti; povrhu je v obeh glavni junak majhen fantek in obe uvajata serijo (po treh) knjig o istem junaku. Toda čeprav sta deli namenjeni približno enako starim otrokom (*Emil*, kjer je glavni junak star pet let, morda celo mlajšim kot *Bratec*, kajti *Bratec* ima sedem let), je prevod *Bratca* tako rekoč v vseh vidikih podomačen, *Emil* pa je precej mešan oziroma kaže veliko švedskih elementov.

Pri obravnavanju imen in realij kaže *Bratec* izrazito homogeno težnjo k podomačevanju, saj je dogajanje predstavljeno v Ljubljano in je vse podomačeno ali vsaj nevtrarno. Prevod je torej "enakovreden" izvorniku, kar zadeva kulturno oddaljenost; zastavlja se vprašanje, kakšno strategijo je ubral že nemški prevod, na katerem temelji prevod Brenkove. Pač pa je *Emil*, preveden iz švedščine, tudi v slovenščini zasidran na Švedskem in temu primerno že pri imenih pogosto obdrži prvotno obliko, realije pa sploh praviloma ohrani. Med osebnimi imeni v *Bratcu* tako najdemo imena kot Boštjan, Barbara, Stane, Andrej, Katarina, Peter, Borut, Zlatek, Suzanka, Oskar, Rudi, Lipe, Gustl, Gašper in Viktor; med priimki Stanonik in Velkavrh; med pasjimi imeni so Fifi, Karo, Bobi in Bimbo, med krajevnimi pa Ljubljana (v njenem okviru tudi Rožnik, v tretji knjigi *Najboljši*

Ključec na svetu pa denimo Stari trg in Šiška), Rožna ulica, Maribor, Novo mesto in Vrhnika. Podomačen je seveda tudi Ključec (izvirno Karlsson – švedski priimek). Nasprotno pa so v *Emilu* osebna in krajevna imena v glavnem švedska (ali nevtralna, kolikor se najdejo tudi v slovenščini) in zapisana po švedsko, brez pojasnil o izgovoru. Osebna imena so tako Anton, Alma, Emil, Ida, Alfred, Lina in Maja, priimki Svensson, Andersson in Petrel (edino tu je zapis podomačen iz izvirnega “Petrell”), krajevna imena pa Lönneberga, Småland, Mariannelund, Vimmerby, Hultsfred in Vena. Poslovenjeno je le ime kmetije Mačkovina (izvirno Katthult). Pač pa so podomačeni vsi vzdevki, na primer Emilovi imeni za dve družini (Palačinkarjevi in Pujskovi), Robida (v imenu Maja Robida) ali Vrana kot vzdevek za tatu; isto velja za živalska imena (krava Liska ter konja Marko in Julka).

Ta prevajalska strategija se kaže tudi pri realijah. Kar zadeva hrano, je seveda v obeh prevodih naštetja vrsta povsem nevtralnih jedi, toda poleg teh v *Bratcu* naletimo na izrazito slovenske ali tudi jugoslovanske pojme, kot so potica ali (v drugi knjigi *Ključec spet leta*) pečenice, štruklji in sarma. V *Emilu* sicer enkrat najdemo krvavice kot približno ustreznico švedskemu narastku iz krvi, po drugi strani pa je v dveh primerih uporabljen izraz, ki je slovenskemu bralcu nerazumljiv. V prvem primeru gre izvirno za *polkagrisar*, rdeče-belo progaste karamelne paličke, kar je prekalkirano v “polkaprašičke”, vendar je razumljivost tu pri prvi omembi olajšana s formulacijo “progasti bonboni *polkaprašički*”, medtem ko je pri drugi omembi imenovan le “progasti bonbon”. V drugem primeru pa prevod brez razlage obdrži švedsko besedo *palt* (jed iz testa in običajno iz krvi, kuhana v vodi), ki v slovenščini ne obstaja; uporabljena je v izrazu “paltov kruh” (kruh iz ržene moke, krvi in piva), ko je govor o kolobarjih paltovega kruha in o paltovem kruhu s slanino in belo omako. Neposredna primerjava med *Bratcem* in *Emilom* je možna pri prevodih švedske besede *köttbullar* (kroglice iz mletega mesa, ki so zelo pogosta in tipična švedska jed). V *Emilu* je to – točneje – prevedeno kot “mesne kroglice”, kar Slovincu sicer ni tuje, nima pa zanj posebnih konotacij; v *Bratcu* pa beremo o priljubljenih “čevapčičih”.

Podoben je položaj pri drugih realijah. V *Bratcu* so podomačene; ohranjenih je le nekaj precej nevtralnih in zato nemotečih švedskih navad, ki Švedu oziroma poznavalcu švedske kulture seveda pomenijo nekaj drugega kot nepoznavalcu. Primer bi bilo pitje kave po večerji (denimo v poglavju *Ključec se igra šotor*), pri katerem sodeluje vsa družina, s petnajstletnim sinom in štirinajstletno hčerko vred. V slovenski kulturi je to

vsekakor možno, vendar bi bil morda kdo presenečen, da starši spodbujajo pitje kave, in to zvečer, pri tako mladih ljudeh; verjetno bi večina odraslih bralcev sklepala, da gre za cikorijo ali za sladko, brezkofeinsko "belo" kavo. Švedi pa so vajeni večkrat na dan piti velike količine zelo blage kave in jim je to pravi obred, kar se vidi tudi iz omenjenega poglavja. Drug primer je navada ob rojstnem dnevu, da družina zjutraj vkoraka v slavljenčevo spalnico z darili in torto in ga zbudi s pesmijo *Ja, må han leva* ("Naj živi ... let"). V slovenskem prevodu je bila švedska pesem posrečeno nadomeščena z "živio, oj živio ta svet" (očitno gre za *Kol'kor kapljic*, ki izraža podobne dobre želje kot izvornik; zanimivo bi bilo vedeti, zakaj ni identificirana s prvim verzom – zaradi pivske vsebine?). Čeprav v Sloveniji ni take splošne navade, prizor ne deluje moteče, res pa je, da se nam zaradi nepričakovanosti morda zdi še bolj prisrčen, kakor je bilo zamišljeno. Za današnjega bralca je nenavaden tudi pojem "polkovnice", ki naj bi stanovala na Rožniku. Sicer pa so realije podomačene, tako da se omenjajo "prfoksi", ki poučujejo starejše otroke, in "tovarišice" za mlajše; denarna enota so dinarji, in sicer petdesetaki, dvajsetaki, kovači, pet- in dvodinarski ter dinarski novci. Opomb ni, saj spričo podomačitve tudi niso potrebne.

Nasprotno so v *Emilu* realije v glavnem švedske; denarne enote so na primer krone in öreji (s tem v zvezi je tudi edina opomba pod črto, ki se glasi: "1 švedska krona = 100 örov"). Izgovor imen, podatki o krajevnih imenih in realijah niso komentirani, tako da se zdi prevod najustreznejši za ljudi s predznanjem o švedski kulturi in jeziku.

Lahko torej povzamemo, da je prevod *Bratca* očitno namenjen ciljni publiku iste starosti, kakršni je namenjen švedski izvornik, medtem ko je prevod *Emila* na imenski in stvarni ravni bolj dokumentaren in kot tak primeren tudi za drugačno, starejšo ali celo odraslo publiko. Na to razliko v pristopu so nedvomno vplivali dejavniki kot (ne)posredno prevajanje in narodnost prevajalk, verjetno tudi večja kulturna odprtost in ozaveščenost, ki se danes pričakuje v slovenskem prostoru, morda pa tudi sodobna težnja k dokumentarnemu, eksotizirajočemu prevajanju literarne proze. Vsekakor je iz danih primerov razvidno, do kakšnih razlik lahko pripeljejo različne prevajalske strategije pri prevajanju izvorno zelo podobnega gradiva.

Po drugi strani pa odzivi nekaterih (otroških) bralcev podomačevanju nasprotujejo. Priljubljeno *Piko Nogavičko* je v ZDA v angleščino prva prevedla Florence Lamborn leta 1950, v Združenem kraljestvu pa Edna Hurup leta 1954. Ob stoletnici pisateljčinega rojstva, leta 2007, je *Pika* izšla v novem prevodu Američanke Tiine Nunnally, ki je za svoje književne prevode iz skandinavskih jezikov prejela več nagrad. Vendar med odzivi

na spletu najdemo kritičen prispevek ameriške piske in recenzentke Deborah Markus (2014), ki jo je kot otroka prejšnji (verjetno ameriški) prevod navdušil ravno zaradi potujitvenih prvin:

To opravilo preprosto ni bilo potrebno. Saj besedilo stare izdaje ni bilo nerazumljivo. Prejšnji prevod dejansko pripisuje mladim bralcem več inteligence. Kot otrok sem z navdušenjem prebirala, kako je Pika pekla “pepparkakor – neko vrsto švedskih piškotov”, kot je pisalo v starem prevodu. Nasprotno Tiina Nunnally kratkomalo pravi, da je Pika “pekla medenjake”. To ni ravno usodno, zdi pa se mi pomenljivo. Svojega prvega branja te epizodice iz Pikine zgodbe se namreč spomnim ravno zato, ker je bila zame prvi namig, da se ne odvija v drugi deželi le zgodba, temveč da je knjiga sama do obisti švedska. Pozneje se mi je ta predstava še utrdila v poglavju *Piko obiščeta zmikavta*. [...] V tem odstavku sem se tudi prvič seznanila s predstavo, da različne kulture različno opisujejo nekatere zvoke. Po mojem mnenju to ni samo zabavno, ampak tudi pomembno. In nič manj pomembno ni, da se zlasti ameriški otroci seznanijo s pojmom, da njihova dežela ni niti edina niti najpomembnejša na svetu. (S tem ima težave celo marsikateri odrasel Američan, tak narodni šovinizem pa po mojem mnenju ne pomaga ustvarjati boljšega sveta.)

Morda nas najbolj preseneti bralkino mladostno navdušenje nad opombo v oglatem oklepaju, torej nad obliko pojasnila, ki velja za strokovno, še več, tako rekoč pridržano za suhoparne in pedantne znanstvene objave:

“Saj ne zahtevam, da rečeta ‘tack’ [‘hvala’ v švedščini],” je zavpila Pika za njima. [...] Oglati oklepaj je prisoten že v originalu. Kot otrok sem bila nad njim navdušena. Zaradi njega sem prvič zaslutila, kakšno delo je prevesti knjigo iz enega jezika v drugega, in ta tema me nikoli ni nehala zanimati. [...] Kot kaže, si novi prevod od prve do zadnje strani prizadeva izbrisati sleherni namig, da je bila knjiga napisana v švedščini. [...] Ta prevod moje priljubljene knjige se mi je zdel podcenjujoč.

Težnje k “bralcu prijaznemu” prevajanju torej ne sprejemajo brez pomislov niti vsi mladi bralci.

Podobno nepričakovan je bil odziv mladih bralcev na dva prevoda starorimske klasike, ki sama po sebi seveda ni primerek otroške ali mladinske književnosti, čeprav gre za pravljico. Pred približno dvajsetimi leti je moja mama, klasična filologinja Andreja Grošelj, učencem OŠ Ledina v Ljubljani, ki so pri njej obiskovali fakultativni pouk latinščine, predložila v branje začetek Apulejeve zgodbe o Amorju in Psihi v dveh prevodih:

v namerno arhaiziranem prevodu Antona Sovreta (1925) in v sodobnejši, čeprav še vedno nekoliko patinirani različici Primoža Simonitija (1981). Za boljšo predstavo navajam oba odlomka. Sovretov prevod se glasi:

V nekem mestu sta živela kralj in kraljica. Imela sta tri hčere, prezale devojke. Že stárejši sta se odlikovali po izredni prelesti, čeprav ne tóliki, da bi je ne mogla izraziti hvala človeških ust. Ali pravi čudež nepopisne očarljivosti je bila mlajša. Zemeljska govorica je preuboga, da bi utegnila le megleno naslikati njeno žarovito krasoto.

Glas o tej prelepoti je netil vedečnost domačinov in tujcev. Premnogo mladeničev je prihajalo pred dvor in kdor jo je ugledal, je ostrmel v potoglavi zamiki kot pred nebeško prikaznijo. Kakor pred Venero sámo so sklepali rôke k češčenju.

Simonitijev prevod pa teče takole:

Nekoč sta živela v nekem mestu kralj in kraljica. Imela sta tri prelepe hčerke. A čeprav sta bili starejši dve kar se da prikupni na pogled, bi ju bila lahko primerno slavila bržkone že hvala človeških ust. Lepota najmlajše pa je bila tako prečudna, tako sijoča, da je siromašna človeška govorica ne bi mogla ne opisati ne vsaj za silo poveličevati.

Mnogo domačinov in tujcev je privabljal glas o tej krasoti, da so razvneti trumoma hiteli gledat ta izjemni prizor: strmé so občudovali nedosežno lepoto, k ustom so primikali desnico in s kazalcem, položenim na stegnjeni palec, so jo s pobožno kretnjo častili kot sámo boginjo Venero.

V nasprotju s pričakovanji in priporočili stroke, ki se zavzema za jezikovno raven, prijaznejšo mlademu sodobnemu bralcu, so ti osnovnošolci brez pomisleka dali prednost Sovretovemu besedilu – kot so pojasnili, prav zaradi drugačnega, starinskega zvena, kljub temu da so nekateri Sovretovi prevodi težko razumljivi celo za odraslo bralstvo. Že res, udeleženci fakultativnega pouka latinščine niso značilni predstavniki osnovnošolske populacije. Vendar se iz njihovega odziva jasno izlušči ena od smernic, ki jo lahko prenesemo tudi na prevajanje otroške in mladinske književnosti: mladih bralcev ne smemo podcenjevati (kot je občutila podomačevanje Deborah Markus), ampak jim moramo vsaj občasno omogočiti, da se seznanijo z novimi besedami in pojmi.

Mnenja, izkušnje, vizije

Majda Koren

Projekt: Bi Sneguljčica danes sploh še nasedla?

*Ali kako iz branja pravljic napraviti
veliko zabavo*

Pomislimo, kako pouk športa – ki smo ga nedavno tega še imenovali športna vzgoja – vpliva na mlade in kaj želimo s tem poukom doseči. V prvi vrsti to, da se otroci med poukom razgibajo, da lahko nato lažje sledijo pouku, med katerim so primorani mirno sedeti in poslušati, razmišljati, pisati ali pripovedovati. Drugič: s športom se navajajo na zdrav način življenja, ki naj bi ga gojili tja do pozne starosti. In tretjič: pouk športa naj bi jim vzbudil željo po gibanju, jim priljubil športne aktivnosti. Tako naj bi se športno udeleževali prav vsi ljudje, ne glede na starost, in to z največjim veseljem. Dobršen del pouka športa tako poteka v obliki igre ali tekmovanj in v resnici se otroci veselijo prav vsake ure športa, ki jo imajo na urniku.

Kako pa je s poukom slovenščine, torej branja in pisanja ter književnosti? V prvi vrsti se otroci učijo osnov komunikacije: govora, branja, poslušanja in pisanja. To je čas, ko se morata branje in pisanje šele avtomatizirati, hkrati pa so otroci že sposobni poslušati daljša in zahtevnejša besedila ter o njih poročati. Drugič: s poukom slovenščine, še posebej ob poučevanju literature, se otroci navajajo na knjige, jih spoznavajo in ugotavljajo, kaj vse je mogoče iz njih izvedeti. Ob poslušanju ali branju vrhunske literature

spoznavajo, da se v knjigah skriva nešteto zanimivih prilog in misli, da v knjigah živijo junaki, ki so prav takšni kot oni sami ali pa tisti, ki bi jim otrok želel biti podoben. In tretjič: pouk slovenščine naj bi na dolgi rok ne le usposobil učence, da postanejo funkcionalno pismeni, temveč bi radi dosegli tudi to, da bi jih čim več postalo bralcev knjig za vedno, da bi do pozne starosti z veseljem segali po knjigah.

Branje pomeni otroku prijetno doživetje, doživetje, ki si ga želi znova in znova in ki ga bo počasi pripeljalo do tega, da začne brati tudi sam, da branje sprejme ne le kot šolsko dejavnost in obveznost, temveč tudi kot prostočasno dejavnost, torej *branje za zabavo*, branje kot kvalitetno preživljanje prostega časa. In ni nujno, da je branje za zabavo zgolj lahko čtivo. Marsikateri odrasli bralec v prostem času bere najzahtevnejša besedila.

Kako doseči to, da se bodo otroci navadili na brskanje po knjigah, branje, iskanje informacij? V petinštiridesetminutnih sklopih ni ravno dovolj časa za poglobljen študij. Ena od možnosti za natančnejše in bolj poglobljeno spoznavanje določene snovi je projektno delo. In kako povezati knjigo s čimer koli?

Knjiga in medved?

Knjiga in promet?

Knjiga in raziskovalec?

Knjiga in izumitelj?

Knjiga in kamen?

Otroci bodo takoj naštel kup idej, o katerih bi se lahko pogovarjali ali brali in pisali na določeno temo.

Vzemimo za primer projekt, ki govori o knjigi in hrani. Zakaj ravno o hrani?

Prvič: *Lakota je najboljši kuhar*. Hrana spada med temeljne človekove fiziološke potrebe, hkrati pa pogled na poln hladilnik ali nekoč na polno shrambo vzbuja občutek varnosti, saj je zagotovilo, da bomo preživeli in ne bomo tolkli lakote v mrzlih in temačnih zimskih dneh. Hrana je v življenju otrok sila pomemben faktor, o hrani zna in želi pripovedovati vsak izmed njih.

Drugič: *Na med se muhe love, na sladke besede ljudje*. Poznamo popolnoma neužitne knjige, težko prebavljive, take brez soli, *pocukrane* knjige, tiste, ki si jih hitro sit, in knjige, ki so ravno prav mastne, ne premalo in ne preveč, in vsebujejo ravno pravšnje zrno soli. Poleg tega poznamo knjige, ki nam dobro teknejo in jih požremo na mah, in tiste druge, ki nam sploh ne dišijo. Ker med sladke besede spadajo banane, hruške, med, bombon, torta, čokolada in sladoled, ravno tako kot ljubezen in prijaznost, je recept za priljubljeno knjigo na dlani: govori naj o hrani. In niti ni nujno, da je to

kuharska knjiga! Otroci so znova in znova navdušeni nad zgodbico *Mizica, pogrni se*, še vedno uživajo v zgodbi ne glede na to, da živimo v dobi obilja.

In tretjič: *Kjer je jabolko, tam je tudi – štrudelj*. Na Zemlji je človek edino bitje, ki zna pripraviti hrano na ognju – jo toplotno obdelati, jo peči, dušiti ali kuhati. Pripravo hrane je povzdignil v umetnost in znanost, in to lahko razberemo tudi iz knjig.

Nekoč je bilo ... jabolko!

Uvodna motivacija je lahko navadno *jabolko*, ki ga skrijemo v čarobno škatlo. Učenci naj najprej uganejo, kaj se skriva v škatli. Z igro ugibanja spodbudimo tako tiste, ki so notranje motivirani in jih 'poganja' radovednost, kot zunanje motivirane, ki sodelujejo, ker radi tekmujejo. Med ugibanjem se možgani 'ogrejejo' in zdaj so na vrsti vse reči, povezane z jabolkom. Uvodno motivacijo lahko izvedemo tudi v obliki možganske nevihte. Otroke prosimo, naj zapišejo nekaj besed, ki jih spominjajo hkrati na hrano in na pravljice. Res zanimive odgovore bomo dobili, če jih prej opozorimo na pravila možganske nevihte:

1. Hitro zapiši, kar koli ti pade na pamet.
2. Ni napačnih odgovorov, so le zanimivi.
3. Ker je to nevihta v *tvojih* možganih, nima smisla prepisovati od soseda v klopi.

Naslov projekta naj bo provokativen, naj sproži čim več vprašanj in čim več različnih odgovorov.

Faze projekta:

1. Knjižnica: zbiranje in razvrščanje gradiva: umetnostna (pravljice, zgodbe, pesmi, dramska dela) in neumetnostna besedila (opisi iz enciklopedij, recept, priročnik, novica o največji torti na svetu ...). Besedila lahko vsaka skupina razvrsti po svojih kriterijih: lahko po datumu nastanka besedila, lahko po vsebini: ali gre za čudežne sestavine ali za najbolj običajno hrano ... Otroci se bodo zagotovo domislili še česa.

2. Povezava z drugimi predmeti: *matematika* v šolski kuhinji: Koliko sestavin porabijo kuharice, da skuhajo kašo za malico za vse učence na šoli? *Spoznavanje okolja/narave/družbe*: zgodovina posameznih sadežev in zelenjave: od kod prihaja krompir, od kod ajda? *Glasba, šport, likovna umetnost*: na voljo je nešteto možnosti!

3. Otroci naj ugotavljajo razlike med prehranjevanjem nekoč in danes; sprva skušajo razlike ugotoviti iz vsebin pravljic, nato še iz stvarnih besedil.

4. Sočasno naj po domovih potuje bralni cekar; nahrbtnik ne more biti, saj gre za knjige, povezane s hrano in ne s planinstvom! V cekarju so knjige, ki jih starši preberejo otrokom – in obratno. Priložena so navodila za starše, v katerih jih prosimo, naj iz domačega branja naredijo prijetno dejavnost. V navodilih to konkretno pojasnimo. Še bolje je, če se o tem pogovorimo na roditeljskem sestanku.

5. Izdelovanje plakatov, pisanje pravljic, priprava razstave.

6. Pravljična gostija: za pomoč prosimo starše in skupaj pripravimo degustacijo najrazličnejših dobrot.

Dolgoročni *cilji* projekta:

1. spoznavanje z načini raziskovanja in uporabo knjižnega gradiva pri tem;
2. iskanje povezav med pravljicami in resničnim življenjem;
3. spoznanje, da je branje užitek.

Lakota je najboljši kuhar

Ko med pravljicami pobrskamo za najstarejšimi, ljudskimi, bomo naleteli na take, ki govorijo o preprostih jedeh, ki potešijo lakoto in potolažijo lačne želodčke. Klarisa M. Jovanovič v knjigi *Dobra jed se sama ponuja* takole predstavi kašo:

Kaša, mati naša (odlomek)

Nekoč, ko je bil celo kruh redek gost v kmečkih hišah, je kaša v loncu zasedala kraljevsko mesto. Kuhana na vodi ali mleku, zabeljena z maslom, smetano, ocvirki ali zaseko, v časih lakote pa tudi nezabeljena, v enolončnicah skupaj z repo, kasneje tudi z zeljem, tu in tam v družbi z mesom, v krapih, žlikrofih in štrukljih kot nadev.

Slovenska kuhinja pozna predvsem proseno, ajdovo in ječmenovo kašo ...

V zavest naših prednikov pa se je vendarle najgloblje vtisnila prosena kaša, v starih kuharskih knjigah jo imenujejo samo – kaša.

Češka ljudska pravljica *Lonček, kuhaj* pripoveduje o čudežnem lončku, ki nakuha toliko kaše, da je je dovolj za vso vas. Pradomovina prosa je Kitajska, do naših krajev pa je ta rastlina prišla že pred tisoči let. Koliko kaše potrebujemo za ves razred? Pojdimo vprašat šolsko kuharico! In ko smo ravno v kuhinji, jo bomo skuhal. Ne kuharice. Kašo. Na mleku.

V knjigi *Naj babica še pripoveduje?* najdemo tudi zgodbo *Ajdovo zrno*, zgodbo o tem, kako so naši predniki, ko so se selili, vzeli s seboj ajdovo zrno, kajti boginja jim je naročila, naj zrno vtaknejo v zemljo in tam, kjer bo zrno vzkliklo, tam naj ostanejo, tam naj si postavijo dom. Koliko neznanih reči: ajda, zrno, boginja! In ravno toliko idej za pogovore ob na videz preprosti in kratki zgodbi. Je bila to boginja življenja Živa, boginja smrti Morana, boginja pomladi Vesna ali Maja, boginja narave? Kakšna je ajda? Kakšen okus ima? Kakšna je videti, ko raste na polju? Tudi ajda prihaja s Kitajske, na Japonskem iz ajde izdelujejo rezance soba, pri nas obožujemo ajdove palačinke, ponekod pečejo potico iz ajdove moke, ki jo jemo še toplo. In ko bomo tole razlagali v razredu ali knjižnici, se bo našel nekdo iz zadnje vrste in zaklical: "Pa še ajdovi žganci z ocvirki!" in vi boste pokimali in mulca pohvalili.

Slovenska ljudska pravljica *Pšenica, najlepši cvet* je prava mala mojstrovina z vsemi značilnostmi pravljice, s ponavljanjem, stopnjevanjem napetosti in nepričakovanim koncem. Ali otroci sploh vedo, o čem pripoveduje pravljica? So že imeli v dlani zrna pšenice? Kako iz pšenice nastane kruh? So že videli mlin? Večina mestnih otrok nima teh izkušenj in spet je tu kup vprašanj in kup novih spoznanj.

Grimmove pravljice so že manj skromne. *Mizica, pogrni se* nam pričara vseh vrst imenitnih jedi, pecivo, pogače, pečeno meso in še vino za povrh. Rdeča kapica nese v košari prave dobrote: potico in – spet – vino. In kakšno presenečenje čaka sredi gozda *Janka in Metko*? Hišica iz medenjakov in sladkorčkov! Si predstavljate otročiče tam na peči? Ogenj prasketa in za silo osvetljuje prostor. Svečo so ugasnili, je predraga. Mali napeto poslušajo, ko jim sosedova ženica pripoveduje o čudovitih pravljичnih jedeh. To so otročiči, ki vse dni jedo kašo, včasih kakšno jabolko ali suho slivo. Medenjaki in sladkorčki so rezervirani zgolj za princeske in prince! To so se jim morale cediti sline, ko so poslušali te zgodbe! Kaj pa vino v pravljicah? Že čakam, da bodo v novejših izdajah *Mizice, pogrni se* in *Rdeče kapice* vino zamenjali s sadnim sokom, čarovničino hišico iz medenjakov za hišico iz brezglutenske moke in sladkorčke s slaščicami iz nadomestkov sladkorja.

Na med se muhe love, na sladke besede ljudje – sploh pa otroci

Sneguljčica. Mačeha ji pred nos moli čudovito rdeče jabolko. Zastrupljeno je! In premišljujem, ali bi Sneguljčica danes, meni nič tebi nič, ugriznila v jabolko, ne da bi ga bila prej olupila ali vsaj dobro umila? Saj danes vendar

vsi vemo, da so jabolka poškrpljena s strupi vseh vrst! Ali naši otroci to vedo? Se lahko ob Sneguljčici ustavimo tudi ob tej težavi? Da ne bomo vedno pripovedovali le žalostnih zgodb o otrocih sirotah, ki so ostali brez mame in ki so jih posvojile – pregovorno in stereotipno – hudobne mačehe.

Hvaležni medved, koroška ljudska, nam med vrsticami pripoveduje o prehranskih navadah ljudi (še) pred slabim stoletjem. Ob močniku, kaši in kruhu so se otroci in odrasli sladkali s sadjem, včasih tudi z medom (*Mojca Pokrajculja*), proizvodnja sladkorja v tovarnah je bila še daleč ali pa si sladkorja, ko je že bil na voljo, ljudje niso mogli privoščiti. Zato o kakih drugih slaščicah, ki jih poznamo danes, ni bilo ne duha ne sluha.

Kaj pa tisti nesrečni *Pehar suhih hrušk*? Ta nesrečna zgodba ni pravljica, je pisateljev spomin na otroštvo. Zgodba je nesrečna sama po sebi, saj predstavlja revščino, v kateri je živel pisatelj kot otrok. Drugič je nesrečna zato, ker spada med obvezna besedila, ki naj jih učitelj obravnava v šoli – in ne ve, kako naj bi se tega lotil. Sodobnemu otroku se med sprehodom skozi nakupovalni center lahko zgodi, da se mu bodo v naročje in na glavo usuli kupi bombonov, čokolad in hrani podobnih izdelkov¹, zato težko razume neke *stare čase*, ko je bolj ali manj vladalo pomanjkanje hrane. To je del zgodovine: ob vsega presitih princeskah, ki so jedle z zlatih krožničkov in pile čaj iz pozlačenih skodelic, je na drugi strani živelo na milijone ljudi, ki so se komaj prebijali skozi življenje in bili večkrat lačni kot siti. In ne nazadnje: vsi, ki poznamo projekt Botrstvo, vemo, da je med nami precej otrok, ki zgodbo o odsotnosti dobrot še kako dobro poznajo in da danes otroško dušo to še bolj zaboli, ob vseh dobrotah, ki se smejejo in ponujajo s polic trgovskih centrov in ki jih spretni trgovci reklamirajo na jumbo plakatih in na televiziji. Kako torej predstaviti pehar učencem ali obiskovalcem knjižnice?

Čisto konkretno: Tako kot so nekoč na tržnici lahko kupili jabolčne ali hruškove krlje, jih lahko tam kupimo še danes. Pehar pa tudi. Ko bodo otroci videli *pravi* pehar in pokusili krlje suhih hrušk, si bodo nemara laže predstavljali življenje v *starih časih*. Danes tudi več otrok ve, kaj so suhe hruške, kot pred desetletjem, saj precej staršev otrokom za priboljšek raje ponudi suho sadje kot sladkarije, izdelane v tovarni.

In še vprašanje za našo mladež: Lahko trdimo, da je bila Cankarjeva mati preudarna ženska, ki je skrbno nadzorovala prehrano svojih otrok in ni dovoljevala nobenih razvad, ali pa je bilo po sredi kaj drugega?

Bolj se bližamo modernim časom, bolj postajajo pravljice o hrani zabavne: Gospod, ki si je zaželel jesti sočne hruške, je poslal medveda, naj otrese

¹ Michael Pollan: *Ni vse hrana. Kako pravilno jesti?* Tržič: Učila, 2010.

drevo, da bodo hruške popadale na tla. Medvedu se ni ljubilo in gospod je poklical lovca, da medvedu malce posveti ... Pravljica Frana Milčinskega *Gospod in hruška* se konča kaj klavrno: hruške so poteptane in zato neužitne, hiša požgana. Gospod premišljuje, da bi bilo vendarle bolje, če bi si sam šel nabrat hruške. Pisatelj pa pripomni, da potem te štorije sploh ne bi bilo – kar bi bila velika škoda!

Kjer je jabolko, tam je tudi – štrudelj

Tole je izmišljen pregovor, ki bi lahko nastal nekje na poti projekta. Morda si bo ena od skupin zaželela poiskati pregovore o hrani? Druga skupina lahko išče 'domače' izraze za jedi (kremšnita, štrudelj, gres ...) in razišče, od kod ti izrazi izvirajo.

Sodobne zgodbe o hrani niso več tako spoštljive do najskromnejših jedi niti do razkošnih ne, saj v sodobnem zahodnem svetu vlada precejšnja blaginja. Tako so zgodbe bolj igrive in prežete s humorjem ter pogosto obravnavajo otroško izbirčnost. Ta je seveda posledica blagostanja, v času *suhih krav* se s to težavo nikoli ni treba ukvarjati. Sodobne pravljice med vrsticami izražajo spoštovanje do otrok, manj očitna so moralna sporočila, ki pa vendarle obstajajo.

Poznate otroka, ki obožuje zelenjavno juho? Malo je takih. Ljubezen do zelenjavne juhe raste počasi, z leti. Poznate tistega otroka, ki se rad sladka z jagodami? In hoče, da sta na jagodah še dve zvrhani žlici smetane? Če jih vprašate v šoli, bodo kar poskočili v zrak in klicali: "Jaz! Jaz! Jaz!" Edino Žiga v tretji vrsti bo tiho rekel: "Ne maram smetane!"

Teta Otilija je bila zelo skrbna gospodinja in varuška malega Jureta. Ker je vedela, da je zelenjava zdrava in ima veliko vitaminov, je *spet* skuhala zelenjavno juho. Jure je *spet* za vsako žlico juhe naredil požirek vode iz kozarca. Ko je teta Otilija rekla, da se bo še spremenil v žabo, če bo toliko pil ..., se je to tudi v *resnici* zgodilo. V zgodbi je v največjih težavah teta Otilija, ki je zaposlena pri Juretovih starših. Preden se starši vrnejo iz službe, mora biti *spet* vse v najlepšem redu. Toda Jure sedi sredi luže na dvorišču, spremenjen v žabo! Strašna zmeda, ki se razreši s skledico slastnih jagod s smetano na vrhu. Zgodbo *Jure Kvak Kvak* o fantičku, ki se spremeni v žabo, je napisala Saša Vegri. Našli jo boste v knjižnici med slikanicami, krajšo jo mojstrske ilustracije Kostje Gatnika. Zdi se, da Saša Vegri namenja pravljico odraslim, staršem, ki jih zdrava prehrana otrok tako skrbi, da so pripravljene kuhati najbolj nemogoče zelenjavne jedi – da bo le otrok zdrav.

In jih opominja, da so tudi v sladkih jagodah vitamini, ne le v kislem zelju. Se spomnite Janija? Star je bil pet let in je bil *Najmočnejši fantek na svetu*. Sodobna pravljica pisatelja Lojzeta Kovačiča je nastala po nekem čudnem naključju: Jani, pisateljev sin, ni bil najmočnejši fantek na svetu niti ne v vrtcu. Je bil pa najmočnejši vsaj v pravljici! In kdo ali kaj premaga najmočnejšega fantka na svetu? Mali rdeči bomboni! Očka, ki Janiju prinese bombone, mu z njimi sporoča, da ga ima rad. In nam pravljica sporoča, kako krhki so otroci in kako lahko je z njimi manipulirati. Otroška igra pozna zafrkljive rime, na primer *Reci radirka, tvoj oče na vece dirka; Recí luč, a češ eno po buč* ... Rime vseh oblik so jim blizu, tudi če so popolnoma brez smisla. Slavko Pregl pa je za neko izbirčno deklico 'izumil' odlične nove besede, ki že same po sebi nakazujejo izbirčnost: juha je *cviluha*, makaroni so *zmrdoni* in pečenka je *kričenka*. Kako prijeten način, da pri mizi obračunaš z malo izbirčnico. Ker je obračun prijazen in dobronameran, se deklica zamisli in spozna, da ga je polomila, da se vendarle ne more zmrdovali nad hrano, ki jo mama in oče pripravita skrbno in ljubeznivo.

Junaško pesem o mleku, ki se je zjutraj gredo na štedilniku, je napisal Andrej Rozman Roza. Pesem ima preprost naslov: *Mleko*. Zadnja dva verza pravita takole:

*“Do smrti bom mleko, nikoli kakav!”
je vpilo še, ko so ga brisali s tal.*

Čeprav je tole pesem, je zelo zgodbasta in jo velja omeniti in spoznati. Neznosna lahkost obilja se nam razgalja v rezijanski *Tri botre lisičice*, ki se s pomočjo vrhunskih ilustracij Ančke Gošnik Godec spremeni v eno najboljših sodobnih in hkrati ljudskih slovenskih pravljic. Brez kakršne koli moralne note, zgolj lepo, sladko, brezskrbno življenje treh bogatašinj.

Klarisa M. Jovanović v knjigi *Dobra jed se sama ponuja* raziskuje stare recepte in nam ponudi tiste, ki so primerni za današnji čas. Ob receptih so zapisani tudi slovenski pregovori o hrani in zanimivke o izvoru posamezne jedi. Tu boste našli odgovore na vprašanja o prehrani v starih časih, o prehrani, ki je bila verjetno bolj zdrava kot ta, ki jo uživamo danes. Ilustracije so delo Vena Dolenca.

Je mogoče v razredu ali v knjižnici preživeti mesec dni s knjigami, ki govorijo o hrani? Kaj bo nastalo? Razstava knjig, razstava plakatov, izdelkov, receptov, kuharska predstava, časopis in nazadnje še kuharska prireditev s pokušino slastnih jedi, ki jih skuhamo v učilnici za gospodinjstvo ali pa

jih otroci prinesejo od doma, kjer jih pripravijo dedki in babice in mame in očiji. Matematika, fizika, kemija, zgodovina in zemljepis; vsi šolski predmeti tematsko obarvani, vsi povezani s kuharijo in knjigami!

Angleški kuharski mojster Heston Blumenthal se poigrava z neverjetnimi pravljичnimi okusi, za katere išče navdih tudi v *Alici iz čudežne dežele*. Pri raziskovanju si pomaga s kemijskimi in fizikalnimi poskusi, njegov najbolj znan recept je sladoled z okusom pečenih jajc s slanino. Čakamo našo Ano Roš, da preizkusi, prenovi in na novo skuha in pričara stare pravljичne recepte. Pa saj to že počne: njene redne gostje so zagotovo tudi tri botre lisičice.

Po kateri poti pa grejo najnovejše pravljice, ki govorijo o hrani? Tudi te se gibljejo na meji med verjetnim in neverjetnim. Tudi tu se iz loncev čudno kadi in na krožnike prihajajo najnenavadnejši okusi, ob katerih se otroci včasih kremžijo in drugič odobravajoče prikimavajo in se oblizujejo. In ne, Sneguljčica danes ne bi nasedla. Na videz slastno jabolko, ki je brez vsake vidne pomanjkljivosti, bi gladko zavrnila z besedami: "Ne hvala, draga moja gospa! Jem samo bio jabolka, tole pa je bilo očitno tisočkrat poškrapljeno!"

Pogovori s sodobniki

Andrej Pleterski z

Anjo Štefan

Pletherski: Pred kakšno uro ste izvedeli, da ste letošnja prejemnica večernice za leto 2017. Čestitke! V vaši karieri nagrade že dolgo niso novost, že leta 2001 ste prejeli Levstikovo nagrado za *Melje, melje mlinček*. Če torej upoštevana številne nominacije in nagrade, kakšen je vaš vtis – ali priznanja večinoma prejimate za tista dela, ki se tudi vam zdijo najboljša, ali je to v določenem nesorazmerju?

Štefan: Ni vedno v sorazmerju. Včasih so nagrade in nominacije potrditev lastnega dobrega občutka, včasih se dogaja drugače. Pri nekaterih svojih knjigah sem bila presenečena, da so bile nominirane ali nagrajene, in obratno. Knjiga *Iščemo hišico* je na primer šla čisto mimo strokovne javnosti, čeprav je v njej nekaj mojih najboljših pesmi, nekatere so čisto ponarodele, npr. *Čisto, čisto tiho stopajo copatki* ali *Krof*. Tudi z *Lončkom na pike* se je zgodilo podobno. Ta večernica je prva nagrada, ki jo je dobilo moje pesniško delo, čeprav sama mislim, da so ravno pesmi tisto, kar delam najbolje. Vse prejšnje sem dobila za pravljice in uganke.

Pletherski: Knjižno objavljate od leta 1995, ko je izšla vaša prva knjižica *Čez griček v gozdiček ...*

Štefan: Ja, *Čez griček v gozdiček* je moja prva knjiga, zelo začetniška, danes se ne bi ravno ponašala z njo. Ni nastala iz kakšnih pisateljskih ambicij,

Foto: Matej Peljhan

zgodila se je zelo sama po sebi. Leta 1993 sem v Cicibanu začela objavljati slikopise na podlagi kratkih ljudskih pravljic, večinoma živalskih. Takrat sem se že močno navduševala nad ljudskim pripovedništvom, tako me je vleklo, da sem počela kar vse hkrati – raziskovala, kako se je pravzaprav živelo, iskala dobre zgodbe za pripovedovanje, preizkušala kratke pravljice na svojih otrocih in na podlagi ljudskih pravljic pisala slikopise. Cicibanu je takih besedil zelo manjkalo, zato so mi jih objavljali redno, vsak mesec, in to je bila dobra spodbuda za sprotno iskanje naprej. Po dveh letih se jih je nabralo dovolj za prvo knjižico. Ker pa je primerno kratkih in jasnih ljudskih pripovedi zelo malo in mi jih je nazadnje zmanjkalo, sem si slikopise za Ciciban začela izmišljevati sama. Moja literarna pot se je torej začela z drobnimi didaktičnimi besedilci, v katerih se komaj kje opazi drobce literarne vrednosti. Je pa bil to zelo dragocen učni proces. Pri slikopisih je namreč pomembno, da besed ni preveč in da si glede vsebine jasen. Da na kratko podaš nekaj smiselno zaokroženega. Tega principa se pravzaprav držim pri vsem svojem poznejšem literarnem delu.

Pleterski: Vaš prehod od študija do založniških angažmajev se zdi zelo gladek, vendar ste morali založbo najbrž vseeno nagovoriti sami.

Štefan: No, zgodilo se je, da je moja sošolka s fakultete začela kot študentka pomagati na Cicibanu. Tam ni imela kakšne strašne moči, je pa mojo pozornost v tistih letih, ko čisto pozabiš na Ciciban in književnost za otroke, spet obrnila na to področje. In tako sem začela tkati. Manjkalo jim je, bili so zadovoljni in mlademu človeku je seveda v spodbudo, ko vidi objavljeno svoje prvo besedilce ... in spet in spet, ko ti rečejo, kar še, še rabimo ... Delaš sto na uro!

Pleterski: Se vam je zdelo, da ste po močnih sedemdesetih in osemdesetih letih, ko so svoja najboljša dela za otroke ustvarjali Kovič, Grafenauer, Makarovič, Pavček in drugi, v devetdesetih padli v nekakšno praznino?

Štefan: Pravzaprav sploh nisem razmišljala o tem. Ciciban je imel svoj krog avtorjev, s katerimi sem se spoznavala zelo postopoma, na kakšnem obisku na uredništvu, na novoletnih srečanjih Mladinske knjige, na podelitvah Levstikovih nagrad ... Dolgo sem se čutila bolj povezano z ilustratorji: starejše ilustratorke so me vzele pod svoje okrilje, z mlajšimi ilustratorji pa smo postali dobri kolegi. Tudi zdaj nam je dobro, ko smo skupaj, sploh mi je ta ilustratorska skupnost, kakor jo zaznavam, všeč. Zdi se mi, da je v njej veliko nadarjenih ljudi, ki so tudi po človeški plati v redu. In da med njimi ni kaj dosti nevoščljivosti. Ko pride priložnost, znajo drug drugega počastiti. To mi je pri nas pišočih kar dolgo manjkalo, dolgo sem se počutila kot nekakšna samohodka, mogoče malo tudi po lastni krivdi. Šele v zadnjih letih se mi zdi, da se povezujemo v neko zdravo jedro, ki mu bolj pripadam. Če se vrnem k vašemu vprašanju: pravzaprav v svoji generaciji nisem tako sama, s Petrom Svetino in Miklavžem Komeljem smo si na primer po letih zelo blizu. Le zelo različno in vsak zase smo začeli in zato smo potrebovali več časa, da smo se zatipali. Zdaj smo si zelo naklonjeni.

Pleterski: Poleg položaja "redke ptice" v pesništvu za najmlajše ste tudi "redka ptica" v poklicnem pripovedovanju, pravzaprav ste pri nas njegova pionirka. Kako se je vse skupaj začelo?

Štefan: Leta 1991 sem šla na tečaj v Anglijo in tam sem se prvič srečala s sodobnim pripovedovanjem. Leta 1993 pa sva tja odšli skupaj z Ljubo Jenče in potem sva vsaka po svoje začeli širiti pripovedovanje pri nas. Ljuba na svoj način, v povezavi z ljudskimi pesmimi, jaz na svojega, v povezavi z lastnim pisateljskim in pesniškim delom. Ona v navezi z Mariborsko knjižnico, jaz v navezi s Cicibanom in Gledališko in lutkovno šolo, ki jo je

organizirala takratna Zveza kulturnih organizacij v Ljubljani. Nastopala sem na Cigidnevih, Ciciumetnijah, na Pravljičnem svetu v Cankarjevem domu. In iz tega je potem vzniknil Pripovedovalski festival.

Pleterski: A ne sam od sebe – morali ste ga ustanoviti ...

Štefan: Ja, najprej sem kar nekaj let zapored pripovedovala na Pravljičnem svetu, to je bilo večdnevno dogajanje, ki je v prednovoletnem času potekalo v Cankarjevem domu. Na njem sem prvič nastopila leta 1994, leta 1997 sem imela kar sedem nastopov. Očitno so bili z mojim delom zadovoljni in je bilo res novost – zgolj z besedo pritegniti in zamakniti polno Kosovelovo dvorano otrok in njihovih odraslih.

Pleterski: Kakšen je bil format vašega tedanjega nastopa? Kako je bilo to videti?

Štefan: Stala sem spredaj, preprosto govorila pravljico in zelo verjela, da imam moč vse te ljudi pritegniti v podobe, ki jih tkem. Ko sem takratni vodji humanističnega programa Olgi Butinar Čeh omenila, da sem bila na nekem pripovedovalskem festivalu v tujini, je bila takoj za to, da s podobnim dogajanjem poskusimo tudi pri nas. Takrat se še nisem zavedala, kako hitri smo – naš festival je eden najstarejših te vrste v Evropi, obstaja že enaindvajset let.

Pleterski: Zdaj pa ga ne vodite več?

Štefan: Z lanskim letom sem ga predala mlajšim.

Pleterski: Pa ste z njim korenito presekali? Gre za vaše varovance, neko kontinuiteto ali povsem drugo zgodbo?

Štefan: Najprej sem ga vodila sama, nato sta se mi pridružili še Irena Matko Lukan in Alenka Veler. Alenka ostaja, midve z Ireno pa sva delo predali mlajši kolegici Špeli Frlić. Že dolgo se poznamo, Špela je dobra pripovedovalka, hkrati pa ima tudi precej teoretskega znanja in vpogleda v stvari. Prevezla je oblikovanje programa, ima svojo vizijo in ve, kaj bi rada. Ko je v zadregi ali negotovosti, pa pokliče ali pride na posvet.

Pleterski: Torej se za prihodnost festivala ni bati?

Štefan: Ne, za vsako tako početje je dobro, da se občasno osveži, mladi prinesejo svoje poglede, nov veter in začetno zagnanost, ki se z leti morada umiri. Prinesejo vpoglede, ki jih ti nimaš, ker tako slediš tistemu, kar si že zgradil. Kar ne pomeni, da mi je vse, kar se zdaj na festivalu dogaja, blizu. Ostajam pa mu ob strani, z odprtimi očmi in ušesi. Po tolikih letih vodenja mi je ta pozicija prav blagodejna: da lahko opazujem, kar nekdo drug nastavi, in se ob tem učim, opredeljujem, včasih zelo nahranim, včasih malo manj, predvsem pa, da me pri vsem tem ne teži odgovornost, kako bodo dogodki uspeli pred publiko. Tudi kar se nastopanja tiče mi je zdaj veliko bolje: prej mi je bilo na festivalu kar težko tudi pripovedovati, saj sem morala hkrati skrbeti za druge nastopajoče, za organizacijo, se odzivati medijem, napovedovati dogodke. Če si tako razpršen in obtežen, težko spontano in prepričljivo sproti tkeš pripoved, zato sem si to naložila le tu in tam.

PleTERSki: Še zdaleč pa niste končali s celo paletto nastopov na različnih koncertih in v različnih kombinacijah: po šolah, vrtcih, kulturnih domovih, knjižnicah, sami, z drugimi pripovedovalci, z glasbeniki. S slednjimi ste izoblikovali kar nekaj utečenih predstav.

Štefan: To mi je pa res luštno. Z glasbeniki sem začela bolj zares sodelovati pred šestimi leti. Takrat smo z Janezom Dovčem in Boštjanom Gombačem za Ciciban posneli zgoščenko, na kateri jaz pripovedujem, onadva pa igrata. Iz nje se je razvila predstava *Za devetimi gorami*, s katero še vedno gostujemo. Na podoben način smo potem zasnovali še dva dogodka: najprej *Matičetove pravljice*, s katerimi smo se poslovali od Milka Matičetovega, lani pa predstavo *Kralj Matjaž*. Obakrat sta se mi kot pripovedovalca pridružila Ciril Horjak in Jiří Bezljaj. Dobro se ujamemo. Vmes je prišlo do izida moje antologije *Svet je kakor ringaraja* in urednica Irena Matko Lukan je ob tem pogumno izdala še zgoščenko mojih pesmi. Mnoge so bile uglasbene in priljubljene že prej, nekatere pa je Boštjan uglasbil prav za to priložnost. Iz te zgoščenske je nastal res dober koncert, na katerem nastopam s šestimi izvrstnimi glasbeniki: poleg Boštjana so tu še Blaž Celarec, Nina Strnad, Metod Banko, Žiga Golob in Andraž Mazi. Oni igrajo in pojejo, jaz pa vmes govorim svoje pesmi in drobne pravljice, no, včasih tudi malo pripevam. In tako se stvari pletejo naprej: pri *Svet je kakor ringaraja* in šansonih, ki sem jih pela s Svetlano Makarovič, sva se z Blažem Celarcem dovolj dobro ujela, da sem si ga upala poklicati za naslednje glasbeno sodelovanje, namreč: ko so izšle *Drobtine iz mišje doline*, me je prešinilo, da bi naredila

recital za boben in glas. In sva ga. Mi pa moj pripovedovalski okvir ne da miru: čeprav vsem tem dogodkom poiščem določeno formo in spravim stvari v jasno zaporedje, jih od priložnosti do priložnosti vseeno rada spreminjam. Skoraj vedno kaj zamenjam, dodam ali izpustim, ne maram, da se tekst čisto učvrsti.

Pleterski: Če je ob vas dober glasbenik, si predstavljam, da se lahko prilagaja ...

Štefan: Ja, posebno pri pripovedovalskih dogodkih se med seboj zelo poslušamo. Z leti sem se naučila glasbenikom puščati prostor, da si tu in tam dajo duška – vedo, kdaj podlagati, kdaj si vzeti prostor z vso močjo, kdaj biti bolj v ozadju, kdaj se čisto umakniti, da delujeta samo beseda in tišina za njo. Z Janezom in Boštjanom smo že tako utečeni, da se povsem zanesemo drug na drugega. Če kdaj med nastopom opazim, da je sestava občinstva drugačna, kot smo pričakovali, si lahko privoščim celo, da po prvi pravljici nadaljujem z neko drugo in ne s tisto, za katero smo bili zmenjeni. Pustim, da me lovita, in vem, da bo vse delovalo.

Pleterski: Poleg najmlajših pripovedujete tudi osmošolcem in devetošolcem. Kako pritegniti takšno publiko, v marsičem informacijsko zasičeno digitalno generacijo nadrobiljene pozornosti?

Štefan: Dobre zgodbe delujejo, vendar moraš izbrati prave. Zanje večinoma izbiram manj znane zgodbe iz različnih kultur, take, za katere slutim, da jih ne poznajo in da bi jih z vsebino lahko pritegnile. Tudi današnje mlade zanimajo teme, kot so ljubezen, najti prijatelja, izdati prijatelja, potrditi se z bistrostjo ali pogumom, imeti srečo, čeprav morda nisi najpametnejši in podobno. Pazim pa, da dogajanje v pripovedi ni preveč preprosto in pričakovano, sicer bi si lahko mislili, da jih podcenjujem, da jih imam za majhne otroke, kar pa ne želijo več biti.

Pleterski: Uporabljate pri starejših osnovnošolcih in mlajših šolarjih občutno različne prijeme?

Štefan: Z leti sem izoblikovala svoj pripovedovalski način, v katerem sem doma in na katerega se kar zanesem. Da znaš odbirati besede in jih odmerjati, tudi zvok in premore, in da vse skupaj deluje tako, da uho postane pozorno. Bi bilo pa to premalo, če ne bi znala izbrati prave zgodbe. Trenutno

se mi zdi izbiranje zgodbe najzahtevnejša pripovedovalčeva naloga. Včasih zgodbo srečaš in točno veš, da je prava, vesel si je in jo potem rad in dolgo pripoveduješ, kar drži se te. Mnoge pa preizkusiš in so čisto v redu, a jih vseeno ne posvojiš. Pustiš jih za sabo in se čez čas sploh ne spomniš več natančno, kako so tekle. Iz tistega, kar ostaja z mano, se postopoma oblikuje repertoar, ki je zelo moj. Imam svojo nevidno malho, v kateri so zgodbe, ki jih lahko stresem kadar koli.

Pleterski: Pravite, da zgodbe iščete ... Torej ne pripovedujete večinoma tistega, kar ste že objavili, denimo v knjigi *Za devetimi gorami*?

Štefan: Pripovedujem kar nekaj zgodb, ki sem jih uvrstila v to knjigo. A hkrati je v knjigi tudi kar nekaj takih, ki jih nisem pripovedovala nikoli. Za knjigo namreč izbiram drugače kot za nastope: stremim k temu, da bi ponudila paleto zelo raznolikih zgodb, ki so zanimive, sočne, duhovite ali lirsko lepe, kratka, ki z vsebino lahko pritegnejo. K vsemu temu pravzaprav stremim tudi, ko iščem zgodbe za pripovedovanje, le da se nazadnje odločim za take, s katerimi se lahko malo bolj poistovetim. Vse pač ne zapojejo na mojo struno, čeprav vem, da so kot zgodbe v redu.

Pleterski: Hkrati najbrž pripovedujete marsikaj, kar še ni bilo objavljeno?

Štefan: Res je. Pri svojem raziskovalnem delu sem srečala mnogo zgodb, ki so motivno zelo zanimive, vendar tu in tam vključujejo kak vsebinski košček, s katerim se kot današnje razmišljujoče bitje ne strinjam. Zato sem ga prilagodila svojemu pogledu na svet, ga izpustila, drugače zasukala besede. Osnovna nit ostaja, poudarki in s tem smer sporočila pa so moji. Take zgodbe že leta širim samo kot govorjeno besedo in jih ne objavim. Najbrž zaradi močnega vpliva Milka Matičetovega, ki je bil zelo nepopustljiv glede tega, kako pripovedno izročilo objavljati. Njegovo načelo je bilo čim bolj zvesto ohranjati besedo ljudskega pripovedovalca, jo prenesti v knjižni jezik, jo ob tem, kot je rekel pri *Zverinica*, udomačiti, pogladiti, ne pa občutneje spreminjati. Objave, ki jih je sam naredil na ta način, so zelo dragocene, saj nam dajejo slutiti duha naše govorjene umetnostne besede. Je pa pripovedi, ki lahko pridejo skozi takšno sito, zelo malo; odpadejo namreč vse tiste, ki so slabo povedane ali ki vsebujejo kakšen za današnje čase ne ravno najbolj posrečen vsebinski poudarek, patriarhalno agresiven, rahlo šovinističen. Pri pripovedovanju taka mesta zasukam po svoje.

Pleterski: Se pravi, da se lahko nadejamo izida še kakšne knjige zgodb, ki jih pripovedujete in še niso našle mesta v knjigi?

Štefan: Mogoče bom to nekoč naredila, ni pa to moj bližnji cilj. Še prej imam v načrtu dve drugi knjigi ljudskih pravljic, obe sta že kar lepo zaokroženi, nabranega imam že zelo veliko gradiva. V prvi bodo pravljice iz Matičetove zapuščine in bo izšla prihodnje leto ob stoletnici njegovega rojstva. V drugi, ki jo počasi počasi, z mnogimi daljšimi predahi, sestavljam že kakšnih petnajst let, pa bodo živalske pravljice s celega sveta.

Pleterski: Kje vse iščete take pravljice? Če želite imeti tako indijanske kot mongolske ...

Štefan: Na različne načine, v knjigah in v živo. Spoznam pripovedovalko iz Estonije, pa mi kakšno pošlje, nastopam v Grčiji, pa spet kakšno dobim, škotski pripovedovalski znanec mi kakšno pove ali priporoči dobro knjigo. Ko potujem, sem vedno pozorna na knjige s pripovednim izročilom. Po knjižnicah in po spletu iščem knjige s pripovednim izročilom, ki so jih v drugi polovici prejšnjega stoletja objavljali evropski in ameriški folkloristi. Te praviloma prinašajo zelo kvalitetno gradivo, vprašanje je le, kako uporabno je za moj namen. Nekaj pravljic sem posnela na našem pripovedovalskem festivalu: na dogodkih *S pravljico okrog sveta* so namreč vedno pripovedovali ljudje, ki so se v Slovenijo priselili od drugod. Nekoč sem v nekem drugem kontekstu vodila delavnico za afriške priseljence, delali smo na pripovednem izročilu, tam sem tudi našla eno fino pravljico, predvsem pa človeka, ki jih zna še več in bi ga morala znova poiskati, da posnamem še kakšno. Najraje vidim, da dobim čim bolj pristno gradivo, ki ga nato sama pogladim v obliko, sprejemljivo otrokom, z razumljivim besediščem in pregledno zgodbo. Želim se zanesti, da gre res za zgodbo iz ljudskega izročila neke kulture.

Pleterski: Potem se počasi kar nabere, navsezadnje jih ne morete uvrstiti tisoč, morda največ sto?

Štefan: Gotovo jih imam v računalniku že kakšnih sto petdeset, kar je za knjigo več kot dovolj. A me vseeno čaka še kar zagnan "finiš": nekatere kulture imam namreč zelo slabo zastopane, pa bi jih v knjigi vseeno rada imela. Popolnega ravnotežja v takih knjigah ne iščemo, saj otroke konec koncev zanimajo predvsem dobre zgodbe in to mora najbolj zanimati tudi

mene. Bi pa vseeno rada zajela neko kulturno pestrost, saj skozi pravljice zasijejo naša različna okolja, rastline, živali, navade ...

Pleterski: Na drugi strani pa tudi vse tisto, kar nam je vsem skupno, arheptipsko.

Štefan: Ja, to ni knjiga, ki bi imela antropološke ambicije, ampak je knjiga, ki želi z zgodbo nagovarjati najmlajše. Torej morajo biti zgodbe nujno dovolj blizu našemu razmišljanju, sporočilo mora biti univerzalno.

Pleterski: Sestavljate torej knjigo živalskih ljudskih pravljič – a tudi v vašem avtorskem delu je živali precej, junakov s človeško podobo pa malo. V čem je za male otroke prednost, da svet dojemajo prek živali?

Štefan: Pogosto me vprašajo, zakaj so v mojih pesmicah in pravljičah pretežno živali. Pravzaprav ne znam odgovoriti. Včasih si sama to razložim tako, da žival človeka takoj asociira na nekaj. Če rečem: 'Bila je neka deklica,' je še vse odprto. Če rečem: 'Bila je neka lisica,' pa se zraven že sprime nekaj potencialnih lastnosti, ki bi jih lisica lahko imela, potez, ki jih imamo v skupni zavesti.

Pleterski: Kot nekakšen prototip ...

Štefan: Lahko se teh lisičjih lastnosti iz našega izročila držim ali pa tudi ne, ampak ni tako prazen list.

Pleterski: Morda gre samo za moj vtis, a zdi se mi, da ste v prvi polovici svojega ustvarjanja svojim živalim nadevali bolj prototipske lastnosti, v zadnjem času pa ste postali bolj odklonski ...

Štefan: Mogoče res. Če imate v mislih *Drobtine iz mišje doline* ...

Pleterski: Dobil sem vtis, da so miši vaš najpogostejši in najbolj redno zastopan živalski lik ... Že v vaši zgodnejši slikanici *Melje, melje mlinček* (1999) nastopa miš v kar štirih izmed sedmih zgodbic za lahko noč. Je ena izmed petih živali, ki jih vzame na svojo barčico Bobek (*Bobek in barčica*, 2005). V *Iščemo hišico* (2005) najdemo pesmico *Devet pogumnih miši*, miš je izpostavljena tudi v pesmicah *V žepu imam srebrn lešnik* in *Nevihta*. Na vpadljivih mestih, na začetku in koncu knjige in tudi vmes, so mišji junaki tudi v priljubljenem *Lončku na pike* (2008). V knjigi sedmih živalskih

pravljic *Kotiček na koncu sveta* (2013) najdemo dve mišji zgodbi – o miški, ki si je šla kupit nov nahrbtnik, in o miši, ki ni imela svoje luknjice. Bilo je torej samo vprašanje časa, kdaj bo mišim namenjena celotna knjiga ...

Štefan: Zna biti. Res je nastalo kar nekaj mišjih pesmi, zdi pa se mi, da je tudi lisičjih in medvedjih kar precej. Nikoli jih nisem štela.

Pleterski: Medvedom ste posvetili celo samostojno slikanico z zgodbo o 7 medvedih (2017), predhodno objavljeno leta 2013 v knjigi *Gugalnica za vse*, lisc pa je vseeno manj. Prav zanimivo, da največjo pozornost namenjate najmanjšemu in največjemu evropskemu sesalcu, miši in medvedu. Se vam zdita predvsem literarno bolj produktivna ali gojite do njiju posebno simpatijo tudi v naravi?

Štefan: Ah ne, ne gre tako naravnost. Ne znam natančno povedati, zakaj se v neki pesmici znajde določena žival. Najbrž zato, ker se mi zdi, da pač ravno ta najbolje sede k neki vsebini. Ali pa je celo obratno: da žival, kot jo imam v glavi, potegne neko vsebino za sabo.

Pleterski: Ali je lahko razlog za izbiro določene živali tako zelo banalen kot to, da se nekaj bolje zvočno izide, rima?

Štefan: Vse deluje: rima, moja predstava ... Zvočno ujemanje mi je pomembno, ne slišijo se vse besede in sosedstva besed enako lepo.

Pleterski: Glede zvočnega ujemanja – celo v pravljicah imate veliko zvočnih stikov ...

Štefan: Všeč mi je, da tudi proza deluje z ritmom in da tu in tam deluje z zvočnimi ujemanji. Pri tem ne sledim nobenim jasnim pravilom. Zanašam se na svoje uho, ki pa je od dneva do dneva različno razpoloženo. Včasih z rimami v prozi pretiravam, in ko tako besedilo preberem čez nekaj časa, se mi zazdi, kot da sem mu naredila silo. Potem spet popravljam: rime in ritem razrahljam, da je proza vendarle proza in da zvočne navezave prihajajo manj pričakovano, a nekako na pravih mestih.

Pleterski: Želite v proznih besedilih s pomočjo zvočnega stika na določenih mestih ustvariti pomenski poudarek ali so tam predvsem za popestritev, razgibanost?

Štefan: Zvok je pomen in pomen je zvok, pravi Boris A. Novak. Torej samo za popestritev niso. Vsekakor rada vidim, da zvok podpre vsebino.

Pleterski: Prej sva se pogovarjala o značilnih živalskih podobah ali lastnostih, zdaj pa se naveživa še na ilustracije, ki te poteze lahko še podčrtajo, lahko pa so bolj subverzivne od samega besedila. Verjetno se ilustracij veselite ... Ste zelo neučakani, kako se bodo vaša besedila prelila v sliko?

Štefan: Sodelovanja z ilustratorji so različna. Že kot mlada avtorica sem imela srečo, da sem lahko sodelovala s tremi damami slovenske ilustracije, Ančko Gošnik Godec, Jelko Reichman in Marjanco Gošnik Godec. Na začetku sem samo z velikimi očmi pričakovala in tiho sprejemala, kar je prišlo od njih. Sčasoma pa smo se tako udomačile in spoprijateljile, da se lahko sprti pogovarjamo o tem, kar delamo. Ko sestavljamo knjigo, lahko skupaj pogledamo, kaj še dodati, kaj obrniti drugače. Kar ne pomeni, da to počnemo kar naprej, pri vsaki ilustraciji. Z Alenko Sottler sva zadnjo knjigo delali tako, da sva se večkrat posvetovali in podelili razmišljanja. Pri Zvonku Čohu samo počakam, kaj bo prišlo od nje, je hiter, nariše in se hahljaš in smeješ, ko je že narejeno.

Pleterski: Pri njegovih ilustracijah v knjigi *Za devetimi gorami* opažam, da se hahljaš tudi pri strašljivih stvareh, medtem ko pri Ančki Gošnik Godec podobna vsebina izpade nekoliko bolj bridko, dramatično.

Štefan: Tako kot vsak od nas tudi ilustratorji doživljajo in se izražajo različno. Samo pomislite, kako različnega *Pedenjpeda* sta ustvarila Marjan Manček in Lidija Osterc. Ko dober urednik zgodbo prebere, oceni, komu bi jo bilo dobro poslati. Nekateri avtorji so izrazito močni v humornosti, drugi znajo v ilustracijo priklicati čarobnost iz čudežnih pravljic, znajo narisati čudež, tretjim najbolj ustreza prizemljenost živalske pravljice – žival je žival, prepoznavna, vse v gozdu funkcionira, gobice, lističi, ptički.

Pleterski: Kakšno je vaše videnje oziroma pričakovanje pri tem ilustratorskem vidiku? V naravi vemo, da medved praviloma ni na dveh nogah, razen kadar se razgleduje ali pa zavzame obrambno držo. Ste si pri pisanju zgodbe o medvedih *7 medvedov* njihovo držo in hojo tudi sami zamišljali kot človeško? Si pesmice, zlasti pa pravljice, ko jih pišete, vselej tudi vizualizirate?

Štefan: Zdi se mi, da si sproti ne ustvarjam zelo natančnih podob, da pa imam neko megleno, nedovršeno predstavo o dogajanju, prizorišču, osebah. Včasih se namreč zgodi, da me ilustratorjeva upodobitev zelo preseneti, torej sem morala imeti neko predstavo, če zdaj ta njegova tako odstopa. Se pa ilustratorji upodabljanja živali v knjigah za otroke večinoma lotevajo tako, da jih poosebijo. Na obraz jim lahko nadenejo vesel, jezen, prestrašen, zaspan izraz, njihove tačke so zelo spretno in lahko prijemajo različne predmete, večinoma so oblečene. Zdaj ko so nastajale *Drobtine iz mišje doline*, sva se z Alenko Sotler pogovarjali, da ji ravno oblekice omogočajo, da k črni in beli doda še barvo. Torej oblekice niso samo v službi poosebitve, ampak tudi požitve, popestritve.

Pleterski: Marjanca Jemec Božič je nedavno omenila, da je prejela precej pisem zaradi ene svojih odklonskih, bolj domišljjskih ilustracij z utemeljitvijo, da “današnji otroci ne poznajo narave in da krava zato res ne more biti zelena”. Opažate tudi vi, da se tradicionalno dojemanje živali med otroki danes spreminja in da ne ločijo več tako zlahka med fiktivnimi in resničnimi živalmi oziroma njihovimi lastnostmi?

Štefan: Težko odgovorim, a mislim, da imamo v Sloveniji še vedno povsod podeželje skoraj pred nosom, in če želimo, lahko otroci marsikatero žival spoznajo v živo. Predvsem pa moramo ločevati med literarnimi in poučnimi slikanicami. Poučna, naravoslovno naravnana slikanica mora žival odslikavati čim bolj zvesto, ob literarnih besedilih pa je prostor za domišljijo. Vsak ilustrator se sam zase odloča, koliko in v čem bo naravo posnemal ter koliko in kako bo od nje odstopal.

Pleterski: Vas ilustracije v svoji izvedbi kdaj izrazito presenetijo?

Štefan: Seveda me. V *Drobtinah* me je na primer zelo presenetila ilustracija pri *Čarovniški pesmici*. Alenka je narisala nekakšnega mišjega šamana, jaz pa sem pričakovala, da se bo bolj naslonila na naše izročilo. Je pa to zelo dobra ilustracija! Presenetila me je tudi kompozicija, ki spremlja pesmici *Medenjaki* in *Če miš prinese ti drobiž*. Pričakovala sem staro miš, starega mišjaka in velik, morda celo malo okrašen medenjaka, ona pa je šla povsem v drugo smer: vidimo palice, postavljene pokončno, neko miš, neko skrinjo, ne veš točno, kam meri s tem prizorom, je pa zanimivo.

Pleterski: Z Alenko Sotler pravzaprav nista veliko sodelovali. Od prvega sodelovanja pri "čebelici" *Čmrlj in piščalka*, objavljeni v Cicibanu leta 1997, leto zatem še monografsko, je do naslednjega knjižnega projekta moralo preteči polnih dvajset let ...

Štefan: Pobuda je bila Alenkina. Dobro nama je šlo in zdaj si obe želiva nadaljnjega sodelovanja. Imam pa pred sabo kar nekaj projektov, ki so časovno vezani: ravnokar je bila Marjančina devetdesetletnica, drugo leto pa bosta Matičetova stoletnica in osemdesetletnica Jelke Reichman. Vse to so moji ljubi ljudje, pomembno so vplivali na mojo pot, zato sem v zadnjih mesecih dala in še dajem delu zanje prednost. Potem pa bodo na vrsto spet prišle miši ali kaj drugega.

Pleterski: Vse od *Melje, melje mlinček* (1999) držite močno kontinuiteto z Marjanco Jemec Božič. Je to tudi posledica uredniške politike?

Štefan: Začetna spodbuda je bila uredniška: konec devetdesetih so se na Cicibanu odločili, da moje živalske pravljice potujejo k Marjanci. Potem je iz tega nastala knjiga. Že to prvo sodelovanje naju je zelo povežalo, obe sva bili za to, da bi skupaj delali naprej, urednica pa tudi. In tako so skoraj vse živalske pravljice, ki sem jih napisala, prihajale pod Marjančine roke. Zdaj sva skupaj naredili še pesniško zbirko. Vesela sem najinega sodelovanja in upam, da bo kaj od njega v meni ostalo za zmeraj. Marjanca je zelo svetel človek.

Pleterski: Se je pa vaša zadnja knjiga začela z Marjančino ilustracijo, ki ni živalska ...

Štefan: Tako je. Pred nekaj leti so se Cicibanove urednice odločile, da bodo na naslovnica pravljica bitja. Marjanco so prosile, naj nariše škrate. Narisala ni le enega, ampak dva: škrate in škratovko, ki sta mi bila takoj všeč in sta mi še vedno. Nista klasično lepa ali ljubka, imata velike nosove, podočnjake, premalo zob, a se smejeta in gledata tako živo, da te kar pogreje. Ilustracija me je tako povlekla, da sem k njej napisala pesmico in tako se je začelo. Nastala je knjiga *Škratovske oči*, prejšnji mesec je izšla in obe sva je veseli.

Pleterski: Kako nastaja taka nedolžna, drobna knjižica z malo besedila? Verjetno je toliko različnih postopkov, kolikor je sodelovanj med avtorjem in ilustratorjem?

Štefan: Nekateri avtorji oddajo vsa besedila za zbirko hkrati, z urednikom dorečejo končni izbor in ta gre potem v ilustriranje. Moje zbirke pesmi pogosto nastajajo postopoma, z revijalnimi objavami. V tem primeru sem nekatere pesmi napisala na Marjančine stare ilustracije, nekatere pa kar tako in jih je Marjanca ilustrirala na novo. Neverjetno, kaj zmore pri devetdesetih.

Pleterski: Tudi vaše zadnje sodelovanje z Alenko Sottler je bilo dvosmerno ...

Štefan: Ja. Alenka je velika mojstrica, razmišljujoča, načitana, z zelo samo-svojo poetiko. Močno vizijo ima, ve, kaj hoče. Najprej zgradi koncept, zelo natančno se loti stvari. Še preden sva imeli vsa besedila, je izdelala nekakšno lepljeno knjižico, ob kateri mi je predstavila svoj pogled na razporeditev slik in besedila, kompozicije na posameznih straneh, izmenjavanje temnega in svetlega ozadja. Razmišljala je o številu strani in formatu. Naslikala je zelo veliko poskusnih mišk, da sem ob njih lahko dobila vtis, kako vse se lahko gibljejo in kaj zmorejo in kako naj bi bile v knjigo umeščene.

Pleterski: Vas je v kakšnem pogledu to omejevalo?

Štefan: Niti ne, ker je bil to proces, sprotno dogovarjanje, vsak najin sestanek me je domov pognal z elanom, misli so kar vrele od tega, kaj bi. Idealno je, da imaš v takih trenutkih res možnost takoj delati in da te ne preganjajo druge obveznosti.

Pleterski: Ali kaj sledite diplomskim delom o vašem ustvarjanju? Za dober ducat jih je že, nastalih zlasti v zadnjih petih letih.

Štefan: Ko sem zbirala dokumentacijo za neko rezidenco, sem se prvič zavedela, da je tega res že precej, nisem pa nobene od teh nalog natančno prebrala.

Pleterski: Prav letos je nastalo tudi prvo magistrsko delo o vaših besedilih z naslovom *Pravljična resnica in družbena resničnost* avtorice Katje Kožuh. Želite v svojih domišljijah poudarjenih pesmicah in pravljicah odzvanjati tudi (neposredno) družbeno resničnost? Bo čez nekaj let mogoče iz njih celo razbrati duha današnjega časa?

Štefan: Mislim, da jo odzvanjam, vendar smo ljudje pozorni na različne segmente te naše resničnosti. Na eni strani so usode, lastnosti, pripetljaji

posameznikov, na drugi pojavi, ki nas zadevajo nasploh. Če pogledava v *Drobtine*: nekaj pesmi izhaja iz mojih opažanj širše družbene resničnosti, nekatere se ukvarjajo s problematičnimi lastnostmi posameznikov, nekatere pa so seveda čisto igrive in vedre, saj smo v tej naši realnosti tudi vedrine in miline potrebni. V *Le pogumno, le za mano* zapišem: "Tu je čuden red v veljavi, ni več dober, ni več pravi, ni pravičen, jasen, čist, vse poganja le korist." Ta se tiče razglašnosti našega časa nasploh in je napisana v množini. Tudi *An ban pet podgan, star mišjak je spet pijan* v zbirko ni uvrščena po naključju, ampak zato, ker alkoholizem zaznavam kot kar širok problem.

Pleterski: Ne le iz diplomskih del, kjer je bilo opravljenih že nekaj primerjalnih analiz med vašima opusoma, tudi sicer se nam kot na dlani ponuja navezava in primerjava med vašim ustvarjanjem in pisanjem Svetlane Makarovič, sicer naše najbolj produktivne, priljubljene in mnogokrat nagrajene otroške pisateljice, za povrhu večinoma prav tako živalskih pripovedk in pesmi. Vas je njen opus na vaši poti kadar koli bremenil? Na isto polje ste se namreč podali ravno v času, ko je bila ona že povsem v središču kanona.

Štefan: Ne vem, zakaj bi me njen opus bremenil. Z njo so me začeli primerjati drugi, jaz se še vedno ne. Vesela sem, da naju je življenje v zadnjih letih seznanilo in rahlo zblížalo. Še vedno pa nanjo gledam z velikimi očmi in še vedno imam občutek, da bi se od nje lahko marsičesa naučila. To ne pomeni, da se strinjam z vsemi njenimi stališči, vendar jo kot umetnico kar nekako brezkompromisno cenim. Mislim pa, da ne skušam kopirati njenega dela, vsaj zavestno ne, in da hodim svojo pot.

Pleterski: Vam je kakšno njeno delo še posebej ljubo?

Štefan: *Miška si skuje srečo*. Ali pa tista čisto zadnja pesmica iz *Sapramiške*: "Preveč, preveč je sreče / za miško drobceno, / za tolikšno veselje / je v srcu pretesno, / preveč, preveč je tudi / teh lešnikov bilo, / želodček pa je majhen, / no ja, pa nič zato /..." In potem naprej: "Od žalosti k veselju je res en sam korak ..." V srednji šoli je bila to moja tiha himna. Ko sem praznovala osemnajsti rojstni dan in so mi prijateljice želele zavrteti pesem čisto po moji meri, sem si zaželela ravno to.

Pleterski: Pa sva spet pri miškah ... Pravzaprav ni mačji kašel napisati tako kratkih pesmi, štirivrstnic s kratkimi verzi, in biti izviren. Se pogosto

srečujete z občutki, da je nekaj, kar vam nastane pod rokami, že bilo napisano ali pa je celo banalno, neka rima, besedna zveza?

Štefan: Se. Očitno pa nastane tudi zadosti reči, pri katerih nimam takega občutka. Imam to srečo, da se rada izražam preprosto, ne samo, kadar pišem za otroke, tudi nasploh v življenju, tujke so mi bile zmeraj tuje, najlažje se izražam s preprostimi besedami. Seveda pa imam doma v računalniku tudi dokumente, naslovljene kot “Stara šara” ali kaj podobnega, v katere sem odložila mnogo besedil, ki se mi ne zdijo dovolj dobra za objavo.

Pleterski: Iz pogovora z vami veje izrazito spoštovanje do izročila, posebno do našega ljudskega slovstva, zato ne morem, da vas za konec ne bi vprašal, katere so vaše najljubše slovenske ljudske pesmi.

Štefan: Ko sem bila majhna, mi je bila zelo všeč *Teče mi, teče vodica* – prav zanimivo, ker govori o dekletu, ki se joče in se še bo. Ali pa *Slišala sem ptičko pet*, v kateri se dekle sprašuje, kdaj bo treba umret. Prepričana sem, da takrat nisem toliko razmišljala o besedilu, kot pa sledila melodiji. Najbrž mnogih, ki sem jih znala, sploh nisem razumela. Katere so mi všeč danes? Primorska *Dajte, dajte*, belokranjska *Pastirče*, prekmurski *San se šetao* in *Ne orij, ne sejaj*, beneška *Oj, boži me*, pa *Ena ptička priletela*, ki sem se je naučila od Janeza Dovča. Zelo zelo mi je všeč tudi melodija pesmi *Vsi so prihajali*, še posebno, če jo pojem malo na džez, ampak tisto njeno otožno čakanje v besedilu me pa moti. Včasih se sama s sabo menim, da bom nekoč pripravila zbirko slovenskih ljudskih pesmi, v kateri bodo besedila popravljena tako, da bodo z ženske strani manj trpeča.

Pleterski: Kaj pa svetovno pravljico izročilo? Imate kakšno ljudsko ali avtorsko pravljico s celega sveta, ki vam je posebej ljuba?

Štefan: Imam, še vedno rusko o Vasilisi Vasiljevni, dekletu, ki še kralja lahko uči pogledati in govoriti naravnost.

**Sodobna
slovenska
poezija**

Foto: Urška Lukovnjak

Klarisa Jovanović

Če v juho pade
muha

Če v juho pade muha

Če pastirica mulo kuha
in v juho, ki jo kuha,
pade muha –
je kriva pastirica
ali muha?

Le kdo bi vedel?

Toda – ker ima muha
oči za dva trebuha
in ji diši tudi prikuha
in bi z veseljem
potacala, za povrhu,
še lep, debel kos
kruha,
je, tako mislim,
kriva muha.

A če pomislim, da ima
vsakdo med nami
svoje muhe,
in vem, o, dobro vem,
da naša pastirica ni
od muh,
sem jezna nanjo,
ker ni spodila muhe.
Ker ji očitno sploh
ni bilo mar – te juhe.

Mačka razmišlja o vodi

Voda je sumljiva,
mokra reč,
hladna in spolzka
kot riba.

(No, ne rečem,
žejo pogasi, že res,
a mi hkrati brke
oškropi.
Joj, kakšen stres!)

Voda ves čas
nekam hoče –
to je njena glavna
hiba.
Še takrat, ko je
pri miru,
se po malem
giba.

Ne, vode ne maram,
naj bo ribnik,
mlaka, morje ali
reka.
In naj sonce še tako
pripeka,
nak, vanjo ne stopim.

Kajti od najhujšega
najhujša je mokrota.
Brrr. Naj bom mar
spolzka in mokra
kot riba?
O, ne, ne.
Vode se vsaka
lepa, brihtna
mačja teta
izogiba.

Uspavanka za Ninaja in Nano

Ninaj, Nana, v posteljo,
pri priči.
In nikar ne ugovarjaj, Ninaj!
Nič ne besediči.
Ura je že pozna.

Kaj? Da Nana se obira?
Ninaj, nič ne pleteniči.
Nana je, kot po navadi,
dudo založila.
In ti dobro veš, da sestrica
prav vsak večer
kakšno ušpiči.

Kaj? Kako? Še nista
pod odejo? Pssst.
In da ne slišim več
ne bu ne mu,
sicer pride po vaju
strahec Buhuhú
in vaju do poznega jutra
ne spusti domú.

Zakaj

Zakaj nikoli
iz martinčka
ne požene zmaj?
Zakaj iz pipe
ne priteče čaj?
Zakaj po morju
ne vozi tramvaj?
Zakaj naš papagaj
dela tak direndaj?
In kaj pomeni raj?

Da ima vsakdo
svoj značaj,
to že razumem.
Toda zakaj se policaj
pred našo veletrgovino
drži hudo kot samuraj –
tisti iz filma, ki
sem ga gledal na skrivaj?

Zakaj, zakaj, zakaj
sem radoveden kot le kaj.
Zakaj, zakaj, zakaj
moram utihniti,
ko očka vzdihne, da sem
vendarle še otročaj,
in mama meni, da ju
ves čas spravljam
v prav neroden položaj?

Telovadec Nikolaj prežene tolovaja

Nekoč je živel mož
z imenom Nikolaj.
Ves čas je telovadil,
nikoli mu ni bilo
dovolj – vaj.

Imel je mišice kot
kak strežaj
v delavski menzi.
In brke, ki so mu
sršeli kot šetraj
na našem vrtu.
In vendar je bil
ljubezniv in ustrežljiv.
Prijazna duša. Tečen
samo kdaj pa kdaj.

No, zdaj pa k stvari.
Nekoč mu je prekrizal
pot en tolovaj. Tatinsko
seme, grd značaj.
Naš Nikolaj ga je
zalotil, ko je nemarnež
vlekel skozi okno
podrtije prvega
sosedu prt,
ja, prt, namizni prt,
edini prt, s katerim
si je siromak ob
praznikih ozaljšal
mizo.

“Glej ga, nepridiprava,”
je zagrmel, da je
zmikavt nemudoma
spustil ukraden prt

in jo ucvrl na vrt
za hišo,
od tam pa brž na cesto
in nato, hop, na avtobus
ki pelje v mesto ...

Tako je striček Nikolaj
pregnal groznega tolovaja,
ki od tedaj ubogemu sosedu
nič več ne nagaja.
Na misel mu ne pride
več, da bi mu spet
ukradel prt, s katerim
si ubožec ob nedeljah
zaljša mizo, ki jo ob
sončnih dneh prav rad
postavi kar –
na vrt.

Dinozaver

Dinozaver je zobata zver,
sredi gozda ima svoj kvartir,
sredi gozda,
sredi gozdne jase,
kjer ves ljubi dan
lenobo pase.

Pravzaprav je
zadovoljen s sabo.
Če ga hoče kdo
priliznjeno
zvabiti v past,
se komaj ozre in
zamahne z repom,
kot bi podil muho,
ki mu leze po trebuhu.
Kot vsak človek
ima tudi dinozaver
rad svoj mir,
ko se sonči sredi
gozdne jase.
Saj vendar dá
nekaj nase!

Ena misel pa mu vendarle
greni življenje.
Dinozaver se namreč
neskončno rad nastavlja
soncu. Toda sonce
se pozimi nekam
kislo smeje in
nas le za silo greje.

Kam se naj za božjo
voljo dá pozimi, ga skrbi.
Kam bo šel, ko

bo izpod snega
kukal samo majhen
košček jase?
Kajti: kdo takrat,
lepo vas prosim,
na jasi lenobo
pase?

Že ve, o, dobro ve,
da bo otrpnil
sredi jase. Da bodo
lovci ga, ojej, odnesli
naravnost v muzej
in tam bo celo zimsko
večnost v sanjah
milo gledal,
kako trava rase
sredi njegove
gozdne jase.

Kit

Kit je strašno velik.
Saj ga ni ne konca
in ne kraja.
Kit je velik
za dva zmaja,
le da je od zmajev
bolj zalit.

Kit ni riba,
čeprav plava v morju.
Kit od daleč zglada
kakor ladja na obzorju.
Kit včasih žvižga
in čudno prepeva.
Včasih celo tuli.
Mu mar po želodcu
kruli in bi nas
vse kar – ham?

Kit ima na srečo
eno samo glavo
(zmaji jih imajo več).
Kit včasih bruha vodo,
zmaji ogenj, dim in
smolo, kot žareča peč.
Kit je manj strašen
od zmaja, toda kaj,
ko človeku
lahko ponagaja
in prevrne ladjo
kar tako, za šalo.
In kako naj potniki
potem pridejo
na obalo?

Kit naj ostane kar tam,
daleč na obzorju,
tam daleč na obzorju,
da se bom jaz v miru
lahko kopal v morju.

Čas za kavo

Čas za kavo je obupno
dolgočasen čas.
To je moje mnenje.
Mamici pa je,
po vsem sodeč,
v zabavo,
zlasti ko pije
to svojo kavo
s teto Slavo.

Ko prisede h kavi
teta Slava, sva z
očkom oplela:
jaz moram oditi
v sobo, kjer me
čakajo igrače, očka
pa v čistilnico
po hlače ali,
če ne gre drugače,
v trgovino po kolače.

Mami hoče,
skratka, imeti
uro zase. Zase
in za teto Slavo,
jaz pa sem,
kot da me ni.
Če kaj vprašam,
mi mami ukaže,
naj počakam, da
pridem na vrsto.
“Hej, lepo po vrsti,”
reče, “kot so
hiše v Trsti.”

Dolga je ta ura
s kavo, ki jo mami
pije s teto Slavo
dan na dan.
“Teta Slava,
pojdi stran!”

**Sodobna
slovenska
poezija**

Barbara Pogačnik

Blizu pod soncem

Foto: Cene Hanžina

Začetek

Sredi cvetne čaše se širi vprašanje:
kdo si? Pod soncem,
v kocki
diamantnega sijaja: kdo si?

Na dolgi sivi poti,
kot vračanje iz zapora,
ko dežuje po okroglih
kamnih na tlaku, in pomislim:
kdo si?
Omara si. –
Vate spravim stvari, ki se jih
nočem znebiti.

Sestopam s čolna,
oljke se zibljejo
med mežikanjem otrok,
ki zrejo v odrasle.

Duhovnost

Jaz nisem duhovna,
jaz sem strahovna.
Kajti strahovi so votli, duhovi pa
živijo na pokopališču.
Na pokopališču se izgubimo.
Zagledamo perutko.
Perutka je strahovna.
Stare tete govorijo, da so duhovne.
Zelo moramo umivat perutko rački.
Skrbno moramo umivat.
Perutke so zelo umazane.
Račke splezajo na tuš
in skačejo na glavo.
Splezajo na iglu.
Od tam nas opazujejo
s čisto, skrajno čisto perutko.

Kako rastem

V zavetju pred svetom
lezejo mravlje po nizki veji v obe smeri:
potujejo s kroglicami zaupanja,
počasi, blizu,
v mojem telesu se sprehajajo bliski
in v plasteh objemajo nove ljudi; med potovanjem,
med plesom, ko tečemo po dežju, šepetamo v šoli.
Kako je eksplodiralo moje telo!
Prebilo je stekleno šipo in
kot jadrnica pluje na poti z otoka na otok.
Na bliskih prehajam iz puščave v oazo
in pazim, da se ne odlomi noben roglj srca,
postavljenega v zavetje.
V zavetju lezejo mravlje
po veji v obe smeri.
Miške skačejo iz kopice posušene morske trave.
Misli, razkropljene po kotih sobe.
Morje mi pljuska v roke,
ko se s prsti dotikam tipk življenja
in ga raztegujem,
kot sončev čigumi.

Neizpovedano

Moja dlan, mehko, nihajoče školčje meso,
se spotika po kamnitih mislih
in kopni v moj rokav pod tvojim prstom.

Ko se odprejo zapornice pogleda,
med nama lije morska voda,
nema prošnja me kuje v tla in
ovije najine robove kot ruta.

Zaprta sva v tulec.
Učiteljev glas ga zaman poskuša odgrniti.
Svetle zareze najine muke
krivijo srage po zraku,
nekaj se zajčje spogleduje brez oči
in se v sebi smehlja.

Prosojni rep se zgane v modrini.
Gib, ki naju družī, kot žica uvit v prostor,
se razrašča med ljudmi,
vsi pijejo od tega zelenenja: gib,
ozvezden v veri še nerojenega,
s srečo še predčasnega,
ki bo šele odšel na pot, kot raztopljen v svetlobi –

v prihajajočem času vzhaja oblak trdnih oblik,
premešan s soncem kot z maso za pecivo:
dan uravnoveša tehtnico glasbe.

Tvoja prisotnost je vzela moj obraz
v mehke roke zraka
in na rokah zraka je nastala
paluba najinega skupnega sedenja.

Imel si dve telesi: resnično, ki je mirovalo,
in tisto, ki mi je dvignilo pokrov oči, da bi me pogledalo

z nostalgijo širnega morja,
od koder se je v odsotni čas zazrla
še zaprta, plašna srž ljubezni.

V kavnem zrnju

Kot bi pregriznila
ogromno kavno zrno,
se ti zagledam v oči
in iščem resnico.
Tvoj pogled beži,
najraje bi skočil pod očala,
pod kavno skodelico,
kjer je kava iz prej celega zrna
že zmleta, skuhana in popita.

Porineš me na napihljive oblake,
prebarvaš se s soncem,
a kje si, kje si? Blizu? Pod soncem?
V ljubezen se splazim
kot v tunel ali
globoko v klet z zbito zemljo,
polno nepredvidljivih predmetov, ki
jih ne moreš videti v temi.

Na srcu imam
zaplate kavne usedline,
sajaste, ki se jasnijo kot megla.
Čas nama odvzema
kvasovke, iz katerih vzhajava

kruh sreče. Ob tebi je
vesolje preveliko, manjkajo
nama skupni predmeti na zemlji,
koraki, s katerimi bi uhodila
travo, sneg ali kamenje.

Poletje me je pičilo kot komar in bula že izginja

Gluhi, modri čas poletja
je razsipal
s kobilicami, pajki in škržati,
komarji in veščami, stročjim fižolom
in sončnicami visoko nad tlemi.
Najino drugo poletje, ko si me
sprejel v svoje zaprto srce in rekel:
mogoče ljubezni zares ni nikdar preveč.

Moka najinega zaupanja se razsipa
v oko, prvo, drugo, tretje in četrto,
krhko kot suha trava, mehko kot figa,
plašno kot konj, ki odskoči
v jesen.

Stala sva na pragu jeseni in
brala njena obvestila, ki jih nisva
razumela.

Polnoprzni mesec

Ta luna je polna in moj želodec je prazen.
Mesec, ki ti ga dajem, je poln,
in prazen, ki ga jemlješ.
Mesec, ki mi ga daješ, je poln,
in prazen, ki ga jemljem.

Neke vrste avto
je vendarle zares prišel.
Bela limuzina časa s črnimi,
blindiranimi stekli,
in bila je prazna. Nobenega voznika
ni bilo. Treba je vedeti, da sem prižgala
grozde zvezd in kresove.
A koordinacija je bila slaba.
Moja ljubezen je imela silo poplavnih voda, a sem
naju utapljala, da sva hlastala v slani vodi besed.
Moja pljuča so odnašali kot kupe grozdja.
Zdaj čakam, da jih dobim nazaj, kot zvezde
v prsi. A to zahteva
velike, razsvetljene dvorane, grozde
lestencev. Moja ljubezen je
srebrn strok meseca,
postavljen na gladko
oniksno mizo.

Mesec, ki ti ga dajem, je poln,
in prazen, ki ga jemlješ.
Mesec, ki mi ga daješ, je poln,
in prazen, ki ga jemljem.

Evridika

Čas je premičen.

Znati ljubiti je včasih ne znati govoriti.

Odtis tvojih velikih čevljev v blatu,
tvoj neodvisni korak: ko zamišljen
preučuješ grbinice na lesu, jaz tečem v tvojem
teku, tečem v tvojem znoju

in šele doma, z nogo na copatu,
boš morda rekel: to vejo sem danes
tudi jaz opazoval. Še pred teboj.

Čas je premičen:

hitreje ko bežiš, večji je zaostanek,
bolj ko ti sledim, manj vem o tebi.

Znati ljubiti je včasih znati molčati.

Ko tečeš preko kamnov in korenin,
te tvoja nemoč spremlja kot senca,
kot rep, ki ga ne loviš,

široki poletni travniki so tvoje gnezdo
in jaz sem v tvojem znoju,

zrcalim se, kot jezero,

gledam te, ko gledaš

v smeri neba, proti goram,

ne obračaš se nazaj, ker veš,

da ti sledim,

in kadar umirava,

veva, da ne bova nikoli umrla.

Limonini krhliji v rokah, jagode v izložbi

Dogovorili smo se o ljubezni.
Iz množice izviti, iz tržnice,
iz enostavnih srčnih ritmov.
Pogajanja so bila zapletena –
kocke strjene preteklosti
z ledenim oblivom in višnjevo kremo.
Iz oči v oči sva si merila z dežnikoma,
ki bi ju lahko vsak čas odprla pred
besede drugega. Pogreznjena v kakavne
sedeže sva čutila, kako daleč
v vitrino so se umaknile jagode.
Hladni in topli letni časi
so plavali mimo in bliskali v naju
skozi oči reke.
Kljub omahovanju pa je bilo videti,
kot da trenutek ne plava, ampak stoji
– najbrž pod vplivom
Plečnikovih govorečih stebrov
na nasprotnem bregu.

O starosti in mladosti

Lepi starec se pred domom za ostarele
v počasnem jutru zazre v nebo.
Nihče od njegovih ne misli posebej nanj, si reče zložno.
Krč ga zvije, pade. Masirajo mu srce.
V isti deželi, tako blizu, njegova
vnukinja zre v mandljevo zelene oči fanta nad prepadom.
Listi dreves nosijo modrikast odtenek v jutranjem zraku.
Jezika se nežno dotikata.
V gozdu počí veja.
Vrnjen domov.
Fant z mandljevimi očmi in krili zmaja na ramenih bo
odpotoval dalje, za ognjem ritmov.
Na njegovi risbi se zdi, da se krožnici ne stakneta več.
Čez dva dni bo lepega starca dokončno odnesla
možganska kap.
Ob cesti bodo drhtele deteljice.

Pisati, некоč, ko me oblijejo izkušnje

Po rezu svetlo modre črte, vrisane v nebo,
črte, ki mi bo некоč
pustila zlesti na svoj divji hrbet,
se vzpenjam.

Še sneg se mi bo čudil in me hvalil
ko bom ležala na belem papirju in toliko
grozdov oči bo gledalo skozme.

Pisati, некоč, ko me oblijejo izkušnje,
bo moje sedanje življenje
kot čokolada oblilo sladoled,
črne črke pa bodo
s svojim metuljastim kaosom zatesnile
topečo se,
ranljivo sredico.

Sobivanje

Sredi pustega travnika ob avtocesti
stoji šotor, ob količku je privezan konjič,
nekaj perila se suši na vetru.

Gigaplakati multinacionalnih bank,
dvajsetmeterska reklama za Niveo
preko oči.

Kje jezdi odporni človek, ki ne steguje
grabežljivih rok v trebuh zemlje,
kam je šel človek, ki zemljo objema.

Ciganka si umije obraz v obcestni luži;
na stekleni gladini odsev
stavbe finančnega centra.

Človek, ki ne steguje rok, je neviden.

Odreši svet plaza plastične pošasti

Preizkusi vse barve, vse okuse!
Preplezaj najbolj strmo steno,
preplavaj najdaljši zaliv,
izumi nov program in preseneti svet,
ozdravi ljudi boleznin in dolgčasa!
A je še ena, bolj skrita naloga, težja
in morda pomembnejša:
odreši svet plaza plastične pošasti!

Ko si želiš najlepšo obleko in
najbolj kulske čevlje,
vedi, da ima vsak čevljev
svoje rojstvo in svojo smrt.
Smrt čevljev, skrita pred pogledi, je porazna:
ležijo na obalah otokov,
razcapani in brez para,
kazijo dihanje kamenja,
z izjedenimi plastmi podplatov,
kot karikature velikih mačk,
ki reklamirajo mehke korake
in hitro nogo.

A če podaš roko drevesom, rekam, ribam,
želvam in grmovju, koralam in pticam,
postajaš tisti, ki boš pomagal
odrešiti svet plaza plastične pošasti;
dežja barvastih zamaškov v porah zemlje,
preluknjanih platenk, ki jih trmasto prebija rast grmovja,
kantic, embalaže, šamponov, natikačev stare mode,
nataknjenih na klešče rakov, pod plavuti rib.
Kako je dihati znotraj drobnih ribjih jat?
Svet se duši od brezobličnih plastičnih nakaz v mlakah, na drevesih,
na strminah, na travniku pred tvojim blokom.
Odreši svet plaza plastične pošasti, ki zatika
toke rek in oceanov, veje naših rok.

Stegujemo roke v nebo, a nas prerašča plastika.
Dihaj, saj za dihanje ne potrebuješ plastike:
odreši svet plaza plastične pošasti.

Sodobna slovenska proza

Foto: Pirsšič - Završnik

Nataša Konc Lorenzutti

Tronci

1. Kdo pa je Tronci?

“Ne bom ti kupil kosilnice. Eno imamo dovolj.”

“Ampak tista je tvoja!” dopoveduje Izidor očetu. “Jaz bi rad svojo!”

“Ne morem pomagat,” skomigne oče.

Izidor povesi nos.

“Ne bom ti kupil motorne žage. Še za odrasle je nevarna. Poznam človeka, ki si je z motorko odrezal prste. Niti sam je nimam, saj veš, da žagam na roke.”

“Ampak jaz bi pazil na prste, ne bi jih požagal!” vztraja Izidor naslednjega dne. “Skupaj bi vse prej naredila. Rad bi ti pomagal.”

“Pomagaj mi z ročno žago!”

“Ne, hočem z motorno!” zacepeta Izidor.

“Ni govora!” zaključí tata.

Izidor je užaljen. Odrasli si lahko kupijo vse, kar hočejo! Zakaj imajo oni denar, otroci pa ne? Zakaj otroci ne dobijo plače? Saj hodijo v šolo! Mami si recimo kupuje kreme in najlonke. Brez veze. Neumnost. Svet je narobe narejen. Vsak bi moral dobiti plačo, ne samo starši.

Izidor gre v garažo in jo preišče. Sam si bo naredil kosilnico in motorno žago. Najde kup kartona, v katerega je bil zapakiran pralni stroj. Odlično. Napravil si bo stroje iz kartona. Že reže, lepi, barva. Tata pride zraven in mu pomaga nekaj odrezati. Ko je kosilnica narejena, jo Izidor nese na vrt in z njo pokosi travo. Živo mejo poreže s svojo motorko. Odlično mu gre.

“Naredil bom še avto, helikopter, traktor, semafor in računalnik,” ne odneha Izidor.

“Saj znaš,” ga pohvali oče.

Zdaj ima Izidor že veliko stvari. V garaži si je naredil delavnico iz kartonastih škatel, cesto s križiščem, prometnimi znaki in semaforjem. Ima kartonast avto s prikolico in računalnik z velikim kartonastim zaslonom. Vse deluje, vse je uporabno. Prek računalnika sprejema naročila in potem izdeluje motorne žage, kosilnice, helikopterje in vesoljske ladje še za druge. Največ stvari pa naredi zase. Včasih pride k njemu njegov pomočnik tata. Kakšno stvar mu pomaga, dosti pa ni treba. Včasih pride tudi mama. Izidor ji postreže s pecivom iz kartona in ji nalije kavo v tulček od toaletnega papirja.

Izidor se domisli, da mu pri vsej opremi še nekaj manjka. Pametni telefon. Seveda ve, da je to zapletena naprava, zato navleče skupaj tanke in debele žice vseh barv. Dolgo dela in študira, rezlja, veže, lepi in barva. Ko ga povabijo k mizi, vzame novi telefon s seboj, saj ga lahko ravno med večerjo kdo pokliče.

Izidor ima v ustih velik grižljaj, ko telefon prvič pozvoni.

“Halo!” se oglasi.

“Kdo, pravite, da ste? Čakajte, ne slišim, imam polna usta!” Izidor pogoltne in še enkrat vpraša: “Kdo ste?” Potem posluša in vzklikne: “A, ti si, Tronci! Sem mislil, da je kakšen minister! Me kar naprej kličejo, veš, in naročajo vse sorte reči! Kaj praviš? Da bi imel nov avto? No, prav, Tronci, ni problem! Do ponedeljka! Saj veš, da jaz to hitro naredim! Se vidiva, pa fajn se mej, adijo!”

Izidor odloži telefon na mizo in se znova loti hrane.

“Ti, Izidor, kdo pa je Tronci?” ga vpraša mama, ko se po večerji brišejo okrog ust.

“Tronci?” vzklikne Izidor. “To bi pa lahko vedela! Tronci je moj prijatelj!”

“A tako?” se začudi mama in se še vedno briše okrog ust, kot da bi bila ne vem kako umazana.

“Saj sem ti že zdavnaj rekel, da sem sam; rekel sem tebi, rekel sem tatu, da mi zrihtajta vsaj brata, vidva pa nič! Tata mi pravi, kadar nekaj hočem, naj si naredim iz kartona! Pa sem si naredil prijatelja in zdaj me kar naprej kliče, še pojest mi ne pusti v miru! Sploh me pa to ne moti, prijatelj lahko zmeraj pokliče, ob vsaki uri; prijatelj lahko, druge stranke pa ne.”

Mama in oče se spogledata, se nekaj nasmihata, si prismuknjeno mežikata, ampak nič ne rečeta. Izidor se odpravi v kopalnico, da bi šel spat. Četudi bo sobota, se bo moral zjutraj lotiti izdelave avtomobila ...

V soboto pri večerji opazi, da ima mama zraven krožnika škatlico od zobne kreme.

“Poglej, poglej! A si boš kar za mizo umivala zobe?” reče.

Mama se nagajivo muza. “Ne, ne, škatla je prazna, to je moj telefon!”

“Aja?” reče Izidor in zmajuje z glavo, misli pa si, da je tole kar nekaj, za lase privlečeno, nekakšen telefon, napol narejen, poslikan z rožicami in bleščečimi zobmi ...

Še bolj trapasto se mu zdi, ko ona sredi večerje kar naenkrat, prav malo trčeno, zavpije: “Drin, drin!”

“Kaj je to?” se začudi Izidor.

“Telefon ti zvoni, a ne slišiš?” reče mama in drži svojo škatlo pri ušesu.

“O, pa res!” se pretvarja Izidor in pomisli, da odrasli res nimajo pojma, ampak če mama že vztraja pri neumni domisllici, ji lahko naredi nekaj veselja in se igra z njo.

“Halo!” odgovori.

“Dober dan, tukaj mama,” reče ona.

“Živjo, mama!” odgovori Izidor, ki mu gre prav na smeh, tako hecna je s svojo škatlico. “Kaj mi poveš?”

“Naročila bi nekaj iz kartona ...”

“Ja, izvoli, si bom zapomnil.”

“Rada bi ... zibelko za dojenčka.”

“Aja? Kaj pa ti bo?” Izidor se kar pozabi zgražati, igra postaja razburljiva.

“Lahko ugibaš!” reče mama. “Tri možnosti so ... Ena je, da bova od zdaj naprej jaz in tata spala v zibki, druga, da boš odslej v zibki spal ti, zadnja možnost pa je ... da bi lahko dobili dojenčka ...”

“Kaj, mama, kaj? Kaj si rekla?” se razburi Izidor in trese slušalko. “S tem mojim telefonom je nekaj narobe!” reče. “Narobe dela!”

“Ne, ne, Izidor, vse je v redu s telefonom! Čakaj, ti dam očeta, bo še on povedal!”

“Ni treba,” reče Izidor. “Pusti te otročarije, ne igram se več ...”

Slušalki ostaneta na mizi, večerja na krožniku, Izidor pa obsedi z mamo in očetom na kavču. Dolgo se še pogovarjajo. Izidor je zdaj prepričan, da je dojenček že naročen in da zagotovo pride spomladi. Ni samo vesel, tudi zaskrbljen je in čudno se počuti; tako novo in malo zmešano in vse drugače. Pozno v večer sedijo in toliko si imajo povedati, da kar na kavču zadremljejo, z neumitimi zobmi in smrdljivimi nogavicami.

V garaži pa sredi noči še vedno gori luč, ker je Izidor sredi dela, preden je šel na večerjo, pozabil nanjo. Šele proti jutru jo nekdo ugasne. Najbrž je bil Tronci ... Seveda, on je bil! Prišel je pogledat, kako je kaj z njegovim avtomobilom. Kajti prijatelj lahko vedno pride, ob vsaki uri; prijatelj lahko, druge stranke pa ne.

2. Pokličem, ko bo avto narejen

“Petkrat sem te že klical, pa se sploh ne oglasiš. Hej, Tronci. Me poslušáš? No, končno. A do zdaj si spal? Jaz pa ne. Ob nedeljah me zbudijo za mašo. Tebe ne? Nimaš staršev? Kako pa to? Kar sam si? Ja, seveda, saj si velik. To je fino. Ampak jaz ne bi hotel tega, veš. Nisem še čisto velik. Starše bi pogrešal. Kdo bi mi zvečer kaj povedal ali mi prebral zgodbo iz debele knjige? Jaz berem samo tanke. Ti pa že debele? Ja, seveda, jaz bom tudi, ko bom sam. Seveda zdaj še nisem. In tudi nočem bit. Kdo bi me zjutraj čakal s toplim mlekom? Ti sam zavreš mleko in ti ne prekipi? Si pa res genij. Meni je šlo zadnjič mleko čez rob lonca. Cvrčalo in smrdelo je, kot da bi se cela hiša utapljala v zažganem mleku. In ko sem brisal, je bilo vedno hujše. Smrdela je še cunjka. Mama je potem eno uro čistila, da je šlo vse stran. In od mleka ni nič ostalo. Vidiš, ne morem dat staršev proč. Seveda so kdaj sitni, za kakšno uro bi me že lahko pustili pri miru. Silijo me z mineštro. No, saj ni tako zanič, če je zmiksana, samo koščkov ne prenesem. Koščki so grozni. Grenijo mi življenje. Pa ti? Kdo ti kuha? Tudi sam? Ko bom jaz odrasel, si bom pekel čevapčiče, ker je to najbolj hitro. Pri čevapčičih me koščki ne motijo. In pri pici tudi ne. Zato bom kdaj namesto čevapčičev naročil *Halo pico*. Saj ne moreš kuhat, če si lačen. Jaz bi kar sproti pojedel, vse surovo, tako sem lačen. Zmeraj. Tudi zdajle. Če grem v kuhinjo, tako

diši, da se mi kar zmeša. Kar težim in kukam v lonce. Ob nedeljah imamo juho in zrezke in krompir. Tati in mami pa jesta zraven še zelenjavo. Vse v koščkih in listih. Kuhanih in surovih. Pražene divje šparglje, recimo. In polno skledo solate. Ti tudi to ješ? Prav, bom pa še jaz, ko bom sam. Kdor je sam in dovolj star, lažje mlati zelenjavo.

Hej, Tronci, dobil bom brata. Živega, pravega. No, mogoče bo sestra, ne vem še. Jaz bi raje brata. Spomladi pride. Je že naročen.

Saj midva bova potem še zmeraj prijatelja, ne?

Kličem te pa tudi zato, ker bom zdaj najprej naredil zibko in šele potem avto.

Saj razumeš? Brat ima prednost. V redu? Kartona je dovolj. V enem tednu bo vse narejeno. Dobro mi gre. Tata mi dovoli, da uporabljam pravo žago. Tisto majhno, ki se ji reče *lisičji rep*. Z njo se ne urežeš. Če znaš.

Je vse v redu s tabo, Tronci? No, samo da je v redu. Malo zaspan? Potem rabiš kavč, ne avto! Mislim, lahko spiš na zadnjem sedežu avtomobila. Bom naredil mehkega! Ampak danes se lotim zibke, jutri pa začnem z avtomobilom. In potem me boš ti, ki si že velik, nekam peljal. Prav?

Tebi je zmeraj vse prav? Jaz se ne bom nič sekiral, če rečeš, da ti kaj ni. Rad se kregam. Drugače je dolgočasno. Zdaj ti nimam več kaj pametnega povedat, zato bom utihnil. Velja?

Adijo. Se slišiva jutri. Bodi fajn. Pokličem, ko bo avto narejen.”

3. Kako se pravilno reče poušter

“Živijo, Tronci! Si že mislil, da te ne bom več klical? Ja, tako je, kadar človek hodi v šolo. Trije dnevi minejo en dva tri. Pet dni pa mine en dva tri štiri pet. Ti ne hodiš več v šolo? Meni že zdaj preseda, ampak če kaj vem, bom še dolgo hodil. Če prav vem, imajo veliki najprej maturo, potem diplomo, nazadnje službo. Čisto na koncu pa penzijo. Mami in tati imata službo. Mami dela doma, spodaj ima pisarno. Tata pa hodi delat v drevsnico. In ti? Imaš

pisarno ali drevesnico? Tata pravi, da so nekateri pri sončni upravi. Sedijo v gostilni in delajo vreme. Gotovo nisi pri teh. Enkrat mi boš povedal, ne?

Jaz sem zdaj v tretjem razredu. Imam še veliko let do mature, diplome, službe in penzije. Pišem in berem že zelo dobro. Govorim pa še boljše in včasih preveč. Tako pravijo. Na glas mislim. Danes sem pri pouku ves čas mislil na brata. In sem se zelo trudil, da bi to počel tiho. Moja mami je šla zjutraj k zdravniku, na tak pregled, pri katerem z neko napravo pogledajo otroka v trebuhu. Ves čas sem razmišljal o tem. Kakšna naprava je to in kako deluje, da vidi skozi kožo.

Zakaj si pa danes tako tiho? me je vprašala učiteljica.

Moja mami je šla k zdravniku, pa ne smem povedat, zakaj, sem rekel. *In se zelo trudim, da ne bi na glas mislil.*

A, tako? se je nabrito zasmejala. Je vedela? Ji je mami že povedala? Čudno. Mogoče je učiteljica take vrste človek, ki vse ve, ki vidi noter, v mojo glavo, skozi kožo. Kakor tista naprava.

Da je vse v redu, je rekla mami, ko je po pouku prišla pome. Da otroku enakomerno bije srce. *Je fant?* sem jo vprašal. *Tega pa ne vem,* je rekla. *Ker me ne zanima.* Ne zanima je! Zanj je zdaj pomembno samo, ali otročiček lepo raste. Saj jo razumem. A me vseeno zanima. Mene zelo. Tudi ona bi lahko razumela.

Že tri dni delam zibko. Jutri jo bom prebarval. Ko se belo lepilo posuši. In potem bo na vrsti tvoj avto z mehкими sedeži. Bom prosil mamo za dva majhna pouštra. Kako se že pravilno reče poušter? Ne spomnim se, čeprav vem, da sem že vedel.

Včeraj popoldne sem šel z mamico ven. Čez polje do sosednjega zaselka in nazaj. Sredi poti je prostorček med skalo in spomenikom, kjer raste širok grm. Tam je moja gostilna. Mami se usede na skalo, jaz pa ji skuham kavo, čeprav je zdaj ne sme popit preveč. Sebi naredim kakav in se malo usedem zraven nje. Potem sva oba nekaj časa pri sončni upravi.

Jutri bova šla spet in ji bom naredil kosilo, ne samo kavo. Sem slišal, da se eni ribi reče orada. Mamico bom v gostilni vprašal: "Bi jedla orado?" In ona bo odgovorila: "O, rada!"

Zdaj me pa tata kliče na večerjo. Grem. Adijo. Ne bo orada. Spomnil sem se! Blazina! Pouštru se pravilno reče blazina!

4. Se tebi ne cedijo sline?

“Tronci, me slišiš? Ne bi bilo nič čudnega, da me ne bi, ker je toliko ljudi okrog mene. V neki restavraciji sem, veš. Malo sem se umaknil od naše mize, ampak je povsod hrup. Teta Sonja praznuje rojstni dan in nas je povabila na kosilo. Sonja je mamina sestra, ima okrogel rojstni dan. Ti veš, zakaj se tako reče? Jaz ne. Stara je štirideset let. Ničla je res okrogla, štirica pa ne. Okrogli rojstni dnevi so zame trideseti, šestdeseti, osemdeseti in devetdeseti. Vse druge številke pa imajo vogale in špičke.

Rojstni dnevi so fajn, ker se futraš. Jedli smo dve vrsti juhe, njoke, pomfri, cel kup mesa, zelenjave pa nisem vzela, ker še nisem velik. Vsega je bilo preveč. Zavili so nam v srebrno folijo, za domov, kar je ostalo. Če si lačen, pridi iskat. Danes ti sploh ne bi bilo treba kuhat.

Žal mi je, da te nismo povabili. Predlagal bi, ampak raje nisem, da se mi ne bi smejali. Že tako pravijo, da sem *nenavaden otrok*. Ne vem, kaj jih moti. Čudijo se mojim bitkam na dvorišču. Sem ti že povedal, da sem general in da poveljujem vojski pravičnih? Tudi orožje sem izdelal sam, iz kartona seveda. Ko se naveličam sprejemanja naročil in dela v garaži, grem na bojišče. Moji vedno premagajo krivične. Ampak mi ne ubijamo ljudi. Samo naženemo jih, da grejo domov, na svoje ozemlje.

Ubijanje je v moji vojski strogo prepovedano. Zadnjič sem videl v poročilih, da v neki deželi ubijajo otroke. Zastrupljajo jih s plinom. Kaj so pa naredili narobe, ti otroci, da jih tako kaznujejo? Nobeden, tudi če je naredil kaj hudega, si ne zasluži, da ga kar ubijejo. Kadar se derem in jezikom, koga užalim ali se zlažem, so starši jezni in sem kaznovan. Naderejo me, včasih me tudi malo bolj na trdo primejo, največkrat pa izgubim posladek po kosilu in ne smem k prijatelju na rojstni dan. To je huda kazen. Ampak da te ubijejo s plinom! Če umreš, se ne moreš poboljšat! Nobeden, ki ga ubijejo, se ne poboljša. To je res grozno. Moja mami vedno težko diha, kadar v poročilih kažejo mrtve otroke.

Zdaj grem nazaj k mizi, ker me čaka posladek. Nisem se drl, nisem jezikal, nikogar nisem užalil in lagal tudi nisem. Zato mi posladek ne uide. So rekli, da bo sladoled. Gotovo bom dobil tudi mamino porcijo. Ona ga noče, ker se prehitro redi. Dojenček počasi raste, ona pa ima že pet kil več kot prej. So ji že vse hlače preozke. Zelo se pazi. Hrani se samo še z zelenjavo. V koščkih in listih. Še dobro, da moški nismo nikoli noseči.

Poklical sem te pa zato, ker sem končal zibelko. Zdaj je na vrsti tvoj avto. Kašnega bi rad? Bemveja, poršeja, mercedeza? Ali kaj bolj navadnega? Renoja, folksvagna, citroena? Ti kar povej, na avtomobile se spoznam. Kadar se kam peljemo, govorim tatiju znamke avtomobilov, ki se vozijo mimo. Za barvo pa te bom vprašal, ko bo vse zlepljeno.

Si rekel bemve? Bravo. Tudi jaz bi se tako odločil. Je pa res frajer, kdor ima bemve. No, pusti me zdaj, grem pojest svoj sladoled. Se hitro topi. Adijo. Njam. Se tebi ne cedijo sline?"

5. Frajer si, če imaš brata

“Tronci! Tronci! Si tam? Kako naj vem, da si res? Me ne boš vprašal, zakaj jokam? Jaz, ki sem fant od fare in zmeraj rešim vse račune brez napak, general in bralec in sinko in vnuček in dober tekač ... jočem. Ne morem nehat. Nekaj se je zgodilo! Nekaj groznega.

Moja mami je bila zjutraj bolna in sploh ni vstala. Najprej sem mislil, da leži, ker je nedelja in ji ni treba tako zgodaj vstat. Potem pa so se dogajale zelo čudne stvari. Naenkrat, ko je šla v stranišče, je od tam poklicala tatija in potem sta oba zelo hitela, mami je na glas jokala. Mene sta pustila pri novih sosedih, kjer imajo Simona, ki hodi v mesto v šolo, ne v našo, tudi v tretji razred, ampak se pozna, ker so že od zime naši sosedge. Tam, pri njih, je bilo fino in sem pozabil, da me skrbi. Še vesel sem bil, da mi ni bilo treba k maši. Sosedge ne hodijo. Igrala sva se s kockami, naredila sva celo mesto s policaji in škodljivimi opicami, kosilo sem jedel pri njih, bilo je dobro, čeprav sploh ne vem, kaj je bilo, kako se reče. Potem pa je prišel tata nazaj, sam, brez mamice, in zelo zmečkano je gledal.

Kje pa je mami? sem ga vprašal.

V bolnici je ostala.

Zakaj?

Ti bom doma povedal, je rekel. Bil je ves tih in zmeden, brskal je po žepih in se ni mogel spomnit, kam je dal ključ od hiše.

Simonova mama je tudi čudno gledala, mogoče je moj tata že prej telefoniral in je ona vedela, kaj me čaka.

Čakalo me je ... nekaj groznega. Bom hitro povedal, da bo prej mimo. Tako-le bom povedal ... Otroku v maminem trebuhu se je ustavilo srce! Mrtev. Nič več se ne da pomagat. Konec.

Ko sva prišla s tatijem popoldne v bolnišnico, je mami ležala in gledala steno. Potem se je počasi obrnila. Potegnila me je k sebi in me objela. Ampak je imela zoprni vonj. Tak, ki ga ne poznam. Nisem se hotel stiskati, kar izvil sem se. Ona pa je zajokala in se spet obrnila v steno. Še veliko bolj težko je dihala kot pri poročilih, kadar kažejo mrtve otroke. Tudi tata se je skremžil. Nikoli ga še nisem videl, da bi mu iz oči prišle solze. Vsi trije jokamo. Nič se ne da pomagat. Tako je in konec.

Nisi frajer, če imaš bemve. Frajer si, če imaš brata. In jaz ga nimam.

Še dobro, da imam tebe, Tronci. In tatija. In mamico, čeprav leži v bolnici, kot da je nimam.

Se poslavljam za danes. Sem ti vse povedal.”

6. Pametno je nekaj pojest, ko vstaneš

“Tronci! Halo! Še spiš? Oglasi se! Tronci, ob ponedeljkih se ne spi do kosila! Prosim, oglasi se, rad bi ti povedal, da bom naredil avto do konca tedna, samo najprej bom zažgal zibko! Na vrtu bom zakuril in jo vrgel na ogenj! Ne rabimo je več. Saj veš, zakaj! Od zdaj naprej bom delal samo še avtomobile in druge pametne stvari za pametne ljudi! Ne pa za neke dojenčke, ki jih sploh še ni. To so same otročarije, zibke in to. Avto pa je resna stvar, ampak danes ne bom delal, ker greva zdaj s tatijem ... Saj veš, mami je v bolnici. Oprosti, spet mi gre na jok, pa sem drugače pravi dedec! Me slišiš?

Zjutraj, veš, sem se ustrašil, da sem zamudil šolo. Sonce je že svetilo na omarico in mizo. Tega prej, ko vstajam za šolo, še ni. Poklical sem tatija. Ko je prišel v sobo, je bil že oblečen v svežo majico svetlo modre barve in počesan. Zavohal sem, da je pravkar pil kavo. Kava mi lepo diši, ampak je zanič. Sem jo zadnjič malo srknil. Fuj. Dišalo je tudi po mleku, ki ga je zavrel. Še dobro, da ga ni zažgal, ker to pa zelo smrdi.

No, tata je rekel, da me je pustil spat, ker greva že dopoldne k mamici. V službi se je opravičil. Drevesa lahko en dan rastejo brez njega.

Šele ko je omenil mamico, sem se spomnil, kaj se je včeraj zgodilo. Kava in mleko, vse mi je začelo smrdet. Če sem samo pomislil, da bi jedel zajtrk, mi je šlo na bruhanje. Tatija sem hotel nekaj vprašat, ampak se nisem spomnil, kaj. Pomislil sem, da bi nekaj vzel iz predala, pa nisem vedel, kaj bi rad vzel. Odprl sem škatlo, v kateri imam svoje najljubše igrače, in zagledal noter pajka, suho južino. Kako se je spotikal na svojih tankih nogah. In potem se mi je zdelo, da zeha in da vidim v njegov prazen trebuh.

Mamin trebuh je prazen, sem rekel tatiju.

Ja, je rekel on in zelo čudno pogoltnil slino.

In potem sem se začel dret. Ne vem, zakaj.

Ja, ja, ja, ja, ja! sem se drl.

Nehaj! se je zadrl še tata. In sem nehal.

Nočem k mami, sem še rekel, ko sem nehal.

Vseeno bova šla, je rekel on.

Še dobro, da je ukazal. Včasih pomaga, da ukaže. Drugače jaz ne vem, kaj bi rad. Vesel sem bil, da greva k mami.

Me slišiš, Tronci?

Me čisto zares slišiš?”

7. Nisem bil užaljen

“Danes sva se pogovarjala o tebi. Ko sva se peljala v bolnišnico, sem rekel očetu, da si umrl. Ker se ne oglasiš.

Tronci je umrl, sem mu povedal.

Umrli? je vprašal, pa ne vem, zakaj, saj drugače v redu sliši.

Ja. Ni ga več, sem odgovoril.

Kako veš?

Ker se ne oglašša.

Se samo danes ne oglašša?

Ne vem. Se mi zdi, da samo danes.

Prej se ti je oglašal?

Ja, mislim, da se je.

Kako – misliš, da se je? Se je ali se ni?

Ko se tata v nekaj zapiči, sploh ne odneha.

Se je, sem rekel.

In zdaj se ne?

Se ne.

Mogoče je šel na tržnico.

Če greš na tržnico, vzameš telefon s sabo in se oglasiš. Solata lahko počaka, da se pogovoriš s prijateljem!

To je res, se je strinjal tata. Mogoče pa je šel k ortodontu. Ortodont ne čaka. Tronci je ravno na stolu in drži odprta usta, ne more se oglasit, je rekel.

Zobni aparat bi mu lahko jaz naredil, sem rekel.

Iz kartona? se je začudil on.

Zdelo se mi je, veš, da mu gre na smeh. Če ne bi bil tak žalosten dan, bi mu to malo zameril, ker pa se nisva še nič smejala, sem si želel, da bi se.

Ja, sem rekel. In da se karton ne bi napojil s slino, bi ga prelakiral.

Z lakom za nohte? se je tata zdaj že smejal in to mi je bilo fino. Da se smeje mojim domislicam.

Ja, z rdečim, sem rekel in si takoj predstavljal, da bi bil ti, Tronci, s takim aparatom tak kot krvoločna zverina.

Ali z zelenim, je rekel on. In jaz sem si predstavljal, kako smešen bi bil. Kot kakšen kaktus.

Ali s črnim! Sem dodal. Njegova usta bi izgledala kot Postojnska jama, v kateri je zmanjkalo elektrike!

Zdaj sva se oba glasno smejala. Lepo bi bilo, če bi mi uspelo pozabit, da se peljeva k mami, ki se ne smeje več.

Ga bom jaz poklical, je naenkrat rekel tata in se nehal smejat.

Ti?

Veš, da sem se kar malo ustrašil, Tronci. Da bi on tebe klical!

Ja, je rekel tata.

Med vožnjo ne smeš.

Jasno, da ne. Poklical ga bom, ko se ustaviva na parkirišču pred bolnišnico. Takrat bo najbrž že opravil pri ortodontu.

Dobro, me prav zanima.

Res me je zanimalo. Le kaj ti bo rekel, sem si mislil. Pred nama sta bila še dva ovinka, krožišče in semafor. Pot do bolnišnice dobro poznam, veš. Tja so me vozili na preglede, ko sem imel zvit gleženj. Le kaj te bo tata vprašal, sem tuhtal. Recimo:

Hej, Tronci, kakšen popek imaš? Vdrtega ali izbočenega? Si se normalno rodil, s popkovino vred? Ali si mogoče brez popka? To je fino. Meni se v popku nabirajo smeti. Bi rad imel zobni aparat domače izdelave? Črno lakiran? Moj sin ima v garaži proizvodnjo, saj to že veš, dela vseh vrst aparate, zobne tudi. Res je mojster. Vaja dela mojstra, mojster dela vajo. Saj to že veš, ker si pri njem naročil avto, gotovo boš zadovoljen.

Če veliko razmišljam, čas hitreje mine. In če si v mislih vse živo predstavljam, mine še hitreje. Videl sem te, kako se meniš pri ortodontu. Si že vstal s stola. Rekel si *Hvala, na svidenje, ne bom vzela vašega aparata, ker mi Izidor dela cenejšega in boljšega*. Predstavljal sem si tvoj trebuh brez popka, ves napet in gladek. To potem sploh ni trebuh, ampak lubenica. Tronci z lubenico namesto trebuha, z zobnim aparatom iz kartona, prelakiranim kot nohti gospe na banki, Tronci s telefonom v obliki vesoljske postaje, ki zdaj že oddaja signale in ga bo Tronci vsak trenutek vzela iz žepa, ki je tako velik, da ima v njem poleg telefona še rolko in ponev za palačinke, se oglasi na klic mojega tatija, ki je parkiral, ugasnil motor, vzela moj telefon, ga prislonila k ušesu in rekla:

Halo, Tronci! Se ti zdi čudno, da te kličem? Izidorjev oče sem. Me poznaš? Seveda, Izidor ti je pravil o meni. Upam, da ne kaj slabega. Same dobre stvari? Ne verjamem. Izidor je velikokrat jezen name. In tudi jaz nanj. Saj veš, kako je to. Če se imajo ljudje radi, se tudi jezijo drug na drugega. Mojega imena ti ni povedal? Boštjan sem. In moja žena, Izidorjeva mama, je Meta. Si bil pri ortodontu? Se mi je zdelo. Sem rekel Izidorju, da se zato ne oglasiš. Bil je užaljen in te ni hotel še enkrat klicati.

Nisem bil užaljen, sem mu prišepnil. Kakšne neumnosti klata, sem si mislil. Bal sem se, da bo vse pokvaril in da me ti ne boš več maral, ker tata klata neumnosti. No no, ni bil užaljen, samo čudno se mu je zdelo, ni nehal.

Ni se mi zdelo čudno! sem zadaj zavpil. Si me slišal?

Ni se mu zdelo čudno, samo ... Veš kaj, naj ti sam pove. Ti ga dam na telefon, je rekel. Zelo sem se razburil.

Ga pokličem kasneje, sem mu zabrusil. Ne bom se pogovarjal z njim, če si ti zraven. On pa še kar:

Te pokliče kasneje ... Aha, si slišal, kaj je rekel? Fino, potem veš. Adijo.

Zdaj sva doma in sem se spet zaprl v sobo. Ne maram, da me posluša, ko govorim s tabo.

Joj, sem se bal, da me ne boš več maral zaradi njegovih neumnosti. Še sreča, da si se mi oglasil. Prav oddahnil sem si. Me kliče na kosilo. Se slišiva kasneje.”

8. Nočem niti razmišljat o tem

“Tronci, živjo! Kakšen se ti je zdel moj tata? Prijazen? Me veseli. Pa ni zmeraj tak, veš. Včasih je nemogoč. Kadar mu stvari letijo iz rok, se kar skrijem in si zamašim ušesa, tako robanti. Pred drugimi se kaže drugačnega, kot je doma. Kaj praviš? Da je vsak doma bolj siten? Mogoče pa res. Če pomislim ... Ja, imaš prav. Jaz tudi v šoli ne ugovarjam in vse naredim, kar mi naročijo. Doma pa ne. Mami si upam jezikat, rečem: *Ne bom naredil in pika*. V šoli pa vse naredim.

Veš, sem se ustrašil, da si umrl. Sem mislil, da mi boste zdaj vsi pomrli. Dojenček je umrl, saj to že veš. No, ni bil še dojenček, bil je majčken otrok, velik kot moja radirka, v maternici je umrl. Včeraj. Saj sem ti že pravil, ampak ne vem, ali si me slišal ali ne, ker nisi nič rekel. A si slišal? In si imel polna usta češenj! Daj no, res? Tudi jaz se zdaj bašem s češnjami, ker je sezona. Kar na drevesu se bašem. In potem je moj trebuh podoben lubenici, kakor tvoj. Saj imaš trebuh brez popka? Sem vedel. Pecelj imaš namesto popka? To bi pa rad videl. Nosiš majico z gumbnico na trebuhu, da pecelj potegneš ven? Odbito! Zelo me zanima, kakšen si.

No, mami je bila danes kar v redu. Razložila mi je, da se temu, kar se je zgodilo, reče naravni splav. Včasih tak majčken človeček v maternici ni dovolj močan, da bi preživel, in umre, še preden se rodi. Ker verjamem v nebesa, mislim, da je moj bratec, če je bil fantek, ali moja sestra, če je bila punčka, zdaj lepo na varnem. Po mojem tudi mami in tata to verjame, ta, ker danes nista več tako jokala. Mami se mi je nasmehnila, ko sva prišla, in tudi potem, ko sva odhajala, ni bila več tako zamorjena kot včeraj. Jutri bo prišla domov.

Tata pere, obeša, zлага in pegla. Joj, kako se že pravilno reče? Lika, saj res. In aparat je likalnik, ne peglezen. Ja, saj vem. Veliko stvari ima več imen. Na Primorskem se samokolnici reče karjola, na Gorenjskem, kjer živi moj stric, pa šajtrga. In nogavicam se na Gorenjskem reče štumfi, na Primorskem pa kalcete. Kaj? Če sem likalnik naredil iz kartona? Ne, seveda ne,

čprav delam vse sorte aparate, in tudi tvoj avto bo kmalu fertik, mislim ... končan. Ne, likalnik je kupljen, industrijski. Karton bi se pri visoki temperaturi vžgal. Če bi bil premazan z lakom, ki bi ga zavaroval pred vodo, bi se vžgal še prej. Lak se zelo hitro vneme. Na njem je narisana prečrtana ogenj, to pomeni, da ga ne smeš približat vročini.

Tata zraven, ko dela, strašno godrnja. Ni tako fajn, kot se je zdel tebi. Prava tečnost je. Kot da sem jaz kriv, če ne zna peglat! In še frtalja se mu je prismočila. Veš, kaj je to frtalja? Zrezano zelenje, zmešano z jajci in ocvrto. Nisem preveč navdušen. Ampak sem pojedel. Kar je bilo zažgano, je odrezal proč.

Kaj praviš? Da bi mu jaz pomagal? Si trčen? Peglanje je delo za ženske! Ja, no, prav imaš, moj tata ni ženska, pa se je vseeno lotil ... Verjetno zato, da ne bo mami slabe volje, ko pride domov. Veš kaj, mislim, da se ženskega dela lotiš takrat, ko se poročiš. Prej se ti ni treba. Ženi se ne smeš zamerit. Če se mami zameriš, ni nič hudega, ker te ima še zmeraj rada. Če se zameriš ženi, si pa lahko izbere drugega moža. Ja, ja, kar naj tata pere, obeša, zлага in lika. Zelo bi mi šlo na živce, če bi si mami izbrala drugega moža.

Mi je pa rekel, da bosta čez nekaj časa vseeno imela še enega otroka. Da je zdaj treba počakati, naj si ona malo opomore, potem pa ... Ja, no, saj vem, kako nastane otrok. Ni mi treba razlagati. So nam že v šoli vse povedali. Ampak mi ni bilo všeč. Nočem niti razmišljati o tem.”

9. Čez en teden bodo spričevala

“Oj, Tronci! Si v redu? Aparat za zobe v redu? Pecelj na trebuhu v redu? Mi smo tudi v redu. Še kar. Mami je zdaj doma in je v redu. Normalno teži, kakor prej, preden je šla v bolnico. Ne bi je dal nazaj, naj bo kar doma, da bo prej zdrava in da bo prej dojenček. Ampak ... če ne posteljem postelje, takoj teži. Če ne potegnem vode v stranišču, teži. Prej, ko je ni bilo, se je teženje dogajalo v presledkih. Tata ni vsega takoj opazil, ona pa vohlja za napakami. Vse ima pod kontrolo, prav na straži je, po vseh sobah ima določeno, kaj mora bit kje pospravljeno. Hrana recimo nima vstopa v spalnico. Tudi če škatla s piškoti sama potrka na moja vrata in me prijazno prosi, naj jo vzamem noter, moram bit nesramen in jo poslat nazaj v kuhinjo. Pa zelo pogosto trka, veš, prav nadležna je. Mi ne verjameš? Pa nič. Lahko tebi, če te hrana ne nadleguje!

Druga stvar: Zvezki za šolo nimajo kaj delat na kuhinjskem pultu. In če se vseeno znajdejo tam, sem jaz kriv, da so popackani, in ne ona, ki je nastlala pult z olupki od čebule in ga pokapljala z olivnim oljem ali paradižnikovo omako. Si vedel, da se po primorsko paradižnikom reče pomidori? In po gorenjsko paradajzi? Verjetno si že opazil, da znam veliko jezikov: slovenskega, primorskega, gorenjskega in malo angleškega. Paradižnikom se v angleščini reče tomatos.

Angleščino imam štiri, ker se nisem naučil vseh besed. Ne vem, recimo, kako se reče stolpnica, deževnik, murva, beton, bencinska črpalka in take reči. Še v slovenščini ne vem vsega. Zadnjič sem pri testu namesto *manjšinska skupnost* napisal *romska skupnost*. Ne za eno ne za drugo ne vem, kaj pomeni. Vedel sem samo, da je na prazno črto treba napisat dve besedi in da je nekaj iz učbenika za družbo. Tudi besedo *satelit* si težko zapomnim. *Luna je Zemljin satelit*. Zamešal sem s stalaktiti in stalagniti, to so pa kapniki v kraških jamah, pa še zdaj ne vem, kateri rastejo navzgor in kateri navzdol. V testu sem napisal, da je Luna Zemljin stalaktit. Nič točk. No, Lunine krajce sem si pa tako zapomnil, to mi je pa tata razložil, da je prvi krajec v obliki črke D, ker se luna dela, zadnji krajec pa v obliki črke C, ker luna crkuje.

Čez en teden bodo spričevala. Letos imam ocene. Končno! Lani sem namesto spričevala dobil en list, na katerem je zelo veliko pisalo o tem, kaj vse Izidor zna in zmore. Letos vsaj vem, za kakšno oceno znam in zmorem. Veliko imam petic, nekaj štiric in dve trojki. Če jih seštejem, je vse to skupaj sto šestinpetdeset. Jutri pišemo še matematiko. Če pišem pet, bo ta številka sto enainšestdeset. Seveda bom pisal pet, saj vidiš, da sem to en dva tri izračunal.

In potem bodo počitnice. Mami bo prišla k sebi in potem bo kmalu spet dojenček. Upajmo, da bo novi močan kot jaz, ki sem preživel. Joj, še dobro, da sem. Kaj bi bilo na svetu brez mene? In kaj bi ti brez mene, Tronci? Kdo bi ti vsak dan telefoniral in te vprašal, kako si kaj?"

10. Pa res misliš, da sem talentiran?

"Ou, Tronci! Poslušaj! Imam novega prijatelja. A kako mu je ime? Simon. Saj nisi jezen? Še zmeraj te bom vsak dan poklical in te vse vprašal in ti vse povedal.

Se spomniš, ko sem ti zadnjič rekel, da sta me mama in tata peljala k sosedom, ko sta šla v bolnišnico? To so novi sosedje, ki so se priselili iz mesta, zato njihov sin še zmeraj hodi v šolo tam, niso ga prepisali na našo. Starša ga vozita, ko gresta v službo. Bolj tako tako smo se poznali. Zadnjič pa ni bilo druge možnosti, kot da me pustita pri sosedih, ker se je mudilo. In bilo je res lepo. Simon je fajn. Seveda potem, ko je tata prišel in mi povedal, kaj se je z mamico zgodilo, ni bilo več fajn, zato sem na Simona čisto pozabil.

Včeraj pa sem ga srečal zunaj, na igrišču, metat sem šel na koš, pustijo me, da grem sam, ker je igrišče blizu naše hiše. In je prišel tudi Simon, s svojo žogo. Prav tako sam. Nekaj časa sva samo metala, jaz sem dal več košev kot on, ampak žogo je pa on boljše vodil kot jaz, meni se je prej izmuznila, to je gotovo zato, ker sem prej doma ribal sir za pico in me je od tega bolela roka.

Na turnirju smo zmagali, je rekel.

Na turnirju? Si v klubu? sem se začudil, ker se mi to, da si v klubu, zdi res pošteno.

Ja, je rekel, ampak ne tako napihnjeno, da bi mi šel zaradi tega na živce. Malo se mi je pa tudi zdelo fajn, da sem zadel več košev kot on, ki je v klubu.

Dobro mečeš, je dodal, da sem kar malo zrasel, kar potegnilo me je v višino, kot da bi me nekdo od zgoraj posrkal po slamici.

Tata me je naučil, sem povedal.

Trenira košarko?

Ne, mislim, trenira ne, nekaj pa zna. Ni v klubu, sem razložil.

Ti bi bil pa lahko, je rekel.

Misliš? Spet me je potegnilo po slamici gor.

Po mojem ja. Pa še jaz bi imel družbo. V klubu nimam prijateljev, ker vsi hodijo na druge šole in se poznajo med sabo.

Si misliš, Tronci, on me je povabil!

Imate vsak dan trening? sem ga vprašal

Trikrat na teden, je povedal.

Uf, kdo bi me vozil ...

Malo moji, malo tvoji starši.

To je ideja!

Pa res misliš, da sem talentiran? sem ga vprašal še enkrat, ker si človek res želi dvakrat slišat takšne lepe stvari.

Jasno, je rekel.

Si slišal, Tronci? Si dobro slišal? Izidor talentiran za košarko! Boš rekel, da to ni nič? Da Simon, ki je star toliko kot jaz in hodi v tretji razred, ne ve, kaj govori? Saj ne boš tega rekel, ne? Saj ti nisi nesramen tip. Meni se zdi, da nisi, ker te jaz drugače ne bi imel za prijatelja. Nesramnih mulcev se bojim. Enkrat so mi fantje na neki drugi šoli, kjer smo tekmovali v atletiki, rekli: *Ou, ti si pa res car, svetovna faca, kako dobro skačeš!* Jaz sem bil ves srečen, ker sem mislil, da me res hvalijo, potem pa so vsi planili v smeh in ugotovil sem, da se norčujejo iz mene. Nikamor več nisem skočil. V hlače sem se polulal in učitelj je poklical mamo, da je prišla pome. Od takrat ne maram atletike. Košarko bi pa imel rad. Misliš, da se mi tam ne bo nobeden smejal?

Zdaj sta me pa mami in tati povabila, naj grem z njima na sprehod! Ne grem zmeraj rad, zdaj bom pa šel, ker ju bom vprašal, če se lahko vpišem v klub. Ampak to bo šele potem, ko se bo spet začela šola. Zdaj gremo kmalu na počitnice. V hribe, kjer je veliko slapov in tolmunov. Mi skačemo vanje, radi imamo mrzlo vodo. Mami pravi, da letos ne bo plavala, ker ne sme. Bo pa sedela v senci in gledala, kako sem korajžen.

Joj, Tronci, pozabil sem na tvoj avto! Že dolgo nisem bil v delavnici. Tista zibelka me moti, pa raje nisem hodil. Najprej sem mislil, da jo bom zažgal. Zdaj pa sem se odločil, da jo bom pospravil na polico v garaži in počakal naslednjega dojenčka.

Avto pa dobiš, preden gremo v hribe. Z mehкими sedeži, saj veš, saj sva se že vse zmenila. Se slišiva jutri. Adijo.”

**Sodobna
slovenska
proza**

Peter Svetina

Nekaj je v zraku

(Odlomek)

Greva, dedi

Na Taboru ob vodnjaku, ki ima na sredini veliko razprto kroglo, znotraj pa eno manjšo, stoji dom za ostarele.

V njem je živel dedek Milivoj in imel je vnukinjo Ajdo. Ajda je prihajala k njemu vsak dan. Z vozičkom ga je vozila v park in tam sta sedela in dedek ji je pripovedoval, kako je študiral slikarstvo v Pragi, kako se je vozil s tramvajem, kako je imel kolegico Boženo, sila simpatično kolegico Boženo, ampak je pozabil telefonsko številko in je ni mogel poklicat. Potem je pa v Ljubljani zagledal babico in jo je narisal in ji odnesel sliko in babica je rekla, da ga ima rada tudi brez slike, in potem sta šla na sprehod in na potovanje in sta se vozila s kolesi, ker sta bila še mlada, in se je babici odvilo pedalo in potem sta prespala v eni gostilni in doma so bili starši v skrbeh, ampak onadva sta se itak kmalu poročila in potem sta se imela lepo in babica je bila včasih sitna, ker dedku ni pustila kadit cigaret v stanovanju, tako da je kar nehal, ker zunaj je bilo pa mraz, in on je bil siten, ker si ni hotela obleči nove jope, ampak je ves čas hodila okrog v stari, ki je bila še od njene mame, potem se je rodila Ajda in je bila vse dopoldneve pri njima in so iz odej naredili šotor in se igrali in babica je spekla krompir. Potem je babica umrla.

Vsak dan je hodila Ajda k dedku in ga poslušala. In vsak dan mu je razporedila očala in telefon in škatlico za tablete in knjigo na nočni omarici. In potem mu je še rekla, da jutri pride spet. In dedek Milivoj jo je vsak dan čakal. Njo od vseh najbolj.

In potem jo je počakal še enkrat, Ajdo je počakal, da je prišla iz šole, in potem je rekel čisto potih, da danes pa ne more več vstati iz postelje in se je Ajda usedla na rob in ga prijala za roko in potem je dedek zaspal in se ni več zbudil.

JA, PA KAJ ŠE!

Takole je bilo.

“Greva, dedi.” Ajda je stala med podboji vrat s potovalno torbo čez ramo. Bilo je še zgodaj zjutraj. In bile so počitnice.

“Kam pa greva?” je vprašal dedek Milivoj.

“Ja, v Prago,” je odgovorila Ajda. “Poiskat greva telefonsko govorilnico.”

“Kaj bi pa babica rekla?” je rekel dedek.

“Rekla bi ... kaj vem ... rekla bi: Pa kakšno jopo vzemita s sabo. In točno to bom zdajle naredila.”

Ajda s potovalno torbo čez ramo je pred seboj potiskala voziček, na katerem je sedel dedek Milivoj. V naročju je držal potovalko, v desni roki pa kvišku postavljeno sprehajalno palico, na kateri je vrtel klobuk.

“Misliš, da ne bi bilo bolje klobuka dati na glavo?” je vprašala Ajda.

“Ah, saj ne piha,” je odgovoril dedek Milivoj. In nadaljeval: “Pa misliš, da res ne bi zmožel brez vozička?”

“Nikakor,” je rekla Ajda. “Na tak način se ne boš preveč utrudil. Pa še tramvaj v Pragi te na vozičku lahko vleče za seboj kot prikolico.”

“Aha,” je rekel dedek. “Potem dobro, da sem vzela s seboj palico z ročajem.”

***

“Hvala,” je rekla Ajda. “Bom že sama. Prosim, če lahko daš roke stran.”

“Ti si pa huda. Saj sem ti hotel samo pomagat.” Bil je poba, ki je tudi vstopal na vlak. Stopil je korak vstran, dal roke za hrbet in odstopil prostor Ajdi in dedku.

Ajda se je že borila z dedkovo potovalko. Poprijela jo je z obema rokama. Dvignila jo je, ampak potovalka, ki je bila precej težka, jo je zagugala, da bi z njo vred skoraj padla pod vagon.

Poba se je nasmehnil.

“Kaj me tako gledaš?” se je razhudila Ajda. “Kaj se režiš? Bi mi lahko, prosim, pomagal?”

“Nemogoče,” je rekel poba. “Z zobmi ne znam.”

“Zakaj pa z zobmi?”

“Ker moram dati roke stran, saj si rekla.”

“Zakaj si tako zoprn?”

No, potem je poba poprijel potovalko in jo postavil v vagon.

“Hvala,” je rekla Ajda. Fant je bil kljub vsemu kar v redu.

Potem je pomagal v vagon še dedku in z Ajdo sta skupaj spravila gor še dedkov voziček. In potem so se celo skupaj usedli v kupe, ker je bil samo še en prazen in so se peljali skupaj do Jesenic, kjer je fant izstopil.

“Ko se vrnem s potovanja, ti bom pomahala,” je rekla Ajda.

“Noč in dan bom čakal na peronu,” je odvrnil poba. “Pa lepo potujta.”

“Hvala za pomoč, mladi mož, zelo ste ljubeznivi,” je rekel dedek Milivoj. “Kako vam je pravzaprav ime?”

***

“Kar v redu, tale Cene,” je rekla Ajda, ko je vlak odpeljal. “Pravzaprav.”

Vožnja iz Ljubljane v Prago je sicer še kar dolga in človek bi si mislil, da se lahko začne potnik na taki poti dolgočasiti. Ampak kaj pa še! Ste že kdaj opazovali, koliko različnih živali se sreča takole, ko se človek vozi z vlakom? No pravzaprav je enako, če se vozite z avtobusom mestnega potniškega prometa ali če čakate pred semaforjem.

“Tale je pa kot en pav,” je rekla Ajda, ko je mimo kupeja prišel obrit gospod z visoko dvignjeno brado in se sunkovito ogledoval levo, desno, kateri kupe bo blagovnil počastiti s svojo prisotnostjo.

“In tale je kot nosoroginja, ki se hoče zavleči v senco,” je rekel dedek.

“In ta kot slon, ki bo zdaj zdaj po nesreči potacal ves svet,” je rekla Ajda. Slon se je postavil natanko pred vrata kupeja in si prižgal cigareto. “Fuj! Ko bi vsaj kadil pipo.”

Do Salzburga sta v svoj živalski vrt vpisala še hrčico, gada, žirafa, volka, pelikana, gos in še eno gos, njeno prijateljico, družino tjulnjev, miš, veverico, buldoga, še nekaj perutnine pa leva, medveda, sokola, losa in kamelo. In še enega sitnega pamža.

V Čeških Budjevicah je postala Ajda že drugič lačna. Burek, ki sta ga kupila v Ljubljani, sta pojedla že do Salzburga. Zdaj so prišle na vrsto reči iz Ajdine torbe: palačinke z grahovim namazom. Ja, Ajda je mislila, da je vzela s seboj marmelado iz avokada in limone, pa se je zmotila. Dedek je bil nad kombinacijo navdušen.

***

“Povej mi še enkrat,” je rekla Ajda.

In dedek ji je še enkrat povedal, kako je študiral v Pragi slikarstvo. Kako je imel kolegico Boženo, simpatično kolegico, kako jo je velikokrat risal, kako jo je hotel pred odhodom domov še povabiti na kavo, kako je ni doklicjal po telefonu, kako je bila Božena zagledana v enega njenega kolega, kako je potem kar pozabil listek s telefonsko številko v telefonski govorilnici in je tudi pozneje ni več mogel nikoli poklicati, simpatične Božene. Je pa poklicjal babico. Njo je pa doklicjal po telefonu. In potem sta šla na sprehod. In sta šla na sprehod še večkrat. In na kavo tudi. In potem je prišla v njegov atelje in se je po nesreči usedla na njegova očala. In potem sta se poročila in se imela lepo. Naprej ve pa sama.

“Sva že skoraj,” je rekla Ajda. Vlak je vozil skozi praško predmestje.

***

“Gremo!” je zaklicjal dedek Milivoj in pomahal z desno roko. Tramvaj je potegnil.

“Drži se, dedi!” je vzkliknila iz tramvaja Ajda, ampak dedek zunaj je ni slišal, ker so kolesa cvilila.

“Juhej!”

To je bila pojava, ki je Praga vsaj od takrat, ko se je tako vozil s tramvajem gospod Jaroslav, to pa je bilo leta in leta nazaj, ni doživela. Ljudje so se ustavljali, avtomobili so se ustavljali in dedek jim je mahal. Ljudje ob tramvajski progi so tudi mahali. In na postaji Hradčanska je dedku neka gospa v roko stisnila tulipan.

***

“Pa sva,” je rekel dedek, ko so se pripeljali na Vetrnik. “Tukaj sva. Tamle je študentski dom.”

“In kje je govorilnica?” je zanimalo Ajdo.

“Takoj tamle čez cesto, mimo bloka pa levo.”
Srce je bilo močnejše dedku.
Srce je bilo močnejše Ajdi.
Zavila sta za blok.
Zdaj zdaj bosta zagledala govorilnico.
Ampak ...
... ampak ...
... govorilnice ni bilo več tam!

***

“Oprostite, gospod,” je ogovorila Ajda prvega, ki je prišel mimo. “Mogoče veste, kam so odpeljali telefonsko govorilnico, ki je stala tukajle?”

“Kaj me briga! Kaj me briga! Šc! Šc!” je zamahnil z roko gospod in odšel naprej. Ta bi se uvrstil nekam med sitne in prepirljive vrabce.

“Sitnež, surovina, bizgec, tečnež, prepirljivec, zagovednež, teslo, zguba!” je vzkliknila Ajda, ampak gospod je ni več slišal. “Kako se eni ne znajo obnašat!”

“Khm,” je rekel dedek Milivoj. “Od kod pa tebi tako bogat besedni zaklad?”

“Sem natančno in večkrat brala Čapkove pravljice,” je rekla Ajda.

Kolikor ljudi sta povprašala, nihče ni vedel, kam so odpeljali telefonsko govorilnico.

***

Ajda je počasi potiskala voziček z dedkom po sadovnjaku za študentskim domom, kjer je nekoč bival dedek.

“Ja, takole je,” je rekel dedek. “Je ni več.”

“Pa tudi telefonske številke ni več, da bi poklical Boženo,” je rekla Ajda.

Potem sta prišla do ribnika in sta sedla na klopco. In dedek je malo zadremal.

Ajda je iz žemljine sredice začela delati majhne krušne kroglice in je z njimi ciljala vrabce, ki so se podili pod drevjem. Misli si je, da je eden od njih oni sitni gospod od prej. Kroglice so frčale malo po travi, malo v ribnik.

“Pardon, pardon,” se je oglasilo ob klopi. “Bi lahko nehali s temle?” Bil je gosak. “Obsipavanje s krušnimi kroglicami ni zaželeno. Vrabci nimajo mere, naphajo se, potem jih pa vôzi k zdravniku, da jim umiri črevca.”

“In kdo si ti?” je vprašala Ajda.

“Bi se lahko vikala?” je rekel racak. “Kljub vsemu?”

“In kdo ste vi, mislim,” je ponovila Ajda.

“Racak,” je odvrnil racak.

“Ja, to lahko sama vidim,” je rekla Ajda.

“Čemu potem tako vprašanje?” je rekel racak.

“Ja, a se vam ne zdi nič nenavadno, da govorite?”

“Niti ne. Je kaj nenavadnega, če začarani princ govori?”

“Ne, to pa res niti ne,” je rekla Ajda.

“In s kom blagovolim imeti opravka?” je vprašal racak.

“Aja, Ajda, pa moj dedek Milivoj,” je rekla Ajda. “Ej, dedi!”

“Hej, kdo je nehal metati kroglice v ribnik?” Iz ribnika je pogledala luskinasta glava.

“Kolega iz ribnika, povodni mož,” je pojasnil racak Ajdi. “Samo malo, Valštajn, takoj bo!” se je oglasil onemu.

“No, prosim,” je zagodel oni in se potopil.

“Z ribami je drugače kot z vrabci,” je pojasnil. “Ko pri ribah enkrat začneš s kroglicami, ne smeš nehat. Sicer pa, kaj počneta tu vidva? Nisem vaju še videl.”

“Telefonsko govorilnico iščeva, tisto, ki je stala tamle. V njej je dedek pred leti pozabil listek s telefonsko številko in ni več mogel poklicati Božene.”

“Torej,” je rekel dedek, ki se je že zbudil in je prisluhnil pogovoru. “Če dovolite, glejte, tule sem študiral. Imel sem kolegico Boženo. Zelo simpatično.”

“Razumem,” ga je prekinil racak. “Poklicali ste jo, vendar je ni bilo, listek s telefonsko številko ste pozabili v govorilnici, potem ste odpotovali, jasno, domov, saj niste od tu, a ne, in gospodične Božene niste več mogli poklicati, poročili ste se ...”

“No, a bo kaj?” Iz ribnika se je spet dvignila luskinasta glava.

“Kako si nestrpen, Valštajn! Ne vidiš, da imamo goste?”

“Gosti, gosti! Ribe zganjajo cel kraval, ker ni več kroglic. Zakaj ste jih pa začeli metat! Če jih že mečete, mora bit vsaj za vsako ena, mejdun!” je zagodrnjal povodnjak.

“Takoj, takoj! Kaj jim zapoj, da jih zamotiš.”

“Zapoj, zapoj,” je godrnjal Valštajn in se potopil. Na gladino so se začeli dvigovati mehurčki. Povodnjak je najbrž pel ribam.

“... torej, prav dobro ste se imeli,” je nadaljeval racak, “ker vas je imela žena rada in vi njo, toda potem vam je žena umrla in so vas dali v dom za

ostarele, na stara leta ste pa hoteli končno poklicati gospodično Boženo, če bi šla z vami na kavo. Ugibam. Ampak ... je tako?"

Bilo je natančno tako.

"Svetujem vama, da se še malo sprehodita tule okrog. Mogoče bosta kje naletela na Jardo. On bi mogoče vedel, kam so jo odpeljali. Če on ne ve, pa Bog ve. In zdaj pozdravljena. Oprostita, lahko vzamem tale kruh? Valštajn je sicer zlat, res lepo skrbi za ribe, ampak siten je pa kdaj tudi. No, hvala."

***

Spet sta bila na nogah. Dedek pravzaprav na kolesih. Ampak o Jardi ne duha ne sluha. Kako naj človek ve, kdo je Jarda, konec koncev? Ajda je bila že pošteno sitna.

"Ej ti, motovilo, zmene, nič, rogovilež, a si ti mogoče Jarda, a mogoče veš, kje je telefonska govorilnica, ki je stala tamle?" je zavpila Ajda fantu čez cesto.

"Ej ti, sitnoba, griža, prekla, avša, a si ti ena Špela Alenka, ki se ne zna prav lepo obnašat in vpije na druge, odpeljali so jo v tehnični muzej," je odgovoril fant z druge strani ceste.

"In kje je to?" je zavpila Ajda.

"A ne bi prišla semle, da ne bova tako vpila?" je rekel fant.

"Pa če bi ti," je rekla Ajda.

"Pa če bi," je rekel fant in stopil čez cesto. Bil je kar v redu.

"S tramvajem morata do semle, potem pa tule in tule čez pa skozi park do sem. To je tehnični muzej. Povejta, da vaju je poslal Jarda."

"Bahač," je pripomnila Ajda.

"Hvala bi se reklo," je pripomnil Jarda.

***

In spet je bila na sporedu slikovita vožnja s tramvajem in dedkom kot dvo-kolesno prikolico. Zdaj so ljudje že vedeli, da se po Pragi prevaža čudo. In so stali ob tračnicah in mahali in vzklikali in s Hradčanov so ustrelili častno salvo in predsednik republike ju je pričakal in jima stisnil roko, prav rad bi ju povabil na tortice, ampak se mu je ravno mudilo k angleški kraljici na čaj.

***

"A misliš, da je?" je vprašal dedek Milivoj.

Stala sta pred tehničnim muzejem.

“Ja muzej je, če je tudi govorilnica, bova pa še videla,” je rekla Ajda in porinila voziček z dedkom skozi velika vhodna vrata.

Ko je človek ves v pričakovanju, si ne more zbrano ogledovati muzejskih eksponatov, pravzaprav je ogledovanje muzeja v takem stanju dokaj odveč. Ajda je z dedkom na vozičku letala skozi sobane, da so ju pazniki že postrani gledali.

In končno.

Prišla sta v sobo s telefonskimi napravami.

In dedku je srce bilo tako močno, da ga je čutil v grlu. In Ajdi je srce tudi bilo tako močno, ampak njej od poganjanja dedkovega vozička.

No, kaj bi nategovali bralčevo pričakovanje z opisovanjem vseh razstavnih eksponatov v sobi. A mislite, da bi bilo v tem primeru, ko vsi čakamo, ali v sobi telefonska govorilnica je ali je ni, prijazno do bralke in bralca, če bi popisovali, da je bil tam stari grajski telefon, s katerimi so grofje zvonili služinčadi v kuhinjo, tak telefon, ki pravzaprav ni bil namenjen govorjenju, ampak je samo zazvonilo in se je na plošči, v katero so bile zataknjene deščice z imeni sob, dvignila tista, iz katere je grofica poklicala služabnico ali kuharja? Mislite, da bi bilo pošteno, če bi bralcu, ki je ves v pričakovanju, razlagali, da je bil v sobi vojaški telefon iz prve svetovne vojne pa telefonska centrala z devetsto petinsedemdesetimi kabli pa na desetine različnih telefonskih aparatov?

Ne bi bilo. Zato kar takoj in brez obotavljanja povejmo bralki in bralcu, ki že nestrpno pričakujeta razplet: v sobi je bila telefonska govorilnica. Ampak postavlja se vprašanje: je bila to *tista* telefonska govorilnica?

“Bi bili tako ljubeznivi in bi nehali nakladat?” se je oglasila Ajda. “Povejte že, da je dedek od vznemirjenja kar vstal z vozička in ...”

Joj, kakšna neučakanost!

Ja, govorilnica je bila prav tista.

In v njej je bil telefonski imenik. Prav tisti.

In za prvo stranjo telefonskega imenika je bil še dedkov listek s telefonsko številko gospe Božene. Prav tisti pozabljeni listek s prav tisto telefonsko številko prav tiste Božene.

In na telefonski govorilnici je pisalo:

TELEFONSKA GOVORILNICA

IZDELAVA: leto 1964

IZDELOVALEC: Komet, Češke Budějovice

EKSPONAT NA UPORABO OBISKOVALCEM

***

“Halo, tukaj Milivoj ... Ne, Milivoj. Si ti, Božena? ... Ne, Mi-li-voj, Milivoj ... A kateri? Tvoj kolega z akademije ... Hja, kako naj ti povem, oni s kratkimi lasmi pa očali, v eni zeleni jakni in z usnjeno torbo ... Ja, ja, tisti ... Glej, v Pragi sem ... ja v Pragi ... zdajle, prav tule v Pragi ... A bi imela čas za eno kavo? ... Aha, razumem ... zdajle imaš telovadbo, ja, ja, seveda ... Kako je jutri dopoldne? ... Aha, razumem, razumem, ja ... seveda, ne, če imate stalno omizje s kolegicami, moraš seveda tja ... mogoče jutri popoldne ... če boš imela čas ... A ne, popoldne nimaš časa ... na manikuro si naročena ... ja menda, seveda ... proti večeru mogoče ... Ja, ja ... naj te še kaj pokličem ... Prav ... In kako si sicer? ... Ah, je že odložila.”

Dedek Milivoj je prav počasi odložil slušalko na vilice. Potem se je prav počasi usedel na voziček. In potem ni rekel prav nič.

In potem ga je Ajda prav počasi peljala skozi sobe in nič nista govorila. In ko sta prišla ven na ulico, je Ajda rekla:

“No, jo boš pa jutri popoldne še enkrat poklical, ne?”

“Kaj bi pa babica rekla?” je rekel dedek Milivoj.

“Zakaj kaj bi rekla?”

“Ja, tako, mislim,” je rekel dedek.

“Ja po mojem bi rekla, da pozdravi Boženo pa da si kave preveč ne sladkaj,” je rekla Ajda.

***

“Dve medeni torti, prosim.”

Tako je bilo dedkovo naročilo, ko sta z Ajdo sedela v kavarni Louvre. Težko je bilo priti po stopnicah v prvo nadstropje in se je bilo treba malo podpret. Dedek si je naročil še kavo, ki si je ni preveč sladkal.

“A veš, da imajo tamle majhnega aligatorčka?” je rekla Ajda, ko se je vrnila s stranišča.

“In?” je rekel dedek. “Ti je kaj povedal?”

“Ah, niti ne, leži kot ena krava tam na eni skalci pa še mežiknit se mu ne ljubi,” je odgovorila Ajda. “Sem mu zrecitirala *Oj Triglav moj dom*, ampak še trznil ni.”

Počasi sta jedla vsak svoj kos torte, prav počasi sta pila. In žlički sta žvenketali in dedek Milivoj in Ajda sta tekmovala, kdo bo naštel več steklenih kristalov na lestencu. Zunaj so cvilili tramvaji in vsakokrat, ko je tramvaj pod oknom zavil proti Karlovemu trgu, so se tla v kavarni rahlo stresla.

“Adijo, aligatorček,” je rekla Ajda, ko sta odhajala. “Ta je res čukec, ta ne spravi besede iz sebe.”

“Nismo vsi tako zgovorni.” To je rekel aligatorček. Prav počasi in prav potihlo, ampak Ajda ga ni več slišala, ker je že skakala s stopnice na stopnico in dedku Milivoju kazala pot.

***

Zjutraj je v študentskem domu, kjer sta to noč prespala, v sosednji sobi nekdo začel vaditi klavir. Lestvica gor, lestvica dol, lestvica gor, lestvica dol. Prav jasno in prav brez napak. Potem je začel igrati *Turški marš*.

“Greva,” je rekel dedek. “Pokonci v nov dan!”

***

V Pragi, dragi moji, je veliko zanimivega: majhen Eifflov stolp in labirint ogledal, grablje na Vltavi in otok, ki je s tremi mostički privezan na obalo. Velika ura, ki tiktaka na vrhu hriba, muzej, v katerem so lutke iz Fimfaruma, rožnato prebarvan tank pred muzejem, najdaljše stopnice v podzemno železnico, ovinek v hrib, kjer zdrsavajo kolesa tramvaju. In gostilnica, v kateri cvrejo najboljše krokete in strežejo otrokom oranžado v pollitrške vrčke.

“Malo sem utrujen,” je rekel po kosilu dedek Milivoj. “Ne bi šla nazaj na Vetrnik?”

“Božene ne boš poklical? Ne boš šel z njo na kavo?” je vprašala Ajda.

“Pravzaprav ne,” je odgovoril dedek.

“Si spet pozabil listek s telefonsko številko v telefonski govornici?”

“Niti ne,” je rekel dedek.

“Kako niti ne? Si ga pozabil ali ga imaš s seboj?”

“Pravzaprav sem ga pustil tam.”

“Zakaj že?” je rekla Ajda. “Saj sva prišla v Prago zato, da bosta šla z Boženo na kavo?”

“Hm, kako naj ti razložim,” je rekel dedek Milivoj. “Ko sem bil v gimnaziji, mi je bila zelo všeč ena punca iz Kranja. In sem se večkrat peljal z avtobusom v Kranj. Pa sva se pogovarjala pa sva se malo sprehajala. Ampak enkrat, ko sem se vračal v Ljubljano in sem že sedel na avtobusu, ona je bila pa zunaj na postaji, sem vedel, da se v Kranj ne bom več vozil. Kar en tak občutek je bil. Nekaj se je končalo, veš, kako bi rekel, nekaj se je doreklo. In včeraj se mi je zgodilo to isto.”

“Aha,” je rekla Ajda. “Razumem.”

***

“Se lahko malo usedeš na klopco, prosim,” je rekla Ajda, “jaz bi malo tekmovala z vozičkom.”

Bila sta v sadovnjaku za študentskim domom.

“Štopaj!” je rekla in se zapodila po potki med drevje. Divje je tekla in pred seboj porivala voziček. “Štopaj!” je rekla, ko si je po prvem krogu malo oddahnila in se z dedkom vred na vozičku ponovno zapodila po sadovnjaku. “Štopaj!” je rekla, ko si je po drugem krogu malo odpočila in se je, tokrat sama sede na vozičku, spet pognala po potki. “Zdaj sem pa utrujena,” je rekla, ko se je vrnila h klopici z najslabšim časom.

“Štopaj!” je rekel dedek Milivoj. Sedel je na voziček in divje poganjal kolesa. Ko se je vrnil h klopici, je bil za dvanajst sekund boljši od Ajde.

“To je zato, ker sem se jaz že prej utrudila,” je rekla Ajda.

“Jasno,” je rekel dedek Milivoj.

“In zato, ker imaš od slikanja natrenirane roke.”

“Zlasti zato,” je rekel dedek.

“A smem še jaz?” je vprašalo. Bil je Jarda.

“Ej, ti!” je rekla Ajda.

Jardo je kar od nekod prineslo. Je pa res, da fante rado kar od nekod prinese, če je v bližini kakšna punca. S seboj je imel precejšnjo vrečko starih rogljičkov. Za rogljičke je značilno, da postanejo gumijasti, ko se postarajo.

Ko se je Jarda z vozičkom podil po sadovnjaku, je prav hitro štela, da bi nanese več sekund, ampak dedek Milivoj je gledal na uro.

“Najhitrejši!” je zaklical Jarda, ko je pridrvel mimo klopce.

“Važič,” je rekla Ajda.

“Čestitam bi se reklo,” je rekel Jarda. “Gremo k ribniku.”

“Ej, sem mislila, če bi šli k ribniku,” je rekla Ajda.

“Super ideja, a veš, da sem hotel tudi jaz predlagat isto?” je rekel Jarda.

***

Ajda in Jarda sta sedela na bregu ribnika, delala kroglice iz rogljičkov in jih metala v vodo. Iz nje se je dvignila luskinasta glava.

“Valštajn, povodni mož,” je rekel Jarda.

“Vem,” je rekla Ajda.

“Kako veš?”

“Princ racak mi je povedal,”

“Kakšen princ! A to ti je rekel, da je princ!? Navaden racak je, ki se je naučil govoriti,” je rekel Jarda.

Ajda ga je postrani pogledala.

“Če ne verjameš, ti napišem telefonsko številko,” je rekel Jarda.

“Čigavo?”

“Njegovo.”

“No, pa daj,” je rekla Ajda.

Jarda ji je v roke potisnil listek s telefonsko številko: “Pokliči ga, pa ga vprašaj.”

“No, pa bom res,” je rekla Ajda.

Dedek je medtem sedel pod slivo in risal. Če bi se mu nagnili čez ramo, bi videli, da riše babico. No, risal je ženski obraz skozi šipo telefonske govorilnice. Ampak obraz je bil babičin.

Ko sta Ajda in Jarda zmetala v vodo vse, kar je Jarda imel s seboj, je potegnil iz žepa še jabolko in ga zalučal na sredo jezera.

“To je pa za Valštajna,” je rekel.

Potem so vstali, Jarda ju je pospremil do internata.

“No, pa lepo se imej pa srečno pot pa se še kaj srečamo,” je rekel Jarda in podal Ajdi roko. “Vi se tudi imejte prav dobro.”

***

“Kar v redu, tale Jarda,” je rekla Ajda, ko sta sedela v vlaku in se vozila proti domu.

Pot domov mine hitreje kot pot tja. Hitreje je minila tudi zato, ker so se v kupeju menjavali ljudje, vstopali so in izstopali. Ajda je vsakega vprašala, ali lahko pove kakšno dogodivščino od takrat, ko je bil še majhen. In potem so si pripovedovali dogodivščine in ene so bile prav trapaste.

Če bi Ajda imela zvezek, pa ga ni imela, in če bi si vanj zapisovala vse zgodbe, ki jih je slišala, pa si jih najbrž ne bi, ker toliko napora v pisanje ni bila pripravljena vlagati, bi se jih do Ljubljane nabralo za tri četrt zvezka.

Ko je vlak pripeljal skozi predor do Jesenic, sta bila že skoraj doma.

Ajda je na postaji odprla okno kupeja, da bi pozdravila Ceneta, ki je rekel, da jo bo čakal na peronu.

No, Ceneta na peronu ni bilo.

“Solidna firma, tale Cene,” je rekla Ajda. “Ste pa pozabljivi, moški,” je dodala, “dobro, da je z ženskami drugače.”

Segla je v žep. In obmolknila.

“Kaj pa je?” je vprašal dedek Milivoj.

“Ah, nič,” je rekla Ajda.

“Nič ni nič,” je rekel dedek.

“Nič je nič,” je rekla Ajda. “Listek z racakovo telefonsko številko sem pozabila pri ribniku.”

In potem sta prišla v Ljubljano.

Tako je bilo.

Ja, tako.

***

Še hipec, prosim. Samo še hipec.

Za trenutek se moramo vrniti k ribniku v Prago.

Tam namreč stoji racak.

Stoji pred listkom s telefonsko številko.

“Presneto! Zakaj ljudje ne znajo pospravljati za seboj! ... Čakaj! Stop, stop! ... Tole pa ni odvrženo, tole je pozabljeno ... Hm ... Listek z Jardovo telefonsko številko ... Čemu le? ... Meni je ni pustil, Valštajnu tudi ne ... Komu bi jo lahko napisal ... Aha, že vem, tisti punčari od včeraj ... Ja, zagotovo je telefon napisal oni puncji ... Ajdi ... Ja, Ajda ... In kaj zdaj? ... Kaj zdaj? ... Zdaj naj jaz, prosim lepo, obletim pol sveta in najdem Ajdo ... Krasno! ... Krasno, moram priznat! ... No, kaj naj, kaj me gledate? ... Kaj me tako gledate? Bi listek odnesel Ajdi kdo od vas? Ve kdo, kje stanuje? ... No, lepa reč ... Bom pa jaz. Valštajn, popazi mi, prosim, malo na vrabce! Takoj se vrnem!”

In je odletel s telefonsko številko v kljunu.

Razmišljanja o(b) knjigah

Alenka Urh

Krt in njegov vrt

Majda Koren je ena tistih avtoric, ki je svoje pisateljsko pero najprej več kot desetletje brusila z revijalnimi objavami v reviji Ciciban, preden je med platnice ujela svojo prvo zbirko kratkih zgodb *Mala pošast Mici* (1994). Od tedaj je ustvarila zavidljiv opus leposlovnih del, za katere je prejela lepo število nagrad in nominacij. Poleg večernice leta 2008 za delo *Eva in kozel* ter Levstikove nagrade 2011 za knjižico *Mici iz 2. a* je bilo več njenih del nominiranih za desetnico: *Župcin dnevnik* (2006), *Zgodbe zajca Zlatka* (2007), *Eva in kozel* (2008), *Mici iz 2. a* (2011) in *Mihec* (2013). Po morfoloških značilnostih se njene zgodbe, namenjene otrokom, večinoma uvrščajo v tako imenovano neresničnostno pripovedno prozo, knjige za najstnike (*Župcin dnevnik* (2004), *Julija je zaljubljena lol* (2008) in *Maj za vedno* (2009)) pa so daljše pripovedi z realistično osnovo. V zadnjih avtorica prikaže avtentičen svet sodobne mladine, njenemu interesnemu polju se približa tako na slogovni ravni (s kombinacijo knjižne slovenščine in pogovornega jezika s prvinami slenga) kot tudi na tematskem nivoju (z opisovanjem življenja v urbanem in virtualnem okolju). Kot večletna urednica in soavtorica spletnega časopisa za mlade www.zupca.net pozna in priznava določeno vrednost sodobnim komunikacijskim kanalom, saj ve, da se v tem ali onem sodobni mladostniki pogosto zadržujejo. Kadar se loteva problemskih tem, vselej ubere blago, lahkotnejšo različico, ne prikazuje skrajnih situacij ali stanj, temveč izbere srednjo pot med tegobami

in optimizmom, med problemi in vselej prisotno vizijo pogumnega spopadanja z njimi. Njeni protagonisti, sicer zelo različni, so vselej otroško navihani, razigrani in se ne pustijo kar tako potisniti v vlogo žrtve. Avtoričin zaščitni znak je po slogovni plati jedrnato, izčiščeno in minimalistično, a duhovito pisanje, ki oponaša otroško govorico in hkrati ohranja jezik kot primarni prostor igre, kot polje neomejenega metaforičnega potenciala. Znano je, da ustvarjalnost otrok na polu verbalnega v določenih pogledih presega ustvarjalnost odraslih, ki smo že ujeti v priučene (a zato nič manj trdne in celo brezizhodne) družbene, kulturne in jezikovne sisteme. Otrokove jezikovne kompetence še ne dosegajo ravni, ko bi lahko ubesedit vse svoje misli, zato so metafore v njegovem govoru dejansko bolj prisotne kot v govorici odraslih. Tvori jih spontano, prenesene pomene namreč potrebuje za samo sporazumevanje. To razmerje se pozneje obrne, raba metafor se umakne v določene posebne oblike komunikacije (kot je poezija), nadomestijo pa jih bolj ali manj institucionalizirane jezikovne forme (O. Kunst Gnamuš: *Govorno dejanje – družbeno dejanje*). Majda Koren v svojih zapisih uspešno ohranja radoživ odnos do sveta, ki še posebej pride do izraza v ekonomičnem in preišljenem ubeseditvenem načinu. Kot je povedala v enem od intervjujev, po navadi najprej napiše daljšo zgodbo, ki jo potem krajša, dokler ne ostane le še tisto bistveno in nepogrešljivo za prepričljiv obstoj besedila. Njene zgodbe so večplastne in marsikaj skrivajo med vrsticami, zato so po večini recepcijsko odprte in nagovarjajo tudi odrasle bralce. S pristnim vpeljevanjem otroške perspektive in učinkovitim vživljanjem v junake se bralcem svet pokaže v sveži luči, prevladujoča duhovitost in optimizem pri obdelavi tem pa kot osnovna začimba zadišita iz domala vsakega pripovednega kotla, v katerem bralcem kuha Majda Koren. Njeno pisanje je prostor razigranosti, ne zgolj pristne otroške, temveč takšne, ki je nikdar ne prerastemo in ki ne šteje let. "Bil je avgust, ko se je krt odpravil na vrt. Tam je čmrlj veselo srkal med in sedel na marsikateri pisan cvet, malo dalje pa je rasel ohrovt," na primer beremo svobodno igro domišljije v že omenjenih *Zgodbah zajca Z*. Zdi se, da je Majdi Koren blizu bahtinovska karnevalska kultura smeha, igrivosti, hrane, veselja in vsega (vsaj malenkost) subverzivnega – kombinacijo naštetega v različnih odmerkih namreč najdemo v vseh njenih literarnih stvaritvah.

Morebitni vzgojni ali didaktični elementi so običajno skriti globoko v notranjosti zgodb, saj prvi plan, predvsem v delih za otroke, prepričljivo zasedajo proste norčije domišljije. Sleherno moraliziranje ali pokroviteljsko žuganje je avtorici tuje kot zajcu boben, zato so njena dela še toliko bolj radoživa in iskrena. Bralce večkrat hudomušno nagovarja (neposredno ali

prek svojih junakov) in tako zgodbe obogati še z interaktivno komponento, seveda skladno z možnostmi in omejitvami literature (na primer v obliki raznih navodil za nadaljnje ustvarjanje ali razmislek).

Pri tem je zanimivo, kako se določeni pripovedni elementi pojavljajo na več različnih mestih in tako ustvarjajo zanimivo komunikacijsko mrežo med fiktivnimi svetovi. Junaki in zgodbe namreč na vseh koncih in krajih prestopajo lastne okvire, se (mestoma postmodernistično) poigravajo z realnostjo in preizkušajo ter zabrisujejo meje med obema. Tako je na primer dnevnik junaka Župce kot popis dogodkov v realnem času in prostoru najprej nastajal v obliki bloga, se pravi v virtualni obliki, šele nato je leta 2004 izšel v knjigi *Župcin dnevnik*. Mladinski pripovedi *Julija je zaljubljena lol* in *Maj za vedno* sta ubrali obratno pot – junakinja oziroma junak sta iz prostorov med platnicami prestopila v spletno resničnost, kjer imata tudi Facebook profil s svojimi objavami, všečki in vsem, kar spada zraven. Takšen prestop literarne osebe iz knjižnega dela v družbeno konstruirano (oziroma virtualno kreirano) resničnost je vsekakor zanimiv pojav, ki meče svežo luč na resničnostni status različnih nivojev človeškega delovanja.

Nekakšnega zunajliterarnega razvoja je deležna tudi mala pošast Mici (v prvi avtoričini knjižni objavi namreč še ni povedala zadnje besede, kot glavna junakinja se pojavi še v *Mici v mestu* (1996) in poznejših *Mici iz 2. a* (2009) ter *Spet ta Mici iz 2. a* (2012)), ki iz dela v delo odrašča, bralec spremlja njeno pot od otroško navihane pošastke do drugošolke, katere izkušenski horizont in jezikovne kompetence so že na višjem nivoju. Skladno s tem "odraščata" tudi slog in tipografija – krajše, enostavne povedi in velike tiskane črke v prvih dveh delih nagovarjajo bralce začetnike, v drugih dveh pa so povedi, izpisane z malimi tiskanimi črkami, že nekoliko kompleksnejše, a še vedno prikupno odrezave in otroško naivne.

Nad potico z žlico

V delih Majde Koren se pogosto odpirajo transgresivni prostori medbesedilnosti, ki v tekste od drugod naseljujejo druge, nepričakovane kontekste ter s kombiniranjem različnih semiotičnih prostorov odpirajo nove pomenske dimenzije. Avtorica gradi prave intertekstualne mostove, po katerih se sprehajajo njene zgodbe, motivi ali junaki, ki občasno tudi prijateljsko pokramljujejo. Eva iz zgodbe *Eva in kozel* (2006) se denimo pozneje pojavi kot Mihčeva sošolka v knjigi o *Mihcu*, učiteljica Minka, ki smo jo najprej bežno srečali v *Še zgodbe zajca Z.* pa se znajde v delih *Mici*

iz 2. a in *Spet ta Mici iz 2. a*. Pa ne le junaki, komunicirajo tudi posamezni narativni elementi in v igrih medbesedilnih dialogih ustvarjajo obsežno, a enotno pripovedno stvarnost, ki združuje več vzporednih izmišljenih resničnosti. Majda Koren je v tem pogledu ena tistih pisateljic, ki ne pišejo zgolj posameznih literarnih del, temveč snujejo vzporedni in samolastni književni svet. Seveda so dela povsem samostojna in se tako tudi berejo, a vendar posamezni medbesedilni drobci ustvarjajo občutek celovitosti, povezanosti in posledične "resničnosti" izmišljenih zgodb. Tako recimo zgolj iz dejstva, da sta Mihec in Eva sošolca, lahko brez večjih težav sklepamo, da oba obiskujeta Osnovno šolo Zgornja Miška, kjer sta zaposlena tudi učiteljica Minka (kot izvemo v *Še zgodbe zajca Z*) in učitelj Nace (kot izvemo v *Mihcu*). A če je tako, potem je isto šolo obiskovala tudi mala pošast Mici, saj sta ravno Minka in Nace tisti dobrohotni učiteljski avtoriteti, ki spremljata njene šolske vragolije. In že najpreprostejši stavek iz *Spet ta Mici iz 2. a* "nato sta oba veselo planila na potico, ki pa je nista jedla z žlico" v sebi skriva medbesedilno vrednost in ni tu zgolj zavoljo rime. Že v zgoraj omenjenih zajčjih zgodbah namreč beremo duhovito novico iz zadnje številke revije *Otrok in hrana*, ki popiše nenavadni pripetljaj na osnovni šoli Zgornja Miška. Takole prekršek nad utečenimi in splošno priznanimi prehranjevalnimi navadami opiše učiteljica Minka: "Za kosilo sta bila ričet in potica. Otroci so dobili poleg ričeta tudi žlico, saj je znano, da ga z vilicami težko zajamemo s krožnika. Marsikdo med učenci je poleg ričeta prigrizoval tudi kruh. Mesa je bilo v ričetu bolj malo, to že lahko trdim. Kdor je pojedel ričet, se je lahko lotil potice. Potica je bila na plitvem krožniku, za razliko od ričeta, ki je bil v globokem krožniku. Ko sem krožila med učenci in preverjala, ali vsi pravilno jedo, se ne norčujejo iz hrane in ne klepetajo na ves glas, sem opazila Jakoba V. in Damjana G., kako jesta potico z žlico. Ko sem ju opozorila, da je to v nasprotju z našimi navadami, sta me samo začudeno gledala in mirno jedla dalje – potico z žlico." In še to: nekakšna *tiha* besedna igra, v kateri fikcija na posebej zanimiv način evocira realnost, se skriva tudi v nazivu omenjene osnovne šole. Ta namreč kar sam od sebe ponuja zamolčano rimo Zgornja Miška – Spodnja Šiška, ki temelji na dejstvu, da je avtorica kot učiteljica zaposlena prav na tej osnovni šoli.

Pravljica za dober tek

Če potico morda res težko jemo z žlico, je pravljica ravno takó najbolj okusna, poleg tega ne kaže zanemariti znanega dejstva, da gre vsaka jed laže po grlu z dobro zgodbo. Hrana tudi sicer na tak ali drugačen način

zavzema pomembno mesto v delih Majde Koren. Običajno nastopa kot predmet hrepenjenja ali navdušenja nad raznimi dobrotami, ki si jih junaki nadvse radi privoščijo, včasih pa, kadar je treba pojesti kaj manj okusnega, kot zoprne nadloge, ki se ji poskušajo izmuzniti z različnimi inovativnimi prijemi. Enako domiselne morajo biti v takšnih primerih tudi strategije zagovornikov zdravih, a nepriljubljenih jedi (to so navadno odrasli). Če v otroški literaturi v zvezi s tem običajno nastopi vzgojni moment, ki želi mlade bralce navdušiti za podobno smotrne prehranske cilje, se Majda Koren tudi na tem mestu vzdrži žugajočega sporočila in poskusi z liberalnejšimi prijemi. Tako na primer miška iz slikanice *Medved in miška* 3 ves svoj pridigarški potencial strne v stavek: "Vsaj listek solate poskusite!", pošast Mici pa je pri tem nekoliko bolj izvirna in neješčemu dečku toliko časa dopoveduje, da ne sme jesti zelenjavne juhe, dokler je ta ne poje do zadnje žlice – nalašč, a proti svoji volji.

Avtoričin odnos do hrane je torej svobodnjaški, naravnan k otrokovi (pretežno) avtonomni izbiri glede solate, ohrovta, cvetače, kolerabe in drugih jestvin, za katere morajo starši iz rokava, žepa ali lonca pogosto stresti res dobro zgodbo, če jih hočejo spraviti v promet. Nekaj podobnega predstavlja osnovni zaplet v slikanici *Skuhaj mi pravljico!*. Če imamo pravljice za lahko noč, zakaj ne bi imeli tudi pravljice za dober tek? Povezava med literaturo in kulinariko oziroma gastronomijo je legitimna in javno priznana, kot ve vsakdo, ki je kdaj v usta (sebi ali drugemu) nesel "še eno za očija", mamico ali katerega koli drugega družinskega člana. Če je družina velika ali zgodba dobra, je krožnik mimogrede prazen, naj se v njem nahaja (z otroškega vidika) še tako neokusna godlja.

*

V tokratni pravljici ne gre za hišico iz medenjakov, temveč za zgodbo iz *beljakov, pese, ščepca prebrisanosti in prav toliko soli. Skuhaj mi pravljico!* v tem pogledu ni ravno gastronomska utopija (M. Nikolajeva: *From Mythic to Linear: Time in Children's Literature*), saj ne vstopamo v deželo čezmernih (naravnih ali čarobnih) virov sladkarij in kolačev; ne gre za izobilje dobrot, s katerimi sta recimo postregla *Lonček, kuhaj!* ali *Mizica, pogrni se!*, temveč za to, kako nahraniti malega izbirčneža z dokaj osnovno jedjo na žlico (ampak ne s potico, da ne bo pomote!). Pripoved se (vključno z junakovo mamo) vrti okoli zajčka z imenom Srček, ki si za kosilo zaželi, da bi v maminem loncu zabrbotala pravljica, namesto običajne juhe, krompirja ali česa tako dolgočasnega. Seveda ne gre spregledati velebnih oblike v naslovih

vseh treh pravljic, s to razliko, da je bil naslovnik imperativa v češki pravljici o radodarnem kuharskem lončku in Grimmovi pravljici o mizici, ki ponuja vse kaj drugega kot le mlečno kašo, dejanski *objekt*, medtem ko ga je v sodobni pravljичni pokrajini zamenjal *subjekt* v materini podobi, ki ji otrok (zajček Srček) lahko precej vehementno nekaj veli in to tudi dobi.

Slikanica Majde Koren je, kot pritiče kakovostni mladinski literaturi, naslovniško odprta in dopušča mnoge interpretacijske možnosti. Če pogledamo natančneje, je Srčkova funkcija pravzaprav podobna prizadevanjem literarnega kritika, ki kolikor toliko objektivno, a vedno s stališča svoje *predzgodbe*, presoja to ali ono delo. Mama mu dvakrat ponudi novo pravljico iz drugega lonca ter različnih bolj in manj slastnih sestavin (največji dvom bi se utegnil zgrniti nad okus kačjega zoba in zelene groze, medtem ko je žlička smeha zagotovo sladka), a izbirčni Srček zavija smrček in zvrhan krožnik pravljice tebi nič, meni nič potisne na rob mize. Da je zanič! Seveda potem oba (tako kritik kot Srček) ostaneta lačna (to pa po navadi ni ravno razlog za dobro voljo) in zahtevata novo pravljico, da bi jo lahko spet zobala in grizljala. Čeravno naj bi kritik vendarle ponudil trdnejše argumente od golega "Ne maram te pravljice", je neizpodbitno dejstvo, da junaku niti prva zgodba o majhnem rožnatem zmaju z zelenimi pikami in modrimi čopki niti druga o sluzasti zeleni pošasti z velikimi modrimi očmi in črnimi krepeljci nista bili niti malo všeč. Bralec sicer ne izve, zakaj, a saj veste, *de gustibus non est disputandum*, o okusih ne gre razpravljati, česar se še kako dobro in na povsem intuitivni ravni zavedajo prav otroci, posebej kadar pride do hrane. Ker gre v tretje menda rado, mama tretji dan predenj postavi novo pravljico, in ta je končno prava.

Srček kot kultiviran esteta, izbirčen bralec in gurman je za najslastnejšo od vseh pravljic nazadnje proglasil nič manj kot kreativno (re)interpretacijo klasike. Obujanje klasičnih zgodb in motivov v obliki različnih adaptacij je v zadnjem času precej priljubljeno, Srček pa tudi ni po juhi priplaval in takoj spozna, da "deklica z rdečo kapo na glavi in pleteno košaro v roki" na njegovi žlici ni nobena Francka, kot mu ta zajedljivo zabrusi, temveč čisto običajna in vsem dobro znana Rdeča kapica. Ko Srček iz krožnika izbrska še druge obvezne sestavine, kot so babica, lovec in volk, se med njimi vname živahen in parodično nabrušen pogovor, v katerem izvemo, da se je starka potice že pošteno preobjedla (bolj bi ji teknil krof!), vino pa je precej kislo (raje bi jabolčni sok!). Tudi volk je babice in Kapice že do grla sit, zato se vsi skupaj z lovcom na čelu raje dogovorijo za piknik v gozdu. Ker je pravljica Srčku končno všeč, mu mama poslej kosilo pripravlja samo v rdečem

loncu brez pik, saj iz njega vedno lahko zajame babico, Rdečo kapico ali volka, zgodba pa je vsak dan "malce drugačna, a vedno tako okusna ..."

Skuhaj mi pravljico! je torej postmodernistična slikanica, ki s pomočjo postopkov intertekstualnosti ustvarja izrazito večpomensko sporočilo. Je pravljica o pravljici, ki s svojo metafizično komponento prevprašuje naravo literature, njeno morfologijo in zadrege slehernih ustvarjalskih poskusov. Med drugim tematizira filogenezo pravljič in pravljličnih motivov, ki se kot živi organizmi razvijajo, mutirajo in se ohranjajo v najbolj prilagojenih in učinkovitih različicah. Razne ustvarjalne transformacije klasičnih del poudarjajo idejo pluralizma interpretacij in dialoške narave resnice kot temeljnega koncepta moderne dobe, čeprav nas določeni motivi in njihove različice spremljajo skozi celotno človeško zgodovino. Tako je bila tudi evolucija motiva Rdeče kapice (ki je v indeksu pravljličnih tipov označen s številko ATU 333) dolgotrajna in postopna. Osnove motivike najdemo v mitologiji in ustnem izročilu različnih kultur vse od antike naprej, za prvo zapisano verzijo, v kateri je junakinja prvič dobila značilno pokrivalo, pa velja tista iz leta 1697, ki jo je zapisal Charles Perrault. Najbolj znana je nemara *Rdeča kapica* bratov Grimm – vendar katera, ko pa sta jo sedemkrat spreminjala? –, s tem pa popis različnih permutacij in kombinacij še zdaleč ni izčrpan, danes po svetu namreč obstaja več kot 2000 zapisanih variant tega motiva (M. M. Blažič: *Skriti pomeni pravljič*).

In kakšna različica je zadrževala v loncu Srčkove mame? Vsakokratne variacije zgodbe so (bile tudi v preteklosti) pogojene predvsem z duhom dobe in ideološkim ozračjem. Že Perrault, ki se je pri obdelavi motiva vsaj v osnovi naslonil na ustno izročilo, je svojo Rdečo kapico do neke mere pedagogiziral in civiliziral, a v nasprotju s tradicijo vzpostavil izrazito pomensko večplastnost besedila – to naj bi namreč nagovarjalo mlade bralce, hkrati pa s svojimi ironičnimi aluzijami na spolnost in tragičnim koncem apeliralo predvsem na odrasle naslovnike. Ker se je bratoma Grimm, skladno s tedanjo novo predstavo družbene kategorije otroštva ta različica zdela še vedno preveč nasilna in spolnost v njej pretirano poudarjena, sta jo priredila tedanjim moralnim in etičnim normam, izpostavila vzgojne momente in junakinji namenila srečen konec (Z. Shavit: *Poetics of Children's Literature*).

Srčkova najljubša pravljica se od omenjenih razlikuje predvsem v tem, da v pacifistični maniri in tolerantnem vzdušju opusti vsakršno nasilje ter predlaga prijateljsko druženje ob dobri jedi in pijači. Tradicionalno sprte strani si podajo roke, saj so monotonije razprtij in vedno istih jedi že pošteno siti. Duh našega časa se kaže tudi v glavni junakinji, ki ni več

le naivna in ljubka, kot je bila v preteklosti, ampak je prav navihana in celo odrezava. Slikanica svojo temeljno poanto vzpostavlja prek pravljice v pravljici in s to svojo intertekstualno komponento podaja nekakšno metaliterarno refleksijo spreminjajoče se narave zgodb, ki se rodijo, razraščajo, medbesedilno oplajajo, lahko se ideološko transformirajo ali ponavljajo. Znotraj tega konteksta književnost nastopa kot neusahljiv vir brbotajoče ustvarjalnosti, vselej dinamične in neujemljive.

Delo je v določenih elementih tudi vzgojno, a ne toliko za otroke kot za njihove starše. Glavnemu junaku, zajčku Srčku, se izbirčnost namreč nazadnje izplača, čeprav je moral zato potrpeti dva dni brez kosila oziroma dobro pripravljene pravljice. A tretji dan in vse naslednje dobi kosilo po svojem okusu! Subverzija tradicionalnih pravljичnih razmerij, ki s svojimi didaktičnimi sporočili navadno merijo na otroke, je tu očitna; vzgojno sporočilo, namenjeno odraslim, je: če otrok ne je/bere, enostavno potrebujete boljši recept ali spretneje podano zgodbo. Vsake oči imajo svojega malarja in vsak želodček svojega kuharja. In če kritičnemu bralcu ne tekne kar vse po vrsti, ni problem v sami naravi literature niti v procesu branja na splošno, težava je v konkretnem loncu in sestavinah. Ker sta po prvih dveh receptih Srčkove mame junaka "pravljice v pravljici" bolj ko ne kazala zobe in bila do Srčka nasploh precej nastrojena, pravzaprav sploh ni tako čudno, da mu nista šli posebej v tek; literarno delo mora biti do bralca spoštljivo, ne pa pokroviteljsko ali žaljivo.

Skuhaj mi pravljico! se po uveljavljenih žanrskih delitvah umešča v tip kratke sodobne pravljice z živalskim glavnim likom (Marjana Kobe: *Sodobna pravljica*). Sem spadajo na primer še pisateljčine *Zgodbe zajca Zlatka* (2006), *Še zgodbe zajca Z.* ter serija treh knjig *Medved in miška* (2010, 2013, 2017). Srček in mama sta postavljena v realno okolje sodobnega sveta, pravljичno vzdušje je po zgledu klasične pravljice ustvarjeno z repetitivnostjo, s ponavljanjem besed in dejanj. Mamini poskusi, da skuha ustrezno pripoved za sinka, so opisani vedno na enak način in poudarjajo obrednost dejanja: "Mama se je lotila dela. Vzela je rožnat lonec z zelenimi pikami, nalila vanj vodo in ga postavila na štedilnik. Ko je voda zavrela, je vanj vrgla /.../ Nato je z največjo kuhalnico mešala in mešala. V loncu je čudno brbotalo, iz njega se je kadilo". Pri tem se ob vsakokratnem literarno-kulturnem podvigu spremenijo barva lonca, sestavine in način brbotanja nenavadne poslastice. Podobno ritualna je ubeseditev serviranja pravljичne jedi: "Ko je bila pravljica kuhana, je mama ugasnila štedilnik. Z zajemalko je

trikrat zajela in napolnila Srčkov krožnik. 'Pravljica je kuhana!' je zaklicala in postavila krožnik na mizo”.

Ščepec čarovnije

Slikanica *Skuhaj mi pravljico!* (2016) je v obliki, ki jo poznamo danes, pravzaprav nastajala več let. Že leta 2010 je namreč Majda Koren za zgodbo prejela drugo nagrado na natečaju za izvirno slovensko pravljico *Lahko noč, otroci* Radia Slovenija. Knjižna izdaja se je nato zgodila bolj ali manj naključno. Kot beremo v enem od prispevkov, priobčenih v dnevnem časopisju po izidu knjige, je pravljica nekega dne prek radijskih valov padla v ušesa njeni poznejši urednici, nato je beseda dala besedo in *voilà*, nekaj let pozneje je izšla slikanica *Skuhaj mi pravljico!*, v kateri sta ustvarjalne moči združili slovenska avtorica in večkrat nagrajena poljska ilustratorka Agata Dudek. Slednja sodeluje s poljsko založbo Ezop, eno prvih tujih založb (poleg litovske Nieko rimto), ki se je leta 2014 priključila projektu za spodbujanje branja med osnovnošolci Naša mala knjižnica (v organizaciji KUD Sodobnost International). Od tedaj so se v sklopu projekta vzpostavila še druga mednarodna sodelovanja (z latvijsko založbo Liels un mazz, estonsko založbo Päike ja pilv in hrvaško založbo Ibis grafika), projekt namreč poleg motiviranja mladih bralcev ponuja tudi inovativen model promocije domačih avtorjev v tujini. Posledično je slikanica izšla tudi na Poljskem (2017), v Estoniji (2018) in Latviji (2018), v sklopu omenjenega projekta jo bo torej letos prebiral nekaj tisoč osnovnošolskih otrok, beremo na spletni strani projekta.

*

Če Majda Koren skuha pravljico, je prva sestavina, koren(ček), pravzaprav zagotovljena. Ni znano, ali je poljska ilustratorka nastopajoče like prav zato upodobila kot zajčke, a dejstvo je, da avtorica nikjer ne omenja (teh) živalskih likov, šele ilustracija ju inkarnira v dolgouhčevi podobi. Interakcija med besedo in sliko je torej komplementarna (M. Nikolajeva), saj vizualni kod dopolnjuje (in ne le podvaja) verbalnega, oba pa v skupni interakciji tvorita novo pomensko celoto. V slikanici kot posebni obliki “multimodalne” knjige, v kateri “vsebinski in oblikovni odnos med besedilom in ilustracijo ustvarja sumativni pomen” (D. Haramija, J. Batič: *Teorija slikanice*), sta besedni in jezikovni del interpretacijsko ter pomensko

soodvisna, zato v primeru ločenega branja ne bi osvojili celovite informacije. Ilustracije Srčkovega pravljичnega sveta v živahnih podobah in živih barvah poudarjajo igrivo naravo zgodbe in poleg svojevrstne upodobitve junakov dodajajo tudi druge nove pomenske dimenzije.

Če izbirčnost pri hrani predstavlja skorajda neizogibni del otroškega vsakdanjika (vsaj v našem privilegiranem delu sveta), prehranjevalne pravice in dolžnosti pa so malčkom (in njihovim staršem) večkrat trn v peti ter posledično predmet spora, pa je po drug strani izbirčnost glede knjig manj pogosta. Res je, da otroci nekje od konca tretjega razreda vse manj berejo, do šestega število bralcev že drastično upade, ob koncu devetletke pa je ta interesna dejavnost že na robu izumrtja. A tu nimamo v mislih takšne izbirčnosti, ki bi zavračala formo samo, temveč kompetence za presojanje kakovosti besedil – tu je pomoč odraslih vsekakor dobrodošla. Majda Koren je aktivna tudi na tem področju, ne le kot učiteljica, temveč kot avtorica leposlovnih in pedagoških del, ki na tak ali drugačen način spodbujajo branje in književnost ves čas postavljajo v polje igre. Tudi *Skuhaj mi pravljico!* je zanimiva in pomensko večplastna slikanica, ki z medbesedilnim obujanjem strukturnih in motivnih elementov klasične pravljice predstavlja zanimivo mešanico postmodernizma in klasike.

Dobro pravljico je težko skuhati, a če se vzame dovolj velik lonec, skrbno izbere sestavine, jih očisti in olupi ter nazadnje doda še ščepec čarovnije, kot je to storila Majda Koren, se lahko na krožniku literature znajde sila okusna jed.

Tuja obzorja

Mednarodno priznani pisatelj **Luigi Ballerini** živi z družino v Milanu, kjer dela kot zdravnik in psihoanalitik. Vedno poudarja, da ima srečo, ker se vsak dan srečuje z otroki in najstniki, bodisi v ambulanti bodisi v šolah in kulturnih centrih, kamor ga pogosto vabijo na srečanja z učenci ter delavnice za mladino, starše in učitelje. Kot rad pove, zgodbe tako same prihajajo k njemu. Je tudi novinar in publicist. V časniku *Avvenire* ima kolumno o temah, povezanih z mladino, redno pa piše tudi za osrednji italijanski gospodarski dnevnik *Il Sole 24h*. Že več let objavlja romane za otroke in mladino. Leta 2014 je za roman *Gospodična Evforbija* prejel Andersenovo nagrado za književnost.

Luigi Ballerini

Šifra: Nič

Nič

Preveč mračno je, da bi bil mrak.

Niti tega ne vem, kako dolgo sem že tukaj.
Nepremičen.

Celo večnost, se mi zdi.

Ni mi všeč: tule je res preveč mračno, še nikoli ni bilo tako. Včasih se je zgodilo, da je za kakšno minuto ugasila luč, ampak ob robu stropa so se nemudoma prižgale modre lučke, da so se videli obrisi predmetov. Tiste, ki gorijo tudi, kadar spim. In v takih primerih mi je Madar nekaj govorila, da bi me pomirila.

Zdaj pa je mrak. In tišina. Samo po sebi to ne bi bilo nič čudnega: tudi ponoči je na Svetu tišina, toda takole brez luči se celo ta tišina zdi pretiha. Predvsem pa mrak in tišina nikoli nista bila povezana. Doslej.

Odločil sem se: nima smisla, da bi bil še pri miru, vse predolgo sem čakal. Nekaj moram ukreniti. Ja, zdaj se bom premaknil. Premaknil se bom. Prav gotovo se bom premaknil. Ko bi le vedel, kaj naj storim.

“Pomiri se, Nič, jaz sem tukaj in vse je pod nadzorom ...”

No, tako, še sreča. Saj sem rekel, da je preveč tiho in bi se to moralo nehati. Ni moglo trajati.

Torej se spleča počakati.

Madar gotovo ureja zadeve. Kmalu bo vse spet točno tako kot prej. Luč se bo znova prižgala, zasloni bodo spet delovali, tekalna steza se bo zagnala in lahko bom nadaljeval vaje, ki sem jih prekinil, ko je ravno vse lepo teklo. Potrudil se bom celo, da bom nadoknadil zamujeni čas, ni mi do tega, da bi zaostajal.

SI VIDEL, DA JE NAZADNJE POSREDOVALA? KAKO NEUMEN SI BIL, DA SI PODVOMIL O NJEJ! VEŠ, DA TE MADAR NIKOLI NE ZAPUSTI. PRI TEBI JE. OD NEKDAJ, IN VEDNO BO S TEBOJ.

Natančno tako, Madar me ima rada.

“Madar, kajne, da bo tega mraka kmalu konec?”

Všeč mi je, če ji govorim, medtem ko rešuje težave, kajti v mraku se ne počutim dobro. Sovražim nove okoliščine. Vznemirjajo me, nepričakovano mi začne kapljati znoj s čela in čutim, da mi razbija srce, kot bi mi nekdo v prsih tolkel s pestmi, da bi prišel na plan. Madar ve, da se mi to dogaja, vedno vse ve. Ničesar ji ne morem prikriti.

“Pomiri se, Nič, tukaj sem in vse je pod nadzorom ...”

“Pomiri se, Nič, tukaj sem in vse je pod nadzorom ...”

Toda zakaj kar naprej ponavlja isti stavek?

NE SPRAŠUJ PO NEPOTREBNEM. POMIRI SE. SAJ SI SLIŠAL: PRAVI, DA JE VSE POD NADZOROM. ZAUPAJ JI, VEDNO SI BIL V NJENIH ROKAH.

“Daj no, Madar, pusti šale! Veš, da se za vsako figo ustrašim. Vedno me grajaš, da se ne bi smel, ker sem že skoraj odrasel mož, čeprav se včasih vedem kot otrok. Če se šališ, prosim, da takoj nehaš. Ni mi všeč. Prosim ...”

“Pomiri se, Nič, tukaj sem in vse je pod nadzorom ...”

“Madar, si res ti?”

KDO PA NAJ BI BIL? VČASIH SI RES SMEŠEN.

Zakaj tako govoriš? Njen glas zveni drugače kot navadno, počasnejši je in malce negotov, kot bi sesljala bombon ali bi jo bolel zob.

Se spomniš, kako je bilo, ko je mene bolel zob? Ves teden sem moral po dvakrat na dan vzeti tableto. Še dobro, da je popustilo in me potem ni več bolelo. Zaradi antibiotika pa me je nato zvijalo v želodcu, in ker sem moral kar naprej hoditi na stran, sem moral jemati probiotike, ki so imeli grenak okus. Moral sem ozdraveti, da sem lahko ostal na položaju ...

KAJ IMATA ZDAJ ZRAVEN ZOBOL IN BOLEČINE V ŽELODCU? RAJE RAZMIŠLJAJ O TEMI.

“Madar, prosim, lepo mi odgovori, kakor znaš le ti. Povej mi kaj drugega, ne vedno istega stavka. Strah me je!”

PST! NE SMEŠ VPITI, SAJ VEŠ. STROGO PREPOVEDANO JE IZGUBITI POTRPLJENJE, KAJTI TO JE ZNAMENJE, DA NE ZNAŠ KROTITI ČUSTEV, IN TO JE NAJHUJŠE, KAR SE TI LAHKO ZGODI. TEGA SI NE SMEŠ DOVOLITI, NIKOLI. PA TE RES NIČ NE IZUČI.

Vem, vem; ne smem vpiti, naj se zgodi kar koli, in tudi razsodnosti ne smem izgubiti, ampak zdaj se mi je to zgodilo. Tudi tresem se. Vidiš?

ŠE TEGA JE MANJKALO, DA SE ZAČNEŠ TRESTI.

“Pomiri se, Nič, tukaj sem in vse je pod nadzorom ...”

Prav, prepričala si me, nima smisla, da se tresem ali tarnam, raje bom poskusil znova zagnati sistem z glasovnimi ukazi.

“Luči!”

Še enkrat poskusim, pa nič.

ZAKAJ NE POSKUSIŠ Z ROKAMI? ZAGON Z ZVOKOM MOGOČE ŠE DELUJE.

Pametno! Plosknem.

Ojej, ukaz ne deluje. Vsi zasloni so še vedno črni. V tem mraku se mi ne posreči storiti nič. To se vsekakor mora končati. In to takoj.

“Madar, prosim, zapoj mi pesem, tisto, za katero veš, da mi je všeč in ki si mi jo nekoč, ko sem bil majhen, včasih pela zvečer, če nisem mogel zaspati, ali ponoči, če sem se prebudil zaradi strašnih sanj.”

“Pomiri se, Nič, tukaj sem in vse je pod nadzorom ...”

“Pomir... Pomir... Pomir...”

Ne, ne, tole ni dobro. Sploh ni dobro. Vedno bolj se tresem, roke se premikajo same od sebe. Tudi to se ne bi smelo dogajati, toda kaj naj storim? Ne obvladam jih.

PRAV IMAŠ, RES NI DOBRO.

“Pomiri s... Pomiri s...”

PST ... SI SLIŠAL?

Sem, sem. Kar naprej ponavlja “pomir”.

NE TEGA, MISLIL SEM NA TLESK TAM SPODAJ.

Tudi meni se je zdelo, da slišim nekakšen tlesk, suh zvok, ki prihaja iz sobe. Praviš, da bi bilo treba iti pogledat? Madar mogoče preizkuša moj pogum in od mene pričakuje dokaz, da nisem reva.

MALO SI PA ŽE.

To veva jaz in ti. No, mogoče tudi ona ... Ampak tokrat je ne smem razočarati.

Daj no, pogledat grem. Če je preizkus, bi ga na vsak način rad prestal.

V tej popolni temi se moram najprej spomniti, kako so razpostavljeni predmeti v telovadnici.

Za začetek počasi stopimo s te preklicane tekalne steze, ki se je takrat, ko je vse ugasnilo, v hipu ustavila in me skoraj ubila. Upajmo, da bo Madar zadovoljna, ker nisem izgubil ravnotežja. Že samo za to bi si zaslužil dodatno točko.

Presneto, tako živčen sem, da so se mi dlani prilepile na orodje kot takrat, ko od prenaprezanja dobim krče in ne morem razkleniti prstov.

VIDIŠ, PREVEČ SE NAPREZAŠ. VČASIH SE SAMO PRETVARJAŠ, DA VADIŠ. RES MISLIŠ, DA MADAR TEGA NE OPAZI?

Mislim, da nekaterih tem ta trenutek ni primerno vleči na plan. Poleg tega vem, kako me po vadbi bolijo mišice. Predvsem ponoči noge nočejo biti pri miru, kar same se premikajo po postelji in mi ne dajo miru.

Ampak zdaj, ko sem zlezal dol, me ne moti, previdno poskusimo najti vrata. Tik za metuljčkom so, kjer treniram prsne in hrbtne mišice. Zahtevajo, da te mišice najbolj utrjujem, ker jih največ uporabljam. Kar se mene tiče, bi raje delal samo vaje na klopi za trebušne mišice in kvadricepse. Nor sem nanje.

Zadnje mesece sem zelo zrasel, ne le v višino, tudi okrepil sem se in močnejšega se počutim. Pod zalizki mi je celo zraslo malo brade. Vprašal sem, ali si jo lahko obrijem, toda Madar je rekla, da je za zdaj v redu in da še ni prišel čas. Kmalu mi bodo pokazali video o tem, kaj pomeni, da postaneš moški: vem le to, da si po sintezi še nekaj časa otrok, nato postaneš fant in nazadnje moški. V resnici sem že sam poskusil ugotoviti, toda na zaslonu se je izpisalo, da nimam pooblastil za to iskanje, in zato sem bil malce prizadet. Ne morem drugega, kot da počakam. Če moraš ubogati, moraš to početi v vseh primerih. Upam le, da s svojo radovednostjo nisem razočaral Madar.

POSKUSI SE SPET ZBRATI, NE POZABI, DA JE CILJ PRITI IZ TELOVADNICE. ZBERI SE!

Ni lahko, če nič ne vidiš, v glavi si moraš izdelati zemljevid.

Av! Najbrž sem brcnil uteži, ki sem jih pustil na tleh, preden sem šel teč.

SI VIDEL? KOLIKOKRAT TI JE MADAR REKLA, DA JE TREBA VSE POSPRAVITI TAKOJ, KO NEHAŠ KAJ UPORABLJATI? MADAR IMA VEDNO PRAV.

Prav, naslednjič bom bolj pazil. Ti pa me kar naprej kritiziraš.

No, končno sem prišel do stene. Od tukaj naprej bo vse lažje: dovolj bo, če se bom stisnil k steni in razširil roke, dokler ne bom točno na sredini začutil vratne odprtine.

Počasi ... počasi ... Še malo, pa bi moral biti tam. Če je to preizkus, mi gre odlično. Madar bo ponosna name in nocoj mi bo za nagrado po večerji dala sojin sladoled, mogoče s sojino čokoladno polivko in mletimi lešniki. Nagrada za velike uspehe.

Kmalu se bodo hkrati prižgale vse luči in zaslišal jo bom, kako ploska in mi govori bravo, preizkus opravljen.

“Pom..., pom..., pom..., pom..., pomir...”

Kako zoprno. Zelo težak preizkus je. Vsaj za deset točk. Malo preračunajmo: z doseženimi desetimi točkami bom zaključil to stopnjo in napredoval na naslednjo.

Oh, sem že skoraj v celici.

Samo še tega je manjkalo, da me prime lulat. Kar v hlače se bom.

PRED VSAKIM TRENINGOM MORAŠ IZPRAZNITI MEHUR. TAKO JE PRAVILO. IN TUDI TOKRAT GA NISI UPOŠTEVAL: OPAZIL SEM, DA PRED VSTOPOM V TELOVADNICO NISI ŠEL NA STRANIŠČE. ZA TO BI SI ZASLUŽIL GRAJO.

Kaj morem, če se mi prej ni mudilo!

NI VAŽNO, ALI SE TI MUDI ALI NE, ITI MORAŠ IN PIKA. PRAVILA SO PRAVILA.

Daj no, stranišče je takoj tu zraven in samo hipec mi bo vzelo.

Premikam se ob steni.

Ni težko lulati v temi: tudi kadar ponoči vstanem, se ne vidi dobro.

Končno stopim v celico; ob steni, kjer stoji postelja, je razpoka. Skoznjo pada sivkasta svetloba. Čudno, nikoli prej je ni bilo tam. Prišežem. Prvič jo vidim. Še nikoli prej je nisem.

Seveda grem naravnost tja.

NE, STOJ. NE HODI TJA. RAJE BODI PREVIDEN IN VPRAŠAJ MADAR.

Tja grem.

SEM TI REKEL, DA NIKAR!

In jaz sem rekel, da grem tja. Gotovo je to del preizkusa. Zakaj bi bila razpoka sicer tam?

Počasi vtaknem prste v režo.

Glej no, vrata so.

Roka mi spet začne drhteti, toda vseeno jo razprem. Zoprno, težko je.

Zdaj vsaj malo bolje vidim.

Toda kakšna celica je to?

KJE SI SE ZNAŠEL?

Tudi sam se to sprašujem. Po stenah so luči, ki oddajajo sivo svetlobo. Ozrem se okoli sebe. Žice, samo metri žic, razpeljani po črnih stenah.

“Pomir... Pomir... Pomir...”

Madarin glas je zelo glasen. Od strahu kar poskočim. Z dlanmi si pokrijem ušesa. Še vedno je preglasna. Vse se kar trese. Tudi trebuh in naprej vse do srca, ki še naprej razbija kot obsedeno in me suva od znotraj.

TAKOJ SE VRNI NOTER, TU JE VIDETI NEVARNO.

Tokrat imaš prav, bolje bo, da te ubogam.

Zasučem se in se spotaknem ob kabel, ki vijuga po tleh kot hudobna kača v nočni savani, kadar ne sveti mesec. Da ne bi padel, se primem za drug kabel in potegnem dol škatlo, da grozno zabobni. Črno kocko.

Toda v njej je Madar!

“Pomiiiiir...,” zakriči, potem pa s sesljajočim pokom dokončno utihne.

Obrnem se.

Joj, ne. Reci mi, da ni res, reci mi, da ni res. Prejšnja razpoka je izginila, ni se več mogoče vrniti v celico.

V PASTI SI!

Obrusim si konice prstov, da bi jo spet našel. Daj, daj, daj! Presneta razpoka, kam si izginila?

Nič, vse je zaman.

Tu notri bo kmalu zmanjkalo zraka: ravno včeraj sem videl film o podmornici, ki nasede na dnu oceana. Mornarji umrejo, ujeti kot miši v pasti brez možnosti za pobeg. Vsi umrejo, drug za drugim. Nihče jih niti ne poskusi rešiti.

Ne bi rad umrl tako, da bi se zadušil.

Zrak, potrebujem zrak.

POSKUSI OSTATI MIREN. ČE SE BOŠ VZNEMIRJAL, BOŠ PORABIL VEČ KISIKA. NE POZABI NA TISTO, KAR SI SE NAUČIL. ZDAJ JE IZREDNO STANJE. VARČEVATI MORAŠ Z ZRAKOM IN MOČMI. OBVLADUJ VSAK GIB, PREMAKNI SE LE TEDAJ, KO NATANČNO VEŠ, KAJ MORAŠ STORITI.

Zasučem se in sredi smešnega prepleta žic pred seboj zagledam črna vrata. Prej jih ni bilo tam ali pa jih nisem opazil. Na njih je dolg rdeč ročaj in zelen trak z napisom *Izredno stanje*. No, če to ni res izredno stanje! Tudi ti si tako rekel. Potisnem ročaj in izstopim. Vrata se s pokom zaprejo za menoj. Pok je še glasnejši kot tisti prej. Boleče mi odmeva v glavi.

KAM SI VENDAR IZGINIL?

Ena

Belo.

Hladno, zelo hladno. Ne bi mogli malo dvigniti temperature?

“Nemudoma dvigniti temperaturo!”

Dam glasovni ukaz, vendar ga nihče ne uboga. Premrzlo je, mogoče ukazi zaradi toplotne blokade ne delujejo pravilno. Tehniki bodo morali ukrepati.

Tukaj je še preveč zraka. Toda kje natančno? Ne vidim dobro, vid se mi je zameglil, kot bi mi solze zamrznile v očeh.

NE MISLI NA TO. ČIM POČASNEJE DIHAJ, SICER TI BODO ZAMRZNILA TUDI PLJUČA. NE OZIRAJ SE OKOLI SEBE. ZAPRI OČI, KONCENTRIRAJ SE NA KISIK, KI POTUJE PO KRVI IN TKIVU PRINAŠA HRANO.

Prav, upočasnim dihanje in zaprem oči. Kakor hitro se bom počutil bolje, jih bom spet odprl. Ampak ne še zdaj.

Kakšen grozljiv občutek: v glavi se mi vrti, čutim, da je lahka, kot bi se ločila od vratu, kot bi lebdela v zraku. Kaže, da se tudi moj želodec vrti, spremenil se je v pitona, ki se ovija okoli plena, iz požiralnika pa se mi dviga neznana slabost, da me ščiplje po grlu in me sili h kašlju.

In zdaj na lepem ne diham več. Saj sem vedel, da se bo tako končalo: moje prsne mišice je zgrabil krč. Še huje, vse telo je ohromljeno, niti premakniti se ne morem več. Kakšna čudna otrplost, mišice so v krču in me bolijo, vsak trenutek bi se lahko celo pretrgale. Tudi obrazne mišice me silijo, da se smehljam kot kak bedak, kot bi bilo v tem položaju kaj zabavnega ...

ZDAJ PA SE POMIRI, PROSIM! NE POZABI, KAKO TE JE UČILA MADAR: SAMOObVLADOVANJE IN DISCIPLINA. SPROSTI UM IN V SEBI USTVARI PRAZNINO.

Bom poskusil.

Samoobvladovanje in disciplina. Samoobvladovanje in disciplina.

Vaje v koncentraciji mi gredo odlično, vedno dobim največ točk.

Sprostim um in ustvarim praznino v sebi. Praznino v sebi. V sebi.

Vidiš, je že bolje. Deluje. Mišice se sproščajo. Zdaj se mi celo posreči, da se zavrtim na eni nogi, še vedno z zaprtimi očmi. Gležnji se mi ne izneverijo in ravnotežje je popolno.

Počasi spet odprem oči.

Velikanska stena iz množice sivih kock.

Vid je še vedno zamegljen.

Z roko povlečem po steni, vlažna je in hrapava; na vedno enakih razdaljah so izbočene črte, kot da stena ne bi bila dokončana. Črna vrata so še vedno tu, pred menoj, zdaj so v primerjavi s steno videti majhna, predvsem pa preklicano zaprta. Na tej strani ni nobenega ročaja. Niso drugega kot zavratna črna kovinska plošča, ki me ločuje od Sveta, nepremagljiva ovira. Rad bi šel skozi kot kak superjunak ali prikazen.

Ves obupan potrkam, ne odpro se. Tolčem s pestmi, si ranim roko, toda nič ne pomaga. Madar, kje si?

MOGOČE TE MADAR TU NE MORE SLIŠATI.

Kako me ne bi slišala?

NE VEM. REKEL SEM LE MORDA.

Kaj mi torej svetuješ: se poskusim obrniti?

NE, RAJE NE.

Ubogam te. Mogoče je bolje, da ostanem tu pred steno, sploščenega nosu, da ne bi nič videl.

JA, RES BO BOLJE.

In vendar prevlada nagonška želja, da bi se obrnil, ne da bi vedel, zakaj. Zavrtim se na peti.

Ni bilo pametno: spet ne morem dihati.

Zrak, zdaj razumem: ta me uničuje. Koliko ga je! Ogromno, toliko da se utapljam v njem. Nazadnje bom končal natančno tako kot tisti v podmornici, ujet v oceanu zraka, ki preprečuje dihanje in duši. Nihče več mi ne bo priskočil na pomoč. Mrtev od zadušitve z zrakom.

NE OZIRAJ SE OKOLI SEBE!

Seveda ne, sicer bom umrl. Saj nisem neumen.

Ampak samo trenutek. Se spomniš tistega lanskega vadbenega modula na sedmi stopnji?

NE, NE SPOMNIM SE GA. POVEJ KAJ VEČ.

Položaj je bil resnično kritičen in iz njega se je bilo mogoče rešiti le s hladnokrvnostjo, zbranostjo in prepoznavanjem edine možne poti. Prav v tem je bil trik: ne obupaj, temveč pozorno razčleni vsako podrobnost. Položaj je tu najbrž podoben, obstaja le en izhod. Naj pomislim ... Če ne morem nazaj, to pomeni, da moram naprej. Osredotočiti se moram, to je vse.

ODLIČNA IDEJA: POIŠČI DOSEGLJIV CILJ IN SE POTEH OSREDOTOČI NANJ.

Tam na koncu je nekaj, podobno je velikanskim zaslonom; daleč so, toda če se spustim v tek, ne bi smelo trajati dolgo, da pridem do njih.

MOGOČE JE TO MALCE PREVEČ. SE TI NE ZDI, DA PRETIRAVAŠ? KO SEM OMENIL DOSEGLJIV CILJ, JE BIL POUK NA DOSEGLJIVOSTI. NE POZABI, DA SO V NAVODILIH, V POGlavJU O RAVNANJU V IZREDNIH PRIMERIH, ODSVETOVANA PREVEČ DRZNA ALI NEPREVIDNA DEJANJA, PRI KATERIH NE MOREŠ VnapREJ OCENITI TVEGANJA.

Me imaš za tako nepremišljenega, da ne bi vnaprej ocenil tveganja? To sem storil in vem, da se mi lahko posreči. Madar je bila vedno ponosna na moje rezultate na tekalni stezi; če me kliče "moj prvak", tega ne počne

brez razloga. Zelo dobro mi gre v programu krepitve telesne moči, iz tedna v teden izboljšujem rezultate. Veš tudi, da se na vadbenem monitorju vsakokrat, ko izboljšam rekord, prikaže utripajoča zelena zastavica. Tri zelene zastavice so kreditne točke, ki te popeljejo na naslednjo stopnjo, in jaz sem že skoraj pri vrhu.

Res se mi bo posrečilo priti tja.

ČE TI TAKO PRAVIŠ.

Toda zakaj me stopala tako bolijo?

Sklonim se in se jih dotaknem.

Noro, hladna so kot led! Takoj odmaknem roko. Na njej ostane nekaj snežnih kristalov, potem jih kožna toplota spremeni v vodne kapljice.

SNEG TI JE PRENIKNIL TUDI SKOZI LUKNJE V SANDALIH, ZATO NAJBRŽ ČUTIŠ, KOT BI TE ZBADALO V NOGE.

Toliko ga je tod okoli! Najbrž se je zrak zato tako ohladil. To me preseneča. Nešteto krat sem ga videl na zaslonih, toda nisem si mislil, da v resnici obstaja, predvsem pa si nisem predstavljal, da je tako mrzel. Vanj potisnem prst, nato obe dlani, potem roki do komolcev in še čez. Sprva je zabavno, na lepem pa rok ne čutim več. Preplašen ju potegnem ven: postali sta rožnati, skoraj višnjevi, kot takrat, kadar se kopam v prevroči vodi in me koža potem peče. Nisem vedel, da sneg povzroča bolečino; najbrž mi Madar zato nikoli ni dovolila, da bi se ga dotaknil.

Dvignem glavo; prostrana belina me ločuje od odmaknjenih zaslonov. Povsod je sneg. Nemogoče se mi zdi, da ga je toliko. Piton v želodcu se je spet začel zvijati. Ne smem razmišljati o njem, samo na ono stran moram in konec. Ne smem obmirovati tukaj: vrata se ne bodo več odprla.

TECI TOREJ, ČE SI SE TAKO ODLOČIL. NE ZAPRAVLJAJ ČASA Z NEPOTREBNIM TUHTANJEM. NE POZABI: NOBENIH ČUSTEV, PRED TEBOJ SO LE IZZIVI, KI JIH MORAŠ PREMAGATI, IN CILJI, NA KATERE SE MORAŠ OSREDOTOČITI. TECI ZDAJ!

Spustim se v tek in med tekom začnem na ves glas prepevati, da ne bi čutil tiste strašne bolečine v stopalih, ki mi leze v meča.

We all live in a yellow submarine, yellow submarine, yellow submarine. We all live in a yellow ...

PRAV ZAPIČIL SI SE V TO PODMORNICO, KAJ?

Madar mi jo vrti, kadar vadim, Beatlesi so ji zelo všeč, sploh pa trdi, da je ta pesem idealna, ker ti daje ritem. Kot nekakšna koračnica. Pravi, da se roke in noge ob tej glasbi premikajo same od sebe in se ne utrudijo, tudi mlečna kislina se ne nabira. Sovražim mlečno kislino, zaradi nje imam krče v rokah, da se oklenejo igralne palice in jo težko obračam.

Glej, dim!

Iz ust mi pride bel oblak. Kot v filmu, kadar junaki sedijo za mizicami v bifeju in kadijo, se smeji, pijejo viski z ledom in govorijo, prinesi mi še enega, samo da tukaj ni cigaret. Ne bi rad videl, da bi me sneg začel peči v notranjosti, ne le po stopalih.

Poskusim prijeti dim z rokami. Pobegne mi. Ne pusti se prijeti. Razblini se med prsti, ki jih sploh ne čutim, in v trenutku izgine.

Poskusim še enkrat. Globoko vdihnem in silovito izdihnem ves zrak, ki ga imam v sebi. Na preizkusu pljučne kapacitete moram čim močneje izdihniti v sivo plastično cev; zdaj naredim enako, le brez cevi. Na vsem lepem se pred menoj napihne bel stožec dima, nato naglo počí, da se lahko dvigne. Vse skupaj traja tri sekunde, največ štiri.

Znova zaprem usta. Bolje, da pojem v mislih. Ne smem kaditi. Za nobeno ceno.

BRAVO. KAJENJE UNIČUJE PLJUČA. KAKŠEN SMISEL BI IMELO, DA BI NAS SINTETIZIRALI, ČE BI POTE M ZBOLELI? KAJENJE JE NA SVETU PREPOVEDANO. LE TAKO NAPREJ, USTA IMEJ ZAPRTA. NIČ NE PRIDE NOTER, NIČ VEN.

Tale zgodba mi vedno manj ugaja. Manjkali so le še dim, sneg, mraz in ves ta zrak tod okoli. Toda koliko prostora je! Na videz neskončen je. Pogledam desno in levo, pogledam naprej in nazaj, vztrajno iščem zidove, meje, strop nad glavo, toda ničesar ni.

RES SI SMEŠEN. SEVEDA SO MEJE. BREZ MEJA NI MOGOČE ŽIVETI. SAMO DALEČ SO IN JIH OD TUKAJ NE VIDIŠ. PRAV SI RAZUMEL: PRIŠEL SI V DRUG SVET, ENAK TISTEMU PREJ, SAMO VELIKO, VELIKO VEČJI JE. IN ČE JE TO NAPREDOVANJE NA NOVO STOPNJO? VIŠJO IN ZAHTEVNEJŠO STOPNJO? BOŠ VIDEL, DA BOŠ PREJ ALI SLEJ PRIŠEL DO STENE, KJER SE BOŠ USTAVIL. MADAR JE PRAV TAM, KAMOR TEČEŠ. NIČ NE SKRBI. TAM TE BO ČAKALA MADAR.

Toda zakaj mi Madar ni nič povedala o tem večjem Svetu? Nisem vedel, da vse to v resnici obstaja.

NE ZASTAVLJAJ NESMISELNIH VPRAŠANJ: MADAR VEDNO VE, KAJ JE ZATE DOBRO ALI SLABO. ZAUPATI JI MORAŠ. ČE TI NI PAVEDALA, TO POMENI, DA NISI SMEL VEDETI. MOGOČE TE JE HOTELA PRESENETITI. NA DOLOČENI STOPNJI V PROGRAMU TO ODKRIJEŠ SAM. MOGOČE CELO OBSTAJA SVET, VEČJI OD TEGA IN GA ŠE NISI VIDEL. NIČ NE SKRBI: NI TI TREBA VEDETI VSEGA, SAMO REŠEVATI MORAŠ NALOGE IN POČETI TISTO, KAR ZAHTEVAJO OD TEBE. NE RAZMIŠLJAJ PREVEČ. TO TI GOVORI TUDI MADAR: MISLIM NE

PUŠČAJ SVOBODE, ZGODI SE LAHKO LE KAJ SLABEGA, TE ZMEDE IN TI NE DA MIRU. NAZADNJE BOŠ TEŽKO ZASPAL IN NASLEDNJE JUTRO NE BOŠ IMEL JASNE GLAVE ZA VADBO.

Hm, vseč mi je misel na novo stopnjo in tudi tista o presenečenju.

Če ne drugega, je zdaj konec polj in sem prišel do ceste. Saj to je cesta, kajne?

TAKO SE MI ZDI.

Prvič sem na cesti, hočem reči, na pravi cesti.

KAJ HOČEŠ REČI?

Tiste na simulatorju so podobne, toda s to se ne morejo primerjati. Ne le da jo gledaš, tudi hodiš lahko po njej, se je dotikaš, jo vohaš!

Sneg je tukaj drugačen, predvsem ga je manj in poleg tega je iz njega nastala temna plundra. Poskusim se ga dotakniti: še vedno je mrzel kot prej, ampak malo črne packarije mi ostane na prstih. Očistim si jih tako, da jih obrišem v kratke hlače. Umazane so, upam, da Madar ne bo huda.

Izpod snega se prikaže hrapava, temna površina. Poklekнем in z rokami podrgnem po njej. Groba je, kot bi bila iz množice temnih kamenčkov, ki jih drži skupaj črno lepilo. Ko spet vstanem, mi jih nekaj ostane na koljenih. Ojej, otrkam si jih, toda medtem se je z mojimi nogami zgodilo nekaj strašnega: koža je rdeča in tam, kjer so bili kamenčki, so zdaj bele luknjice.

V simulatorju se to nikoli ne bi zgodilo. Tale nova cesta mi ni vseč.

Dvignem pogled. Ulične luči razsvetljujejo zidove. Oči švigajo sem ter tja, preveč vsega je videti. Vsega je preveč.

Zbegan sem.

SAJ SEM TI ŽE REKEL: ZBERI SE, NE PUSTI SE ZMESTI TISTEMU, KAR IMAŠ OKOLI SEBE, GLEJ LE TISTO, KAR POTREBUJEŠ. DRUGO NE OBSTAJA. ZAKAJ SI TOLIKO VADIL, ČE SE POTEK TAKO ZMEDEŠ?

Govoriš, kot da je lahko, toda tukaj je preveč vonjav in premočne so. Ne razumem, po čem dišijo ne od kod prihajajo, vem le, da so drugačne, tuje in slabe.

Všeč mi je vonj po modri kopalni peni iz avtomata za tekoče milo v kopalnici, tisti po sojinem hamburgerju iz avtomata za hrano, kakor hitro se segreje, vonj po plastiki, ki mi ostane na prstih, potem ko ves dan premikam igralno palico, vonj po novih telovadnih copatah, takoj ko jih vzamem iz škatle. Ne ti vonji, zaradi katerih me peče v nosu in se mi obrača želodec.

Res imam občutek, da sem v velikanski videoigrici, čeprav je veliko večja kot senzorični simulator, ki sem ga vajen. Tu sem res znotraj igrice.

Ne verjameš, da je to nekaj novega, kar je treba preizkusiti? Vem, postopek ni standarden, navadno obstajajo videi z navodili in Madar mi potem

pojasni, kaj je treba preizkusiti. Toda če bi bilo res tako, bi bila to sijajna novost.

ZDAJ JE, KAR JE. ZBERI SE! KOLIKOKRAT TI MORAM ŠE REČI? IZGUBLJAŠ KONCENTRACIJO IN OSREDOTOČENOST. ČE BOŠ IZGUBIL IGRO, BOŠ NEZADOVOLJEN TI, PREDVSEM PA NE BO ZADOVOLJNA MADAR. TUDI TOKRAT MORAŠ ZMAGATI, PRAVZAPRAV RAVNO TOKRAT, KO JE VIDETI TAKO TEŽKO.

Da, medtem pa stopal sploh ne čutim več, tek mi ni kaj prida pomagal. Modrikasta so: še nikoli niso bila takšna. Samo poglej! Moj bog, kaj se dogaja? Bojim se, da bodo odpadla.

PREDSE GLEJ, NE V STOPALA!

Saj gledam predse! Ne v stopala, čeprav so modrikasta, čeprav me bolijo, čeprav prstov ne čutim več.

Hej, ali tudi ti vidiš tisti veliki *touchscreen* na steni?

Končno! Približujem se in sem kot prerojen. Ravno to zdaj potrebujem: fantastičen avtomat za hrano. Velikanski.

Koliko sladice je, lepih in vabljivih, vse v popolni 3D-tehniki. Kakšna sijajna grafika! Že ob pogledu nanje se je moj želodec spremenil v brezdanjo jamo. Ne morem se odločiti, kaj naj izberem. Če bi bilo odvisno od mene, bi vzel vse. Tu je nenavadna torta v obliki drevesnega debla, druga je bela, potresena z rjavimi drobtinami, rumeni piškoti v obliki možicev in tam spodaj ... Presneto, ne vidim dobro.

POSKUSI PRIBLIŽATI!

Sijajen predlog. Lahko bi bila jabolčna torta, ki jo imam najraje in tudi Madar je najbolj všeč. Meni, da nas vonj po jabolčni torti naredi boljše; nekoč jo je celo raznesla po Svetu in jaz bi se bil kmalu razjokal. Samo enkrat se je zgodilo, toda še vedno se dobro spominjam.

Tok tok po steklu.

Čakam.

Nekaj ne deluje.

Tok tok se nadaljuje in nič se ne zgodi; slika je zamrznjena, ne povečuje se. Funkcija približevanja je najbrž izklopljena.

Poglejmo, ali se da dobiti vsaj kaj slanega. V tem mrazu bi se najbolj prilegla kakšna topla jed. In potem seveda kaj sladkega.

S prsti zdrsnem po steklu na desno, da bi zamenjal sliko in preklopil na kaj slanega. Ampak torte so še vedno tam.

POSKUSI ŠE ENKRAT.

Pritisnem močnejše, vendar slika ostane nespremenjena. Prav zares ni moj večer.

In če je to nov model zaslona na glasovne ukaze?

KAKO DA SE NISI PREJ SPOMNIL NA TO? DAJ, POSKUSI!

“Pražen neoluščen riž z zelenjavo, prosim.”

“Pražen neoluščen riž z zelenjavo, prosim.”

“Hej, naročil sem pražen neoluščen riž z zelenjavo!”

Če bi bila tu Madar, bi se odprla vratca in v rokah bi že imel veliko skledo. V neoluščenem rižu je dvakrat toliko fosforja in železa kot v oluščnem, bogat je z vlakninami in uravnava delovanje črevesja. Zelenjava vsebuje mineralne soli in vitamine. Vsak dan moram pojesti vsaj dve porciji.

Poskusil sem, ampak tu nič ne deluje. Še malo, pa bom omedlel, tako sem lačen. Po programu telesne vadbe sem vajeen takoj jesti, zdaj pa je že zelo pozno. Saj, koliko je sploh ura? Bodo luči tudi tukaj same ugasnile, ko bo čas? Bom nocoj ostal kar brez večerje?

Kako me bolijo stopala! In kakšen mraz!

Ne, ne zdržim več.

NIKAR SE ZDAJ NE CMERI, LEPO PROSIM.

Veš kaj, skoraj bi se, ko bi le imel dovolj moči.

Zdi se mi, da luči pojemajo, vse vidim megleno. Mogoče bo bolje, če se malo zleknem, na bruhanje mi gre.

NA TLEH JE UMAZAN SNEG, KI PUŠČA ČRNE MADEŽE.

Ni pomembno. Prehud mraz je, rad bi se zvil in zaprl oči. Samo malo.

NE! NIKAR!

Daj no, samo za trenutek. Potem jih bom takoj spet odprl. Tehnikom s tega Sveta se bo medtem mogoče posrečilo povišati temperaturo in popraviti monitor. Potem bom lahko jedel, kar bom hotel. In ko se bom zbudil, bo spet vse v redu. Tako kot prej.

AMPAK, NIČ, ALI NE SLIŠIŠ, KAKO V DALJAVI LAJAJO PSI? MADAR TE IŠČE, NE SMEŠ RAVNO ZDAJ ZASPATI, OSTATI MORAŠ BUDEN IN JI POVEDATI, KJE SI.

NIČ! NIČ, ME SLIŠIŠ?

Dve

“Veš, danes je bil nor dan, eden tistih, ki se kar nočejo končati. Imela sem občutek, kot bi se vsi otroci sveta dogovorili, da bodo zboleli ravno danes. Bi mi verjel, da si na oddelku nisem utegnila vzeti niti trenutka za kavo? Vsi so imeli enake simptome, drug za drugim, kot bi bili fotokopirani: visoka

vročina, bolečine v trebuhu in driska. Ta preklicana gripa bo zdesetkala meščane ... Joj, oprusti mi za trenutek ...”

Kaj se vendar dogaja?

“Oprusti, Luca, če se mi ni ravnokar sanjalo, na pločniku leži fantek. V takem mrazu! Ustavila bom in preverila, za kaj gre, te pokličem nazaj ... Ja, previdna bom, nič ne skrbi. Poljubček!”

Zavrem. Preostro. Avto se zadrša po asfaltu. Zavorni sistem ABS srhljivo zaškriplje, da mi zatrepeta tudi stopalo na pedalu.

Ustavim komaj centimeter od pločnika.

Avto pustim kar počez, skoraj sredi ceste. Sploh pa, kdo bo v takem vremenu pripeljal mimo?

Odprem vrata, mraz mi gre do kosti. Zavijem se v plašč in si nataknem volneno kapo.

Pazi, da ti ne bo spodrsnilo. Pločnik je bleščeča ledena plošča. Ne smem si ravno zdaj zlomiti noge. Samo še nekaj dni je do božiča. Večer pred odhodom na počitnice.

Prav sem videla: na tleh leži fantek, nezavesten je.

Ampak od kod se je vzela? Nori so, da ga takole oblečenega spustijo ven. V sandalah, kratkih hlačah in bombažni majici je videti, kot bi se odpravljajal na tropske počitnice. V takem vremenu bi lahko še zmrznil.

Dihanje je pravilno, malce upočasnjeno. Utrip je šibak, vendar ritmičen. Ne morem ga pustiti tukaj. Neumno bi bilo klicati rešilca, celo večnost bi trajalo, da bi prišel. Ne gre drugače, moram ga nekako naložiti v avto.

Stečem odpret vrata.

Vrnem se. Ga dvignem.

Težak je kot cent! Najbrž ima kakšnih trinajst let, brčice mu že poganjajo in kar mišičast je. Ko bi vsaj kdo prišel mimo, da bi mi pomagal. Ampak kdo bi hodil ven na tak večer?

Končno se mi posreči.

Zaprem vrata.

Gretje do konca. Fanta pokrijem s svojim plaščem.

Dobro, kaj kmalu je dihanje globlje in tudi utrip se pospeši. Zdaj se tudi spontano giblje, premakne roko. Prihaja k sebi. Najbrž je omedlel pred kratkim.

“Luca, kmalu bi me kap! Ne, nikar ne skrbi, nič se mi ni zgodilo. Z mano je vse v redu, prisežem! Kar zadeva tistega fanta na pločniku ... Res je bil tam, nisem imela prividov. Pomagala sem mu in ga naložila v avto ... Ja, popolnoma sama, težaško delo, še sama ne vem, kako se mi je posrečilo. Ne, nobene rane nima niti sledi udarcev, videti je kar zdrav ... Kako, kdo je?

Kako pa naj vem? ... Ja, sem mu že prebrskala žepe, pri sebi nima nobenih dokumentov, ničesar nima, razen obleke. Počakaj, počakaj trenutek. Vse kaže, da se prebujata. Kmalu te pokličem, poljubček!”

Obrnem se k njemu, komaj je odprl eno oko. Drugo je še napol zaprto. Zdaj je zaprl obe.

Poskusim ga umiriti tako, da ga pobožam.

KJE SI?

Počasi odprem oči, eno za drugim. Nisem več tam, kjer sem bil prej. Prej je bil tam velik zaslon na dotik, ki ni deloval, avtomat za hrano, poln sladice, in tisti čudni tlak s črnimi grudicami, zdaj pa je tu spet toplo, ležim na nečem mehkem in predvsem se je vrnil strop. Vidim ga, čudovit je: siv, nižji kot v Svetu, veliko nižji. Končno je tu strop. Kako lepo ga je imeti nad glavo, tu ni nevarnosti, da bi umrl, ker bi se zadušil z zrakom. Zdaj pa dovoli, da spet za trenutek zaprem oči, preveč sem utrujen in še vedno čutim, da sem šibek. Naj uživam v tem trenutku. Madar se je vrnila pome.

TUDI TI SI JO SLIŠAL, A NE? BIL JE NEKI GLAS. AMPAK NE NJEN.

Ja, najbrž se na zaslonu vrti video. Samo besed ne razumem. Nimam moči, da bi spraševal. Pusti me počivati, tukaj mi je lepo.

MOGOČE BI BILO BOLJE, ČE BI POBEGNIL ...

Zakaj si to rekel?

DOVOLJ BO, DA ODPREŠ OČI.

Ne zdaj.

Ampak ... nekaj se dotika mojega obraza. Kaj je to?

Na široko odprem oči.

“Aaaa!”

Ne, ni mogoče! In kdo si ti? Pusti me pri miru! Ne dotikaj se me! Tega ne smeš delati. Ne smeš si dovoliti. Ojej, kaj se dogaja z mano? Od kod si vendar prišla? Mora me tlačiti.

Ne zdržim.

Umiram. Ja, umiram.

NA, ZDAJ TE ŽE NI VEČ.

“Luca, prosim, poslušaj me, ne da bi me prekinjal: nekaj pomembnega moraš vedeti. Se spomniš, ko sem rekla, da fant prihaja k sebi? No, pravzaprav je bilo potrebno samo malo toplote, da je spet odprl oči. Takrat pa, kaj vem, mogoče se tudi motim, ampak nasmehnila sem se mu in ga pobožala po licu. Kar tako, da bi ga pomirila. Prisežem, nekaj najbolj običajnega, saj veš, koliko otrok vidim, znam ravnati z njimi ... No, kaj bi dala, da tega ne

bi bila naredila! Komaj sem se ga dotaknila, je debelo pogledal, kot bi bil nor, in spustil takšen krik, da sem kar poskočila na sedežu. Verjemi, res ga je bilo strah, kot bi videl prikazen. Potem je spet omedlel in zdaj je v nezavesti. Moja bolnišnica je predaleč, v tem vremenu bi trajalo več kot uro, da bi prišla tja: kaj praviš, ko bi ga raje pripeljala k tebi? Saj si nevrolog, tvoje mnenje bi gotovo koristilo, čeprav ne verjamem, da je kakšna možganska motnja ... Kako, kaj sumim? Po mojem je omedlel samo zato, ker ni prenesel mojega dotika. To se navadno dogaja otrokom, s katerimi so zelo grdo ravnali, take reakcije sem videla že večkrat, niti božanja ne prenesejo. Pri tem pa ni niti sledov udarcev ne hematomov, urezov ali opeklin. Prepričati se moramo, da ni kaj resnega, kar se ne vidi ... Prav, prihajam, ko bom v bližini, ti bom pozvonila ... Ja, počasi vozim, pomiri se, videti je kot na Aljaski, ne bi me presenetilo, če bi nocoj sredi ceste zagledala volka ... Poljubček!”

Prevedla Dušanka Zabukovec

Sprehodi po knjižnem trgu

Alenka Urh

Sebastijan Pregelj: Pri kamnitem stolpu.

Ilustriral Jure Engelsberger

Dob pri Domžalah: MIŠ, 2018.

Sebastijana Preglja, štirikratnega nominiranca za kresnika (*Leta milosti, Na terasi babilonskega stolpa, Mož, ki je jahal tigra, Kronika pozabljenja*), smo dolgo poznali izključno kot pisatelja za odrasle, dokler se ni leta 2014 s prvo iz serije zgodb o duhu Babujanu (*Duh Babujan in prijatelji*) podal še na področje ustvarjanja za mlade naslovnike. Dve leti pozneje je sledila še druga knjiga, *Duh Babujan in nepričakovana selitev*, istega leta pa sta izšli tudi prva in druga iz serije pustolovskih Zgodb s konca kamene dobe *Deček Brin na domačem kolišču* in *Do konca jezera in naprej*. Obe deli sta se znašli na seznamu nominiranih za desetnico, prvo leta 2017 in drugo leta 2018. Nadaljevanje *K morju* (2017) razširi geografski domet zastavljene pustolovske pripovedi in s svojim odprtim koncem uspešno vzbuja apetit po novih raziskovalnih avanturah, zato je bil izid novega dela z naslovom *Pri kamnitem stolpu* med mladimi bralci težko pričakovan. Zgodbe se odvijajo nekje na prehodu med kameno in bakreno dobo, pri natančnejši periodizaciji nam pomagajo posamezni pripovedni elementi in motivi, kot so izum kolesa (ki naj bi bilo staro okoli 5200 let) ali rdeče (torej bakrene) puščice, megalitski templji na Malti in še bi se jih našlo. Tema koliščarjev se vse od Jalnovih *Bobrov* (leta 2016 je po istoimenskem animiranem filmu izšel zanimiv interaktivni strip *Bobri Voz* Mihe Čelarja, v katerem liki s pomočjo

sodobne mobilne tehnologije lahko tudi "oživijo") ni prav pogosto pojavljala v (mladinskem) leposlovju, če pa že, predvsem v formi kratke proze. Pregelj jim je s svojo serijo ponovno naklonil daljše pripovedi in obudil starodavno, okoli tri tisoč let trajajočo kulturo, ki je tudi del Unescovega seznama svetovne dediščine.

V zgodbi sledimo mladostnim letom dečka Brina, ki s svojim plemenom živi na enem od ljubljanskih kolišč. Že v prvem delu ga spoznamo kot bistrega, zvedavega in pogumnega devetletnika, torej kot precej tipičnega junaka pustolovsko obarvanih mladinskih del. Ker bralci tako v besedi kot ilustraciji v seriji spremljamo tudi Brinovo odraščanje, so pustolovščine, v katere ga žene bodisi radovednost bodisi solidarnost, vse bolj napete in vse resnejše, od bolj ali manj nedolžnega raziskovanja domačega kolišča k nevarn(ejš)im odpravam. V drugem delu v spremstvu Črne, prijateljice s sosednjega kolišča, že osvoji prvo neznano ozemlje onkraj jezera in ob povratku, kot se spodobi za sleherno smiselno raziskovalno pot, domačemu rodu prinese nova pomembna vedenja in spoznanja. Hkrati stke prijateljstva, ki mu pomagajo pri nadaljnjih podvigih, in izve za nevarnosti, ki ga čakajo na poteh v neznano. Pregelj se pri tem izkaže za spretnega tkalca narativnega platna, saj iz dela v delo počasi in postopoma dodaja nove informacije, ki šele od daleč napovedujejo nastop novih ključnih oseb in namigujejo na prihodnje zasuke zgodbe. Tako na primer avtor bralca že v drugem delu zintrigira z veliko slano vodo in nekaterimi postajami na poti k temu cilju, a tja se skupaj s popotnikoma poda šele v tretjem delu, kjer raziskovalni duh Brina in Črno popelje vse do morja, kot ga imenujejo prebivalci, živeči bližje obalnemu svetu. Jezikovna drugačnost in raznolikost novih področij, sorazmerna z izkušenskim horizontom tamkajšnjih prebivalcev, ustvarja prepričljivo sliko tedanjega življenja. Vprašanja, ki so takrat begala ljudi, so bila seveda drugačna kot danes, ko so nekatere skrivnosti, na primer "kako oblaki vedo, kdaj stresati dež in kdaj sneg" ali "kako to, da sonce in luna ne padeta z neba", vendarle razrešene. Pregelj se poskuša preteklosti približati tudi z govorico, v katere besedišču določene besede še niso obstajale, npr. "v smeri, kot gre sonce", "žival naših prednikov", "luna se je še enkrat stanjšala in še enkrat odebelila". Brina in Črno vodi jasna sla po znanju, po spoznavanju sveta, vodita ju (nekakšna novoveška razsvetljena) dvom in nevera, ki napovedujeta novo dobo. Prehodi med enim in drugim zgodovinskim obdobjem vedno potrebujejo posameznike, ki obrnejo list, zavrnejo stara pojmovanja in miselne prostore množic odprejo za nove poglede. Ena takšnih sta Črna in Brin, ki ne verjameta, "da se svet na eni strani konča za najvišjimi gorami, na drugi pa

za veliko slano vodo.” Ne verjameta, da naprej ni nič, podvomita skratka v preproste ideje lastnega plemena in se podata na tvegano odkrivanje območja onkraj niča. Pomembno podporno vlogo pri tem igra preroško naravnana Sončnica, nosilka intuicije, ki občasno vnaprej napove dogajanje in osrednja lika čuti na globlji, spiritualni ravni. Nezanemarljiva je tudi vloga Brinovega sokola, ki ga junak udomači že v prvem delu, zdaj pa mu kot zvesti sopotnik ves čas sledi in ga s svojim oglašanjem opozarja na nevarnosti. Vsak element tako v zgodbah zasede neko odločilno funkcijo, če ne v isti knjigi, pa v kateri od naslednjih.

Pregelj je v izrazju jedrnat in ekonomičen, kar se da se izogiba deskriptivnosti, zato je bralec vabljen, da nekatere informacije polovi šele iz konteksta. Takšen način pripovedi je vsekakor učinkovit in bralca s strnjnim dogajanjem uspešno drži v šahu, vendarle pa včasih kar malo pogrešamo kakšen daljši ali vsaj podrobnejši opis, ki bi še prepričljivejše zarisal navade tiste dobe. Spoznavno oziroma poučno plat besedila poudarjajo dodatek ob koncu vsake od knjig, ki pojasni nekatere motive in reference, ter viri, iz katerih je avtor črpal osnovo za svojo pripoved in ki jih lahko vzamemo tudi kot napotek za nadaljnje branje (vsekakor je delo napisano tako, da bralca kar samega po sebi ponese k vnovični obnovitvi znanja tistega dela zgodovine).

Glavni liki imajo, kot je običajno v kontekstu žanra avanturistične proze, izrazito pozitivno vlogo in na simbolni ravni bralcem posredujejo sistem vrednot, kot so čast, pogum, iskrenost, iznajdljivost in skrb za druge. V vlogi nepopoljšljivega zlobneža in zakrknjenega negativca nastopa Golobradi, ki se v prvem planu dogajanja pojavi šele v tretjem delu, v predhodnih delih je, skladno z nižjo starostjo naslovnika, kvečjemu omenjen, s čimer se sicer dokaj ubrani koliščarski idili počasi približujejo črne sence. V prvih dveh pripovedih nevarnost predstavljajo pretežno divje živali ali pripadniki kakšne doslej neznanne, a kot se izkaže miroljubne skupnosti. Dlje kot sežejo Brinove in Črnine raziskovalne poti, bolj ko puščata za seboj dim domačega ognjišča, večja so tveganja in ostrejši kremplji, v katere bi lahko padla.

Pri kamnitem stolpu nadaljuje napeto zgodbo: če sta junaka v tretjem delu prišla do morja in se začela spoznavati s tukajšnjim življenjem, ju zdaj vzneseni duh, hrepeneč po spoznavanju novega, nikdar videnega in poznaneega, vleče še dlje, na drugo stran morja in morda vse do otoka velikanov ter “dežele, kjer so doma skrivnosti”. Ko sta Brin in Črna ravno na tem, da bi se v spremstvu dobrohotnega Ribe in njegovega nečaka Vala odpravila čez morje, jim pot prekriža strašna novica: Golobradi je ugrabil Drzno, drzno bojevnicu in poglavarko, ki je junakoma pomagala že v tretjem delu.

Zgodba se na tem mestu zasuka in če je bralec željno pričakoval, da bi izvedel več o oni strani ali deželi velikanov, bo moral na to počakati do izida naslednjega dela serije; tokrat ga namreč zgrabi napet vrtinec načrtovanja, reševanja in bega, ki Brina in Črno spet oddalji od morske obale in ju pahne nazaj proti notranjosti dežele. Bralec je ob koncu četrtega dela še bolj nepomirjen kot ob koncu predhodnega, saj ostane odprto pravzaprav vse, načrtovani ogled dežele na drugi strani morja je spodletel tako nenadno, da se prijateljem ne uspe niti posloviti!

V primerjavi s prejšnjimi deli je tudi tokrat očiten razvoj obeh protagonistov; njune misli in sklepanja so postala zrelejša in spretnejša, poleg tega se zdaj, nekoliko starejša, soočata z novimi težavami, kot je prva simpatija in z njo povezano ljubosumje. Vse izrazitejši je tudi razkol med prebivalci različnih območij, v Brinov in Črnin otroški vsakdanjik iz prvih delov serije vse bolj vstopa zavest o realnih problemih sveta, kot so drugačnost, izkoriščanje, trgovina z ljudmi, etnični absolutizem, suženjstvo itd., ki se pojavljajo z drugimi izrazi, a enakimi obrazi kot danes. Življenje s časom prinaša tudi težke odločitve in situacije, kot je na primer tista, v kateri se je znašel Val, ko je moral izbrati med varnostjo prijateljev in varnostjo družine.

Vse štiri dele je ilustriral Jure Engelsberger in delom vdihnil poseben pečat. Izjemno spretno izrisane črno-bele podobe, ki vsakih nekaj strani upodabljajo zgodbo, spominjajo na strip in zvesto sledijo razvoju glavnega junaka – otroške poteze iz prvega dela v naslednjih izginjajo, vse bolj jih nadomeščajo deške, fantovske. Vizualna plat pripovedi dopolnjuje verbalno, le na enem mestu najdemo odstopanje v obliki kontradiktorne interakcije (ali vsaj dvoumja) – na delu obale, kjer se je kot brodolomec v mladih letih znašel Riba, naj ne bi bilo nič, šele na drugi strani kamnite planote pa naj bi se v skalnem zalivu nahajalo naselje; medtem ko ilustracija prikazuje, da je Riba iz vode prilezel kar v naselju.

Pomembno vizualno informacijo prinaša tudi zemljevid v začetku knjig, ki "osvetli" vsakokratni dogajalni prostor ter prikaže tudi osebe, predmete in lokacije nekaterih dogodkov. Dlje ko prodirata Črna in Brin, več ozemlja se odkriva bralcu, ki si lahko ogleda tudi, kje se kaj nahaja danes in se tako lažje orientira. Obseg ali domet posameznih pustolovščin se v zemljevidu pozna že na prvi pogled, saj tisti v prvem delu serije še ne potrebuje legende, Brin namreč ne zapusti domačega kolišča. V drugem in tretjem delu postaja legenda vse večja, sorazmerno z dolžino in razgibanostjo poti, četrti del pa razlage poti spet ne potrebuje, tudi tu namreč dejansko ne gre za pot, gre zgolj za načrt, ki se je spričo nepričakovanih dogodkov izjalovil.

Serija se uvršča v realistično avanturistično mladinsko prozo, ki predstavlja enega najbolj razširjenih in priljubljenih žanrov mladinske književnosti, pustolovščina pa je naslikana na zgodovinsko ozadje in s tem odstopa od (v sodobnem času) najpogostejših tematskih usmeritev tega žanra (npr. Haramija kot prevladujoče tipe navaja pomorsko, potopisno, športno in taborniško avanturistično prozo, otroško detektivko in vsakdanje dogodivščine). Pripoved ima skladno z žanrsko opredelitvijo hiter tempo, klišejska zgradba in izrazita polarnost med pozitivnimi in negativnimi liki, ki ju praviloma vselej najdemo v tovrstnem pisanju, pa sta nekoliko razgibani z velikim številom najrazličnejših bolj ali manj pomembnih stranskih oseb. Serija o enem najzanimivejših zgodovinskih obdobj na našem ozemlju s svojo napeto zgodbo, obujanjem pomembnih artefaktov naše kulturne dediščine in odlično likovno upodobitvijo predstavlja zanimivo bralsko pustolovščino, ki s svojo poučno in zgodbeno platjo več kot uspešno nagovarja mlade bralce.

Sprehodi po knjižnem trgu

Ivana Zajc

Andrej E. Skubic: Telefon ali tisoč stvari.

*Ilustriral Igor Šinkovec.
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2018.*

Dokazano je, da sodobna tehnologija možgane usmeri v drugačen način sprejemanja informacij kot branje. Ni naključje, da sta tudi Bill Gates in Steve Jobs, ki sta v svet popeljala mnogo pametnih škatlic, svojim otrokom prepovedala njihovo rabo. Vpliv sodobne tehnologije na pozornost je Pulitzerjev nagradjenec Nicholas Carr opisal z metaforo razlike med smučanjem na vodi in potapljanjem. Branje je kot potapljanje: potapljač je obdan s tihim, vizualno omejenim, počasnim okoljem, v katerem je malo motilcev, zato se mora osredotočiti in poglobljeno razmišljati o ozkem toku informacij, ki pridejo do njega. Raba interneta je po drugi strani kot smučanje na vodi, pri katerem posameznik z veliko hitrostjo drvi po površini in ima širok razgled. Poleg tega ga obkroža mnogo motilcev, na katere se osredotoča le bežno in z omejeno pozornostjo. Metafora dobro opiše temo nove slikanice Andreja E. Skubica *Telefon ali tisoč stvari*. Delo prikaže razliko med mirnim, fokusiranim opazovanjem in hitrim tekom skozi informacije.

Slikanica je domišljijско soočenje med dvema zelo različnima bitjema: prastarim kamnom, ki je nastal ob izbruhu vulkana, in pametnim telefonom, ki ga je lastnik izgubil v travi. Kamnov zgodovinski spomin sega v čas

vulkanskih izbruhov, ki so oblikovali kamnito površje, in v obdobje, ko so se po Zemlji sprehajali dinozavri. Bitje iz kamenine je mirni opazovalec, modrec, ki se zna dolgočasiti na pravi način in zna spremljati počasni, lepi vrvež narave. V njem počivajo spomini na nekdanje čase in nekdanja življenja. Gledal je, kako je mladi dinozaver zaradi neubogljivosti padel v razpoko, kjer še danes ležijo njegove kosti, opazoval je barvne premene dreves skozi letne čase in njihove drobne smrti, za katere razen njega ni vedel nihče. Ilustracije Igorja Šinkovca se osredotočijo na kamnov vidik, saj so ustvarjene v umirjenih, peščenih in modrikastih barvnih tonih s poudarjeno črto. Z njimi učinkovito ujame spokojno, nenehno razvijajočo se lepoto narave. Med ilustracijami posebej izstopa obojestranska podoba krajine, ki prikaže hlad in toplino narave hkrati z umirjeno, a po drugi strani ravno prav energično sliko prastarega površja Zemlje. Ko jo gledamo, si lahko kar predstavljamo piš vetra, vonj po zemlji ali zvoke čričkov.

Na travniku, ob vulkanskem kamnu se nenadoma znajde tudi moderen pametni telefon. Naprava je hiperaktivna in samozavestna. Občutek ima, da ima ves svet v malem prstu. Kljub sposobnosti, da pri ljudeh sproža prave dopaminske eksplozije, ga mladi David izgubi na travniku, kjer nenedoma postane osamljen. Zakaj bi se pametni telefon s svojimi naprednimi računalniškimi sposobnostmi in z možnostjo povezovanja z vsem svetom počutil zapostavljenega? To dragoceno bitje, ki so si ga izmislili v Ameriki in za izdelavo katerega so rudnine najprej kopali v Afriki, nato ga izdelali v Aziji ter prodali v Evropi, je vendar superiorno, mar ne? Pametni telefon je s svojim intenzivnim ritmom predvidljiv kontrast umirjenemu naravnemu dogajanju.

Kamen in telefon se soočita in razlike med njima so velike. Kamen je povezan z naravo in odvisen od nje, medtem ko je telefon samozadosten in egocentričen. Kamen svet le gleda in premišljuje, telefon pa je vajen nenehno zabavati ljudi. Kamen živi med muhami in kravami, telefon je priključen na internet in ima ves svet na dlani. Telefon ne prenaša dolgčasa in mora biti nenehno v središču pozornosti, medtem ko si kamen za dolgčas vzame čas, vajen je biti neznaten del večje celote. Telefon ima vse podatke o naravi, kamen pa jo je zares doživel. Soočenje teh dveh likov tematizira razmerja med hrupom in tišino ter utilitarnostjo in preprosto radostjo bivanja.

Zgodba nekaj časa gradi na teh črno-belih razlikah, ki za bralca niso presenetljive. Besedilo izpostavi dva pogleda na svet, dve ideologiji. Vendar pripoved ne obstane zgolj pri nizanju razlik med naravo in tehnologijo, marveč v drugem delu besedila doda tematska področja, ki zgodbo

privedejo v veliko globlje vode. Telefon je velik in močan v virtualni realnosti videoigric, medtem ko se kamen zaveda, da je ranljiv ter celo dokončno umrljiv. Če je kamnov vidik tudi slogovno izrisan v dialogih, tj. z načinom, kako polagoma in umirjeno razlaga stvari, pa pogrešam nekoliko več karakterizacije prek govora tudi pri liku telefona. V tekstu ni posebnih stilnih razlik med pripovedovalčevim glasom in glasom različnih likov. Tekst se dotakne tem minevanja časa, smrti, odmiranja, zgodovine sveta in civilizacije. Kamen polagoma razkriva svoj pogled na svet: muhe enodnevnice letijo in se ljubijo le en dan, zatem nikoli več – umrljivost prežema vso naravo, vse stvari na svetu pa so narejene iz zvezd. Ranljivost nazadnje pokaže tudi telefon, ki si prizna, da David ni pazil nanj, a saj mu bodo starši kmalu kupili novo hrupno napravo. Tako kot je v naravi vse minljivo, tudi pametnemu telefonu zmanjka baterije in utihne za vedno. Kamen ga opazuje, ko ga prekrije blato in načenja vreme, medtem ko mirno leži poleg njega. Če je bil telefon v prvem delu zgodbe “negativec”, ki je vdrl v naravo, se ta dvojnost zdaj razblini; telefon je prav tako vključen v naravni potek zgodovine, v kateri stvari odmirajo, se spreminjajo in nastajajo nove. Na tem mestu besedilo preseže zgradbo, ki temelji na antagonizmu dveh različnih bitij, in izpostavi, da so vse stvari del neskončnega gibanja narave. Prav preplet različnih perspektiv, ki jih zgodba naposled prikaže z distance, daje delu literarno vrednost.

Mnogo otroških knjig se izogiba tematiki smrti, odmiranja, saj želijo pred to dimenzijo bivanja male bralce obvarovati – *Telefon ali tisoč stvari* ne spada mednje. Prav zato je slikanica pogumno delo, ki nam omogoča, da naredimo nekaj korakov nazaj in ugledamo svojo samozavestno, “visokotehnološko” civilizacijo z druge perspektive. Potujitev je učinkovita in bo prevzela marsikaterega mladega bralca s telefonom v žepu.

Sprehodi po knjižnem trgu

Milena Mileva Blažič

Alenka Spacal: Kako ti je ime?

Maribor: Bajalka, 2018.

Doktorica znanosti s področja družboslovja oziroma, natančneje, sociologije, se s študijami spolov ukvarja tako znanstvenoraziskovalno (doktorat znanosti, 2011) kot tudi ustvarjalno, v svojih kratkih sodobnih pravljicah v slikaniški knjižni obliki, posveča se tudi pripovedovanju pravljic na temo spolov. Svoja dela za otroke je že objavljala v reviji *Ciciban* (*Mala modra šoja se uči brati* (2016) in *Modra čaplja in črnoglavka dočakata počitnice* (2016)). Doslej je izdala tri slikanice, za katere je napisala besedilo in jih tudi ilustrirala: *Mavrična maškarada* (2013), *Kako ti je ime* (2018) in *Modre ptičje misli* (2018).

Značilnost njenih avtorskih slikanic je vnašanje novosti v slikaniški tematski horizont, na primer tematike spolov (oziroma tematiko LGBTQ, kot jo imenuje sama), ki jo je predstavila že v *Mavrični maškaradi*. Slikanico *Kako ti je ime?* je avtorica zasnovala kot konceptno slikanico (angl. *concept picturebook*) – naslonila se je na priljubljeni model ABC (abecednih knjig) in literarizirala abecedo na temo dekliških in deških imen.

Besedilo je kratka sodobna pravljica, glavni literarni lik je poosebljena žival, polž, ki “pomiga” v svet. Že na začetku nam avtorica predstavi antagonistične mravljice, ki junaka postavijo v položaj nedolžne žrtve, postane namreč predmet zasmehovanja, kar se intertekstualno navezuje

na Andersenovega *Grdega račka*. Univerzalija oziroma matrica otroške in/ali mladinske književnosti, verjetno tudi književnosti za odrasle, je iskanje identitete (biološke, kulturne, osebne, spolne, verske idr.). Avtorica se pri tem osredotoči na univerzalno temo – iskanje identitete prek lastnega/osebnega imena. Tu se *licentia poetica* oddalji od modela konceptnih slikanic, saj ne sledi abecednemu vrstnemu redu in različno navaja začetnice, od M, K, G, L, R, S, V, P do Ž, zaključi pa s črko H.

Poleg osnovne teme, iskanja bistva prek imena, pride do izraza še druga tema, iskanje dekliških/deških imen oziroma iskanje spolne identitete. Sicer je nenavadno, da glavni literarni lik sploh pričakuje definiranje identitete na osnovi drugega, virtualnega reda; avtorica ga, verjetno nehote, oropa subjektivnosti, ko mu pripiše besede: “Mi lahko vseeno izberete ime?” Zastavi se vprašanje, ali je glavni literarni lik dosegel individuacijo, saj se po lastni volji odloči, da ga definirajo drugi, torej njegova subjektivizacija temelji na osnovi velikega drugega in ne na osnovi njegove lastne želje. Ne vodi ga torej notranji zakon, ampak zakon drugega (“Malo polžje bitjece je bilo presrečno, ker je dobilo ime, in veselo, da se ni bilo treba odločiti, ali naj bo fant ali dekle.”)

Po znani zgradbi kratkih sodobnih pravljic (odhod od doma – iskanje – vrnitev domov oziroma Jungovske separacije, iniciacije in individuacije) se polž, tipičen pravljичni potnik, odpravi na pot samoiskanja. Na tej linearni poti srečuje druge poosebljene like, mravlje, kobilice, gosonice, metulje, sreča močerada, smrdokavre, želvo in žabca – ta je poimenovan *porodničar* in v pričujoči pravljici nosi funkcijo modreca. Avtorica je v poimenovanju literarnih likov nedosledna, včasih navede vrsto in poimenovanje, ki temelji na aliteracijah ali asonancah (npr. Kobilica Katica), včasih le vrsto (npr. gosonica, metuljčica), brez imena/spola.

Škoda, da je nedoslednost stalnica, like namreč, vključno s polžem, bolj definira videz (lep metulj; barve (črna in rjava z belimi lisami, bel pas, bleščeča vijoličasto modra ...)) kot notranja motivacija: “Nimam še imena, ker niti ne vem, ali sem punca ali fant ali kaj drugega.” Poosebljeni žabec *porodničar* pogleda v knjigo besed in najde besedo hermafrodit, na osnovi katere ga druge živali, med katerimi tokrat vlogo modreca prevzame smrdokavra, poimenujejo Herman Hermina. Na koncu kratke sodobne pravljice je prikazan tipičen topos – gastronomska utopija – iniciacija in nazdravljanje z gratovim vinom.

Na osnovi teorije pravljic in mladinske literarne vede bi bilo pričakovati, da se glavni literarni lik odloča, poudarek je na procesu, na iniciaciji in različnih preizkušnjah, od zunanjih (družbenih) in družinskih do oseb-

nih notranjih bojev. V *Kako ti je ime?* je junakova pot iskanja predstavljena linearno, na njej ni nobene iniciacije, zapletov ali težke preizkušnje (V. Propp), ki bi preprosto morali biti. Za pričujočo tematiko – iskanje identitete, posebej spolne, bi bilo ustrežnejše, če bi besedilo poskušalo (po)ustvariti tankočutne dileme in vprašanja konkretnega sveta v njegovih dimenzijah. Toda iskanje identitete je predstavljeno enodimenzionalno, kar je prej značilnost ljudske in redkeje kratke sodobne pravljice. Po Maxu Luthiju (*Evropska pravljica: forma in oblika*) namreč ljudska pravljica z zgoščenim načinom pripovedi doseže ploskovitost, ki jo najdemo tudi v pričujoči slikanici. Poosebljeni literarni liki so brez geografskega, osebnega in materialnega okolja, so le linearno poimenovani, njihova funkcija pa je skrčena na (pre)ozko iskanje lastnega imena za – hermafrodita, kot je napisano v besedilu.

Če apliciramo Luthija, so literarni liki v besedilu hkrati izolirani in rahlo povezani, so brez globine, skupni imenovalec je zgolj definiranje drugega subjekta. V slikanici pogrešamo kanček numinoznega čudenja, radovednosti, hrepenenja, predvsem pa emocionalnega in socialnega opismenjevanja. Literarni liki so brez trajnega odnosa, drug z drugim so le v razmerju ključnih udeležencev zgodbe, ne združuje jih noben bistven skupni imenovalec, kar bi glede na specifično podtematiko iskanja identitete pričakovali. Shematiziran je tudi glavni junak, ki ni prikazan z individualizirano naravo, ampak le kot transparentna figura. Takšen abstrakten, izoliran in shematičen slog, kot pravi Luthi, je značilen za ljudske pravljice.

Motivno-tematsko se avtorica navezuje na dolgo literarno tradicijo, ki je v pravljičah znana. H. J. Uther v *The Types of International Folktales* na primer našteva več kot trideset pravljjičnih tipov oziroma motivov, povezanih s posameznikovim imenom kot simbolom identitete, od iskanja in ugibanja imena do absurdnih, “grdih” imen (ATU 1461; dekline z grdim imenom), pomenljivih (npr. *Brezimni, Konec, Nekaj, Neumnost, Osel*), posmehljivih (npr. *Fokus, Pif-Paf-Poltri*), naravnih (npr. *Sneguročka ...*), plemenitih, rastlinskih imen (npr. *Motovilka, Rdeče jabolko ...*), imen čarobnih pomočnikov (npr. *Špicparkelj ...*) ipd. Podoben je tip/motiv ATU 1091 (ugibanje imena (hudičeve) rastline), zanimiva pa je tudi intertekstualna povezava s tipom/motivom ATU 1545 (deček s številnimi imeni).

Tudi v kratki sodobni pravljici Svetlane Makarovič *Rdeče jabolko* (2008) je v ospredju iskanje identitete, vendar je besedilo, ki temelji na mitskem izročilu, zelo kompleksno, postmodernistično, večnaslovniško odprto in nelinearno. Poimenovanje s številnimi sopomenkami, pomenskimi odtenci in simboli, ki se pojavljajo v moškem, srednjem in ženskem spolu – otrok/

otročje/dekle/dekletce/deklič – daje besedilu širino, prepotrebno mitsko globino in postmodernistično odprtost.

Tematika spola oziroma podtematika dvospolnosti, ki jo obravnava slikanica *Kako ti je ime?*, je sodobna tematika, ki je v otroški/mladinski književnosti prikazana s stališča odrasle perspektive. Avtorica sama uporabi pojem (hermafrodit), s katerim razblini intencionalno pravljичnost. Ta, za pravljичni kontekst neutemeljeni vdor tujke, ki bi jo lahko reprezentirali na ravni simbolov, značilnih za pravljice in svet posebljenih živali, je zunaj koncepta intencionalnega *abecednika* in je preveč specifična za pravljичni kontekst, ki se izraža v jeziku simbolov, metafor in motivov. Ob tem se zastavi vprašanje intencionalnega naslovnika – ali je zgodba tudi dejansko napisana za otroke, mlade bralce, ki jim bo uporaba specifične tujke zaradi nesimbolične umestitve štrlela iz konteksta, saj nima kontekstualnega zaledja, prepotrebne globine in senzibilnosti. Ali je torej predstavljena tematika (spolna identiteta) in podtematika (dvospolnost) predstavljena z *obzorja pričakovanja* otroškega (implicitnega) ali odraslega (empiričnega) bralca?

Poleg tega je vprašanje, ali je značilno linearno obravnavanje problem-
skih tem samo po sebi zadostno. Odgovor je ne, saj vemo, da sama tema-
tika niti ni tako pomembna, kot je pomemben način njene obravnave
s sociocentričnega stališča otroka in/ali mladega naslovnika, ki mu je
slikanica intencionalno namenjena.

Sprehodi po knjižnem trgu

Sabina Burkeljca

Igor Karlovšek: Preživetje.

Miš (Zbirka Srečanja), 2018.

Pravnik in pisatelj Igor Karlovšek piše že vse od najstniških let – doslej je ustvaril lepo število del za mlade in odrasle bralce; leta 2004 je prejel večernico za mladinski roman *Gimnazijec*. Tokrat med bralce prihaja s pustolovsko-kriminalnim romanom *Preživetje*, ki ga odlikujeta izredno tekoč jezik in napeta zgodba. Po romanu bi zlahka posneli film, kajti med branjem kar vidimo posamezne prizore, povezane v filmsko zgodbo (kot npr. ob knjigi *Pojdi z mano* Dušana Čaterja, po kateri je bil posnet film). Roman *Preživetje* je kakovostno literarno delo, ki ga z zanimanjem ne bodo brali samo najstniki, ampak tudi odrasli.

V ospredju romana je najstnik Simon, izredno uspešen in perspektiven mlad smučar, ki zaradi nesreče ne more nadaljevati športne kariere. Zdi se, da je zaradi tega še najbolj prizadet njegov oče, ki si prizadeva sina vzgojiti v kar se da trdnega in močnega človeka. Postavlja mu izredno visoke cilje, ki pa jih Simon ne more zmeraj doseči, življenje namreč včasih ubira svojo pot. Junak ima z očetom poseben odnos; ker je oče do njega zelo zahteven, mu želi dokazati, da je vreden njegovega zaupanja. Mati, po drugi strani, je topla, ljubeča, pozorna in skrbna. Protagonist ima torej ob sebi starša, ki mu postavljata meje in ga imata brezpogojno rada.

Po nesreči se mora soočiti sam s seboj, prilagoditi in spremeniti mora svoje cilje, svoje sposobnosti pa usmeriti drugam; trdnost, ki mu jo

privzgjata oba starša, vsak na svoj način, mora poiskati v sebi. Simon se spopada s samoto in osamljenostjo (med sošolci ni sprejet, poleg tega se še vedno počuti ujetega v krepplje poškodbe); dokazati želi, da je dovolj dober in da lahko preživi tudi brez vrhunškega športa. Oče ga pri tem izziva in spodbuja, rad bi namreč poskrbel, da bi bil sin kar se da samostojen, zato je nanj izredno ponosen, ko mu uspe izpeljati drzni načrt. Simon očetu zaupa, ker vedno naredi tisto, kar reče. "Vse upe je položil v roke očeta. Če je na svetu kdo, ki ga lahko najde, je to on."

Simon se odloči, da bo poleti mesec dni popolnoma sam (skoraj brez vsega; le z nekaj osnovnimi dobrinami) preživel v gozdu. Mati mu tega sprva ne dovoli, ker pa je zelo zavzet in se na (življenjski) podvig skrbno pripravi, se nazadnje omehča, a le pod pogojem, da bo lahko enkrat na teden na lastne oči preverila, kako mu gre. Simon se tako mesec dni v popolni osami spopada s samim seboj in s pristno, tudi divjo naravo. Na neki način je to njegova iniciacija v odraslost, ki jo "primitivna" ljudstva dobro poznajo, v sodobni civilizaciji pa tega obrednega prehoda, vsaj v takšni obliki, ne poznamo več. Simon v divjini začne počasi sprejemati svoje brazgotine – tako fizične, ki so posledica nesreče, kakor tudi brazgotine v duši: odnos z očetom in mamo, samodokazovanje, medvrstniški odnosi, odpoved tekmovanju in ne nazadnje tudi oklevajoče rojevanje prve simpatije. Počasi, plaho in sramežljivo se tke naklonjenost med Simonom in njegovo sošolko Petro, izvrstno pianistko, ob kateri se med drugim izkaže, da je prav tako kot vrhunski šport pomembno umetniško ustvarjanje in da trud pri slednjem ni nič manjši.

Izredno slikoviti in podrobni so opisi narave, divjine, gozda, ki so hkrati pomembni za junakovo samorefleksijo (notranji monolog: "*Zakaj to počnem?* Gozd mu je nastavil ogledalo, v katerem se je lahko videl do zadnje podrobnosti. To, kar je videl, ga ni zadovoljilo. Od nekdanj si je zastavljal visoke cilje in porazov ni prenašal. Gozd ga ne bo premagal. On bo tisti, ki bo imel zadnjo besedo. Zmagal bo. *Dokazati hočem, da izpolnim, kar si zastavim. Nič drugega.*"). Simon je vztrajen, ve, kaj hoče, ima zdrav odnos do deklet in do življenja nasploh. Pisatelj je v romanu upodobil pozitivnega knjižnega junaka, odraščajočega fanta, ki kljub nesreči ne vrže puške v koruzo, temveč najde način, kako se pogumno spopasti z lastno usodo.

V drugi del romana pisatelj vplete še kriminalno zgodbo, katere osrednji motiv je ugrabitev dvanajstletne deklice. Slednjo ugrabitelja po naključju pripeljeta prav v gozd, ki si ga je za svojo pustolovščino izbral Simon. Dekle napadalcema ubeži in po naključju naleti na Simona, ki ji (čeprav pri tem tvega lastno varnost) ponudi pomoč. Junak se tako izkaže za altruista,

človekoljuba, za pogumnega in nesebičnega fanta, ki iniciacijo v moža prestane z odliko. Pri tem mu pomagajo fizična moč in volja ter v veliki meri (ali predvsem) srce. Tudi ugrabljena Janja ni zgolj nemočna žrtev, saj ugrabiteljema pobegne – pisatelj tu pokaže na pomen zaupanja v lastno moč, samoodločanje in delovanje.

Bistvo romana je v sprejemanju in preseganju sebe, svojih brazgotin, za kar je včasih nujna sprememba ciljev in predvsem izstop iz cone udobja. Ko se življenje skrči na najosnovnejše, na (pre)živetje in spoznanje o tem, kako pomembna je človeška bližina, se v junaku pokažeta izjemna volja in iznajdljivost, ki ju zna izkoristiti sebi (in drugim) v prid.

Preživetje je izredno dobro napisan, neodložljiv roman, ki ostane v nas, in je eno boljših slovenskih (mladinskih) del, ne glede na žanr pisanja. Ker gre pri *Preživetju* za zanimivo zmes pustolovskega in kriminalnega romana z izrazito pozitivnim junakom, s katerim se bodo lahko bralci poistovetili, bodo po tem romanu zagotovo z veseljem posegali tudi fantje.

Sprehodi po knjižnem trgu

Diana Pungeršič

Feri Lainšček: Ne.

Ilustrirala: Nana Homovec.

Maribor: Litera, 2018.

Foto: Amadeja Šmrekar

Naslov Lainščkove nove pesniške zbirke za mlade je lakoničen in že na prvi pogled vzbudi zanimanje. Še posebej ob markantni naslovnici ilustratorke Nane Homovec, ki je “ne” izpisala z velikima črkama čez polovico sinje modre strani. Če ikonična nikalnica pri odraslih vzbuja predvsem asociacije na vedno bolj priljubljene teorije o asertivnem vedenju, bo mladi bralec, ki mu je pesniška knjiga v osnovi namenjena, to nedvoumno in strogo besedo verjetno povezal z uporništvom oziroma prepovedjo. In oboje je na neki način vznemirljivo. Uporništvu prinaša dogodivščino in pri sovrstnikih vzbuja občudovanje, kot prepoved pa mika zaradi navidezne meje, ki preprečuje prestop na drugo, gotovo veliko bolj vznemirljivo stran. Prepovedano je pač (naj)bolj privlačno, morda celo tako, da vzbudi zanimanje tudi največjih (bralnih) odklonilnežev. Pod naslovno nikalnico se sicer sprehajajo še tri bele ovčke, med katerimi veselo rolka ena črna s sončnimi očali, s čimer se naslovnica iz enobesedne uganke prelevi v precej lahek rebus. Naslovni “ne” bo najverjetneje poosebljal nekoga, ki želi biti drugačen, ki bi rad izstopal iz povprečja in hodil po svoji edinstveni poti. Nekoga, ki zableja “ne”, ko vsi drugi meketajo “ja”. Asociacija na popevko *Ne bodi kot drugi*, za katero je Lainšček prispeval besedilo, je seveda neizbežna.

Izhodišče zbirke je dejansko neka (vsaj navidezna) uporniška drža v najrazličnejših odenkih, debelinah in tančinah zapletenega odraščanja. Večino pesmi namreč “izpoveduje” mladi pubertetniški svojeglavec, ki

deklarativno *ne mara, se ne strinja, ne ve, ne rabi, ne bo, mu ni, noče, mu ni važno ...* Za vsem tem izrecnim zanikanjem in odklanjanjem pa se seveda predvidljivo in značilno za odraščanje pogosto skrivajo njegove (srčne) želje, hrepenenja, neizpolnjena čustva, pa tudi negotovosti in razočaranja. Čeprav gre za zbirko pesmi, je knjiga sestavljena kot nekakšen dnevnik, s katerim vstopamo v (duševni) svet najstnika. Mestoma zavidljivo zrelega in razumnega, sicer pa značilno nihajočega v razpoloženju, včasih je povsem brez volje in vsega naveličan (“Ne vem, kaj naj rečem. / Se zdi mi brez veze. / Sploh nimam ideje, / ni prave poteze.”), včasih zna biti simpatično drzen in humoren (“Ne bom, ker pač nočem. / Ne da se mi. Pika. / Ne terjaj! Prišlo bo / do kratkega stika.”), drugič pa v obrambi (svoje) resnice neposreden in iskren (“Ne, nimam zdaj časa. / Cel dan že počivam. / Se nič mi ne ljubi / in tega ne skrivam.”). Raje kot da bi ubogal avtoritete, kritično preizprašuje vse zapovedane meje, proti koncu zbirke pa se vse bolj razodeva kot občutljivo in v zadevah srca nemočno bitje.

Pesmi so razporejene tako, da dobimo občutek, kot da fant iz pesmi v pesem odrašča in zori. V začetku se nam slika kot zaspane, pohajač, nergač in tečnoba, ki ga vse moti, ki je (pre)drzen, zanemarja šolo, se upira na vsakem koraku, vse mu je brez veze in preprosto *ne najde razlogov ne za in ne proti ...* Počasi pa se v njegovo (naveličano) življenje prikrade prva zaljubljenost in z njo spogledovanje, osvajanje, a tudi ljubosumje in razočaranje. Hkrati v njem narašča vse večja potreba po svobodi, neodvisnosti, zasebnosti, samoti, ob soočanju s svetom (odraslih) se v fantu prebudi in krepi občutek za pravico in poštenje (“Ne maram petice, / če res ni odlična. / Dobiš jo s popustom, je drugim krivična.”). Postane zagovornik iskrenosti (“Namesto te maske / želim si soseda, / ki zmeraj brez sence / v oči mi pogleda.”), dobrote, pravičnosti, posebej ob soočanju s širšimi kompleksnejšimi družbenimi vprašanji, kot je denimo begunstvo, ki ga obravnava pesem *Ajša*. Pred nami se tako vedno natančneje izrisuje portret fanta, ki se razvija v samosvojo samostojno razmišljujočo osebnost z izostrenimi etičnimi tipalkami, v značajnega posameznika, ki kritično preizprašuje norme in pravila ter noče biti ovčka, če pa že, potem najraje črna s sončnimi očali: “Ne maram res pridnih učencev, / ne maram pouka v odmoru. / Pa črednih nagonov ne maram, / sploh nočem prepevati v zboru.” To je skratka mladenič, ki sicer težko prizna svojo zaljubljenost, a skriti je ne more, kot ne more skriti poznejšega razočaranja in prizadetosti. Njegove frustracije pa ga ne vodijo v zgubaštvo ali luzerstvo – v tem je knjiga zvito didaktična –, temveč zna vso negativnost kanalizirati v ustvarjalnost. Na primer v poezijo ali grafit: “Ni važno, kaj mislim, / ohranil bom zase. / Na zid le napišem. / ‘Spet Jure se pase.’”

Na prvi pogled se zdi, da se v zbirki prepletata dva glasova – prevladujoči glas fanta ter tu in tam glas odraslega pesnika, ki se denimo izrecno pojavi v uvodni pesmi *Ne beri*, pa tudi v nekoliko moralistični *Grdobi*, predvsem pa v eni sklepnih pesmi *Moja hiša*. A pravzaprav gre za en glas na dveh frekvencah, kot da se v izpovedovalcu pubertetniku mestoma oglasi pesnik (v nastajanju): “Ni res, da sem čuden in smešen, / le vrt sem drugače zasadil. / Tod rastejo rože-besede, / ta šopek iz njih sem napravil.”

Zdi se tudi, da gre za Lainščkovo oblikovno doslej najbolj dovršeno zbirko pesmi za otroke oziroma mladino. Verzi so dosledno izpisani v alpski poskočnici (štirje dvostopični amfibrahi), najpogosteje z ženskimi rimaми. Le tu in tam je stik zaradi narečnih variant vokalov nekoliko šibkejši oziroma moramo rimo ustvariti z narečno različico, denimo: *Polona – ona, po svoje – lepo je, skrivnosti – zadosti, dobroto – lepoto*. S strogo formo in sproščeno vsebino, ki se tu in tam kaže v sicer knjižnem jeziku (*faca, fajn in car*), je pravzaprav ustvarjena določena napetost, celo konflikt, ki pa utegne biti za mlade bralce privlačen in vznemirljiv. Pesmi so namreč po izrecno uporniški vsebini in dovršenem ritmu, če dobro pomislim, zelo primerne za repanje.

“Konfliktnost” zbirke je domiselno upodobila ilustratorka Nana Homovec, s katero je Lainšček sodeloval že pri svoji prejšnji knjigi pesmi za otroke *Pesmi za majhna čebljala* (Franc Franc, 2015). Tokrat so ilustracije bolj skopo odmerjene, saj gre za starejše naslovnike, a najpomembnejše je, da jih nagovarjajo z likovnim jezikom, ki se kar najbolj približa njihovemu predstavnemu obzorju – z ikonografijo z družabnih omrežij. Ilustratorka je narisala nekaj *hipstergramov*, ki posnemajo videz Instagrama in pričarajo vtis sprotnega “telefonskega” beleženja vsakdana, hkrati pa je večinoma črno-bele risbe tu in tam opremila z značilnimi ikonicami (čustvenčki) z družabnih omrežij, posrečena je denimo ikonica kakca nad strgano in umazano *olstarko*. Risbe se torej zavestno odmikajo od “otročnosti” in skušajo nagovarjati po eni strani medbesedilno, po drugi pa tudi s humorjem, ki ga same pesmi sicer ne generirajo prav veliko. Ilustratorka je denimo nasvete “popredmetila” in jih spravila v škatlico tablet z opisom – *direktno v glavo*. Podobe ne podcenjujejo mladih bralcev, temveč jih vabijo tudi k abstraktnejšemu razmišljanju.

Ne je torej zbirka, ki ji lahko odgovorimo z ja. Ja za prepričljivo verzno rokodelstvo, ja za prikupnega uporniškega izpovedovalca, ki bralcu razkriva tudi svoje najbolj skrite in ljubezensko zapletene misli, in ja za domiselno likovno podobo, ki se dobro zaveda svojega “kulskega” in težko ulovljivega naslovnika.

Sodobna dramatika

Nebojša Pop Tasić

Svetloba

I

Kaj je to? Je tam kdo?
Kje začne se vse nebo?
Kje preneha? Je svetlo?
Je temno? Je tam kdo?

Zvezde, zvezde in nebo!
A je res tako visoko?
In široko? In globoko?
Je tam mrzlo? Je toplo?

Je tam kaj? Je tam kdo?
Če je kaj, kaj je to?
Če je kdo, kdo je to?

II

V začetku je bila tema temačna,
zlobna, črna, nadvse lačna.

Temà črna, črna tèma,
sama sebe ta objema.
Sama v sebi, sama vase
in iz sebe sama rase.

Črno je, ničesar ni,
le tema je v temi.

Nekoč bila je luknja črna,
luknja črna in prečrna,
lačna bolj kot kakšno prase,
kar gre mimo, stlači vase,
tlači, tlači, tlači, tlači,
dokler se vsa ne natlači.

Tema bila je vsa pošastna,
črna, prazna, grda, mastna.
Sama v sebe se zaprla,
lačna, ker je vse požrla.

V začetku ni bilo nikogar,
ki bi mu za kar koli bilo mar.
V začetku ni bilo ničesar,
nič ničemur ni bilo par.

Morda pa je nekaj razen teme bilo,
a ker se nič ni videlo, se nič ni vedelo.

III

Tema je smrčala, spala,
vse štiri je od sebe dala.
Na dnu grozne črnovije
je začetek čarovnije.

Nenadoma, iz puščobe,
pojavi se mig svetlobe:
Vse je hladno, vse črno,

le eno zrno je svetlo,
pokukalo, zavekalo,
utihnilo, prenehalo
in spet je oči odprlo,
v temo se je zazrlo.
Seveda, ne vidi nič,
tako črn je ta hudič.
V temo svetloba zre,
le smrčanje sliši se.

Ah, uboga ta kresnička,
od strahu ji žarijo lička,
zbežala bi iz kotička.
Hop in hop in en, dve, tri,
maha, maha, že leti,
stran od teme v temi.
Brez pameti, a pogumno,
iz teme beži zdaj strumno.
Kam in kod še ne ve,
le stran od mraza in teme.

IV

V daljavo, v daljavo,
le naprej skozi črnjavo,
lučka je zdaj beli trak
in tema je zdaj le mrak.

Nenadoma, od vsepovsod
razsvetli se mračni svod.
Tam, poglej, in tu, in tam,
prižiga se svetlobe plam.

Lučke so se prebudile,
od veselja, močne sile.
Ker, ko veš, da nisi sam,
ni strahu in ni te sram,
da zasiješ, da kričiš,

da po mraku se podiš.
In naenkrat ti je mar,
gledaš in si iščeš par,
da zaplešeš, se vrtiš,
luč vesolju podariš.

V

Naenkrat je zaplesalo
vse vesolje, zasijalo!
Zvezde, tako se jim reče,
to so lučke vse goreče,
ki sejejo luč po mraku,
mraku, mračnem orjaku.
Nešteto jih že gori,
levo, desno, gori, doli,
gorijo in se vrtijo,
da ozvezdja naredijo.

VI

Riše zdaj vsa svetloba
risbo čudno vse do roba.
Vesolje, vsemir,
zagnan v neskončni dir.

Začelo se je vse vrteti,
sateliti in planeti,
kometi, asteroidi,
le poglej, vse se vidi.
Neskončno je tu svetov,
zvezdnega prahu, vetrov.

Tej zvezdi se Sonce reče,
po vesolju hitro teče,
vroča je in močno sveti,
okrog nje pa so planeti.

Merkur, Venera in Mars,
vmes asteroidni pas,
Jupiter, Uran, Saturn
in na koncu še Neptun.

Tukaj pa je krogla ena,
vsa je modra in zelena.
Ta planet je naša Zemlja,
ki jo nežna Luna spremlja.

VII

Dokler ni prišla svetloba,
Zemlja je bila puščoba.
Bilo je mračno, kot v rogu
in tako naprej v tem slogu ...

Nič, nikogar, nihče, nič,
ni še zgodbe, ni še prič.
Potem pa bum in tras,
zadoni kot kontrabas,
potem pa tras in bum,
vsepovsod šum in hrum,
voda brbotaje stoka,
v globini Zemlja poka,
in se dviga, oj, ti šment,
lej ga, prvi kontinent!
Pet se jih je še rodilo
iz globin jih poskočilo
(Južna in Severna Amerika, Antarktika,
Evrazija, Oceanija in Afrika),
sredi vode, kakor hibe,
zato ljudje nismo ribe.

VIII

Zemlja pleše okrog Sonca
brez začetka in brez konca.
Le noč zjutraj v dan gre,
v večeru dan zamre.

Ne vem ...
... kakšno je vaše mnenje ...
... jaz pač menim ...
... da se že začne življenje.
Ima zelo preprosto bit:
Tukaj usta, tukaj rit.

Ampak, in še stokrat – ampak!
Le to reči, to je napak!

Poglejmo zdaj to drevo!
Kaj bi z njim? Je živó?
Živó, živó je, še kako!
Krošnja dviga se visoko,
korenina je globoko.

Saj to drevo ni živó!
Saj ne teče, nič ne reče,
če misliš, da sem zabit:
Kje so usta, kje je rit?!

Napaka je to pogosta.
Saj narava ni preprosta.
Čudež se v njej godi,
iz čudeža se svet rodi!

Kaj bo jedlo to drevo?
Kam bo hrano vtaknilo?

To drevo svetlobo jé.

S svetlobo hrani se?

Listje svetlobo vpije,
jo predela v sladkarije.

Ne me hecat, nisem nor!
Ni mogoče, ne, nikakor!

To bi res verjela rada,
da drevo je čokolada!

Čokolada ravno ni,
le s sladkorjem se poji.
In rastline vseh oblik,
proizvajajo kisik.
Drevo se na vetru niha,
zaradi njega vse diha.

Kaj je vse? Kdo je vse?

Vse živali in ljudje.

IX

En komet pod nebom šviga,
po Zemlji življenje miga.
Brez vretenca – nevretenčar,
z eno struno, to je strunar,
usta šobi obloustka,
ta lenoba – morska goba,
lep klobuk ima klobučnjak,
a strupen, kot koralnjak.
Z bičem tamle maha bičkar,
migeta nanj migetalkar,
igle vihti iglokožec,
členke zvija členonožec,
v plašč se zavija plaščar,

kosti šteje si vretenčar,
ribe po vodi letijo,
dvoživke iz morja bežijo,
plazilci se plazijo
in že ptič po zraku plava,
sesalec po Zemlji tava ...

Kakor da bi luč razkrila,
vse, kar je prej tema skrila.

Oj, neskončni so gozdovi,
oj, nešteti so valovi,
oj, vreščanje, petje, vpitje,
ko vsako živo bitje
živi, a ne ve, zakaj ...

X

Nekoč, bila je temna noč,
dež, kot kak potok deroč
z neba lije. V daljavi grom vpije.
Nenadoma blisk bleščeč,
kakor milijarda sveč,
zrak razpara, ga začara,
da zapleše, zagori.
Grom še enkrat zadoni.
To je strela, strašna, vrela.
V drevo je treščila,
v ogenj ga zavila.
Človek je premagal strah
in priskočil je na mah,
vzel vejo je gorečo,
vzel svetlobo je bleščečo,
da po noči luč mu meče
in po dnevi hrano peče.

XI

Ljudje nismo bili sami,
takrat živeli smo v jami.
Da nas ne bi zver požrla
in zima ne podrla,
da nas ne bi strela, grom,
jama, to je bil naš dom.

Jama, to je kot v kleti:
Ne vidiš, če nič ne sveti.
Tu je ogenj čarovnija,
senca se po jami zvija,
pleše jama kakor živa,
to je slika očarljiva,
če ime za to se išče –
to je prvo gledališče.

XII

Senčno gledališče

Mračno bitje živelo je v globoki jami,
v temi nevidno, to vidite sami.
Mračni Mračnjak ime so mu dali
in vsi so se ga zelo, zelo bali.

Če bi slučajno z brlivko votlili,
iz radovednosti jamo osvetlili,
videli bi črno telo telesnato,
velikansko glavo, grdo, očesnato,
zobe strahomračne in požrešno žrelo,
ki je vedno žrlo in nikoli pelo.

Mračni Mračnjak je bitje pošastno,
kar v jamo pride, on, mlaskaje glasno,
pohrusta, prežveči in v trebuh spravi.
Rigne kot grom, ko hrano prebavi.

Žrl je medvede, volkove, lisice,
jelene, muflone, radovedne ptice,
divje prašiče in njihove mladiče,
najraje pa je imel neumne otročiče.
Vsem otrokom so grozeče grozili,
da bi se strašni jami izognili.

A pogumni Jaka, iz jame sosednje,
droben kot kozliček, narave poredne,
v jamo vstopi, kakor da ni nič,
in se zadere: 'Pokaži se, hudič!'
V roki drži le baklo gorečo,
v temo zareže z lučjo skelečo,
svetloba je temo z vsakim žarkom pekla,
drobila, lomila, kot da je iz stekla.

Jaka kriči, v belo luč ga vabi!
Mračnjak steguje roke, zlorad da ga zgrabi!
Pogumnemu Jaki se zatresejo kolena.
Mračnjak renči, veseli se plena.
Nenadoma svetloba ga vsega oblije,
on zahrope in zajoče ter na glas vpije.
V luči izginja, topi se kot sveča ...
ta majhni otrok je njegova nesreča.
Usoda je kruta, jeza je globoka,
premagal ga je ogenj v roki porednega otroka.
Nemočen, da bi svetlobi se uprl,
od lastne groze revež je umrl.

XIII

In potem ... nič potem.
Dolgo, dolgo nič potem.
Čas je reka, ki ne teče,
marsikdo drugače reče,
le človek po času pluje
in svet širni raziskuje.

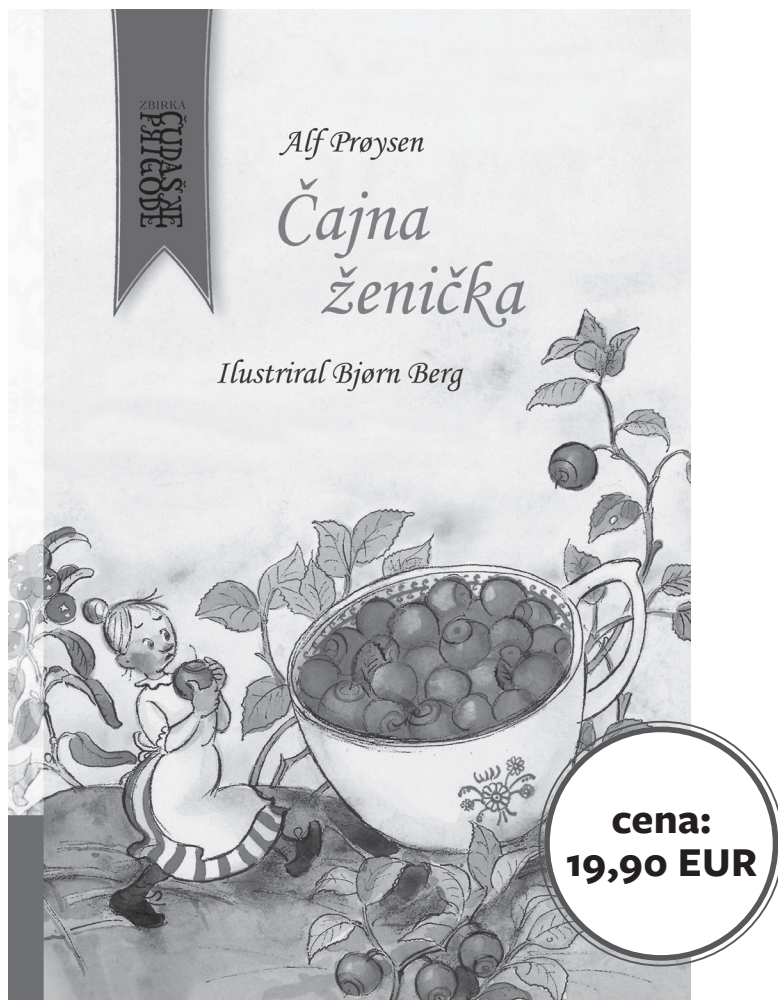
Po gozdovih in puščavah,
po morju in po višavah,
človek hodi, človek blodi,
tu po zemlji, tu po vodi.

In v vsej vesoljni slavi
luč je v njegovi glavi.
Luč je misel in beseda,
luč je črka in, seveda,
luč je um in pogum,
luč je znanje in spoznanje.
Kar se misli, kar se pravi,
odraz svetlobe je v glavi.

Misel iskro je prižgala,
iskra je svetlobo dala,
tistemu, ki bere, piše,
tistemu, ki piše, riše,
preučuje, imenuje
in sešteva in prešteva,
raziskuje, razodeva.
Iskra, ogenj, oljenica,
petrolejka in žarnica ...
Tisoč žarnic zdaj gori –
to so odrske luči!
Oder, to pa je veselje!
Oder, to je zvezdno polje!
In na odru bitje čudno –
pleše, poje in sprašuje:
Kdo sem, kaj sem, kdo si ti?
Oh, sprašuje neutrudno.
Zdaj govori! Luč gori!

XIV

Vsak človek, četudi sam,
prižiga svetlobe plam.
Kajti –
to spoznal bo vsak bedak,
kjer ni luči, tam je mrak.

Štiri zgodbice, ki vas bodo z obilico sijajnih ilustracij popeljale v čudežni svet domišljije, nasmejale vas bodo in ganile.

Alf Prøysen, norveški pisatelj, pesnik, dramatik in glasbenik, je avtor serije zgodbic o mali ženički z veliko skrivnostjo: tu in tam se nenapovedano zeloooo pomanjša, na velikost čajne žličke! Takrat razume, kaj ji pripovedujejo živali, in ker je iznajdljiva in neustrašna, se zelo spretno spopade s težavami, ki jih prinese njena nova velikost. Čudovite ilustracije so delo švedskega ilustratorja, grafika in slikarja **Björna Berga**, sijajne dogodivščine pa je v slovenščino prevedla **Marija Zlatnar Moe**.

Napeta pripoved z obilico duhovitih jezikovnih in zgodbenih prekopiccev!

Philip Ardagh je s trilogijo o Ediju Dikensu osvojil svet (no, bodimo pošteni, samo bralce tistih tridesetih jezikov, v katere je bila trilogija prevedena!), *Strašni časi* pa znova prinašajo obilo zabave, heheta in gromkega smeha! Če ne verjamete, pogledjte ilustracije. In se potem zatopite v branje ene najbolj odštekanih knjig o mladem Ediju ... Ediju, ki se je doslej soočil s kopico naravnost *groznih* dogodivščin, majhen skok do Amerike, da bi tam preveril, kako potekajo družinski posli, ne bi smel vzbujati pretiranih skrbi. Toda spremlja ga ne povsem zaupanja vredna lejdi Cecilija Brejc. Nekaj nelagodja se ga poloti, ko na krovu ladje opazi starega lopovskega znanca ...